

**MOLDOVA ȘI CELĂLALT IMPERIU:
PRELIMINARIILE ȘI CONSECINȚELE *CONSPIRAȚIEI*
LUI MAXIMILIAN I DE HABSURG ȘI ȘTEFAN CEL MARE
(1497)**

IOAN-AUREL POP
ALEXANDRU SIMON

Încercuită și distrusă de către atacul concertat al moldovenilor, otomanilor, unгурilor (transilvănenilor) și muntenilor, oastea “cruciată” a lui Jan Albert, regele Poloniei, era aruncată în dezastru la Codrîi Cosminului (octombrie 1497). La mai bine de două decenii după evenimente, cronicarul regal al Jagiellonilor din Ungaria, episcopul Lodovico Tubero, nu avea vreo rețineră în a descrie cum păgâni și creștini la un loc au pus capăt campaniei lui Jan Albert care oficial era îndreptată împotriva *Turcului*. Aceeași lipsă de “inhibiții” creștine față de 1497 o manifestă și *Letopisețul Anonim al Țării Moldovei* (anii 1510), pe când *Cronica moldo-germană* (circa 1502), lucrare de propagandă destinată mediului german controlat de aliatul lui Ștefan III cel Mare, Maximilian I de Habsburg, evită să intre în prea multe detalii privind evenimentele de atunci, în timp ce, pentru alte cazuri din timpul domniei lui Ștefan, este departe de a avea asemenea rețineri. În primii ani ai secolului XVI, ceea ce se întâmplase la 1497, cu precădere în a doua jumătate a anului, reprezenta o mare și totodată delicată problemă la nivel regional. Era vorba în primul rând de *conspirația regelui romanilor Maximilian și a lui Ștefan voievodul moldovean contra poziției prea-luminatului principe și domn Vladislav, regele Ungariei, Boemiei etc., precum și contra poziției prea-luminatului principe și domn Albert, regele Poloniei*. Acesta este titlul pus, pe un raport din prima jumătate a anului 1498, acțiunilor lui Maximilian I de Habsburg și Ștefan III al Moldovei împotriva planurilor hegemonice ale Jagiellonilor¹.

¹ Documentul: SUAB, L-I, E.C.L., *Galgóci Hitbizományi*, Oklevélek, no. 108, ff. 1^r-4^v [primăvara lui 1498; datare în funcție de *Reichstag*-ul de la Freiburg din acel an (mijlocul lui februarie-mijlocul lui martie; discuțiile începuseră însă încă de la sfârșitul lui 1497: S.W. Rowan, *A*

În primăvara lui 1498, în anturajul arhiepiscopului de Esztergom, Tamás Bakócz (1442-1521), se redacta un dur raport asupra evenimentelor din anul precedent. Raportul oculta evident implicarea și chiar (vremelnica) cădere a lui Bakócz. În urma Dietei ungare din noiembrie, el, proaspăt numit în demnitatea arhiepiscopală, își pierduse funcția de cancelar. Numele scribului și cel al destinatarului raportului sunt necunoscute. Autorul adevărat al raportului, păstrat într-o copie pentru uzul intern al cancelariei familiei Bakócz, este însă arhiepiscopul. Destinatarul materialului de 4 file – un atac constant la adresa lui Ștefan și Maximilian – se găsea cel mai probabil la Veneția, dușmana lui Maximilian și protectoarea *căpitanului* ei, Ștefan. Ridicat dintr-o familie de iobagi și numit episcop de Győr (1486) de către Matia Corvin, ale cărui interese le abandonase imediat după moartea sa, Bakócz, devenit după 1490, episcop de Eger, fusese educat la Breslau și Padova și câștigat de republica venetă pentru planurile și afacerile ei “răsăritene”. Acuzat adesea, mai ales de “partida naționalistă” ungară, că s-ar fi vândut Veneției, în special în vremea ligii de la Cambrai, el își datora în cea mai mare măsură ascensiunea pe plan creștin *Serenissimei*. Ea i-a procurat rând pe rând mult dorita pălărie de cardinal (1500) și visata demnitate de patriarh latin de Constantinopol (1507), structură controlată de Republică. La moartea lui Iuliu II, *Serenissima* a încercat, ca în cazul unui alt patriarh latin de Constantinopol, Bessarion, să-l facă papă (1513). Acești mari pași în cariera lui Bakócz au avut loc după anul 1498. La 1498, cariera sa părea încheiată, nu doar în regat, ci și la nivel european. Vinovați pentru situația liderului partidei regale jagiellone din regat erau regele romanilor și domnul moldav. Mai exista un responsabil pentru aceasta, dar rolul său

Reichstag at Freiburg. 1497-1498, în *The Old Reich, Essays on German Political Institutions. 1495-1806*, ed. by J.A. Vann, S.W. Rowan, Brussels, 1974, p. 31-57; fotocopie în MOL, DF 278383]. Imaginile cronistice: [Ludovic Tubero] Ludovicus Tuberonus, *Commentariorum de rebus suo tempore nimirum ab a. 1490 usque ad a. 1522 in Pannonia et finitimis regionibus gestis libri XI*, în *SRH*, II, 1746, p. 211-212; *Letopisețul anonim al Țării Moldovei și Cronica moldo-germană*, în *Cronicile*, p. 21-22, 36-37. Perspective asupra evenimentelor și acțiunile din 1497. predominant pe baze polone: Nicolae Iorga, *Studii istorice cu privire la Chilia și Cetatea Albă (=Chilia și Cetatea Albă)*, București, 1899, Anexă, [A], nos. 7-8, p. 285-286; [C], nos. 10-23, p. 303-316; Șerban Papacostea, *Țelurile campaniei lui Jan Albert în Moldova (1497): un nou izvor*, în *RdI*, XXVII, 1974, 2, p. 262-264; Gheorghe Duzinchievici, *Războiul moldo-polon din 1497. Critica izvoarelor*, în *SMIM*, VIII, 1975, p. 9-61; Constantin Rezachevici, Dan Căpățână, *Campania lui Ștefan cel Mare din 1497 împotriva regelui Jan Albert. Bătălia din Codrii Cosminului*, în *FIMPR*, III, 1975, p. 38-70.

era și el trecut sub tăcere în raport, anume palatinul Ștefan Zápolyai (Szapolyai), comite perpetuu de Zips († 1499)².

Maximilian I de Habsburg între tronul Ungariei și cruciada târzie. În vara anului 1497, Maximilian I, regele romanilor, încheia pace cu Baiazid II. Era prima dată când, oficial și în văzul lumii, Imperiul creștin de Apus și Imperiul Otoman se înțelegeau ca două puteri de rang egal. Fiul lui Frederic III se vedea pe sine ca o punte, cruciată însă pe mai departe, între Creștinătate și Semilună. Atitudinea sa ducea cu gândul la înaintașul său Frederic II Barbarossa. În urmă cu două sute cincizeci de ani, plecat în cruciadă, cu excomunicarea papei în spate, Barbarossa obținuse, prin diplomație, fără luptă, de la sultanul Malik-Al-Kamil revenirea Ierusalimului în mâinile creștinilor (1229). Fusese o afacere renaștă înaintea de vreme, începută din vremea congresului cruciat de la Roma și de la debutul crizei de succesiune ungare la moartea lui Matia Corvin. Atunci, Baiazid II l-a contactat, pentru prima dată, atât pe cont propriu, cât și cu ajutorul Veneției, dar, în ambele cazuri, fără prea mult succes, pe Maximilian I (1490). La acea dată, ca și mai târziu, la 1491, Baiazid spera că câștige Belgradul fără luptă. Maximilian, împreună cu aliatul său Matia ar fi trebuit să conducă cruciada pregătită de către

BCU Cluj / Central University Library Cluj

² SUAB, L-I, E.C.L., *Galgóci Hitbizományi*, Oklevélek, no. 108, ff. 1^r-4^v (documentul reprezintă varianta originală, "ciorna", foarte deteriorată, a raportului redactat în anturajul arhiepiscopului, autorul acestuia nefiind nici Bakócz, dar nici unul dintre copiii săi obișnuți, după cum rezultă în urma comparării documentului din jumătatea "slovacă" a arhivei de familie cu actele din acei ani păstrate în jumătatea "austriacă" a arhivei, EA, în custodia HHStA); Pentru carierele lui Tamás (Toma) Bakócz și István (Ștefan) Zápolya: Vilmos Fraknói, *Erdödi Bakócz Tamás élete* [Viața lui Tamás Bakócz de Erdöd], Budapest, 1889, p. 114-119, 140 (a se vedea aici și Idem, *Ungarn und die Liga von Cambray*, Budapest, 1883, p. 50-58, 61-64, pentru problemele ungare ale "venețianului" Bakócz); Erik Fügedi, *Hungarian Bishops in the Fifteenth Century* (*Some Statistical Observations*), în *AHASH*, XII, 1965, p. 375-376 (mai ales nota 2); Richárd Horváth, *Adatok a Szapolyaiak északkelet-magyarországi felemelkedéséhez* [Contribuții la studiul problemei stăpânirii familiei Zápolya în Ungaria de Nord-Est], în *Analecta Mediaevalia. Tanulmányok a középkorról* (szerkesztette Neumann Tibor), I, Budapest, 2001, p. 99-112; András Kubinyi, *A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik)* [Familia Zápolya și familiarii (servitorii) ei], în *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. A Szapolyaiak a magyar történelemben című, 2002. november 22-i és az Erdélytörténete a 15.-17. században című, 2001. november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák előadásai* [Studii asupra lui Ioan Zápolya și a Transilvaniei în epoca modernă timpurie] (Gyulai Éva és Somorjai Lehel képszerkesztők), Miskolc, 2004, p. 169-194; ca explicație de bază pentru ascensiunea familiei Zápolya, necredincioasă lui Matia și la 1467 și la 1471, s-a presupus, cu destul de mult temei, că fratele lui Ștefan, Emeric (Imre) și el palatin al Ungariei († 1487), ar fi fost fiul nelegitim al lui Iancu de Hunedoara (vezi, în particular, A. Kubinyi, *Mátyás Király* [Regele Matia], Budapest, 2001, p. 21-22).

Inocențiu VIII. Părea un interlocutor diplomatic mult mai viabil decât tatăl său, Frederic. Cu acesta, Baiazid II ezitase în general, ca la 1483-1484, în pofida medierii venețiene, să ajungă la un acord. La 1490 însă, Baiazid se temea, ca și elita ungară, dar din alte cauze, de turnura pe care o puteau lua evenimentele, odată ce un Habsburg ar fi ajuns pe tronul de la Buda³.

La începutul ultimului deceniu al secolului XV, pentru coroana ungară se luptau fiul nelegitim al lui Matia Corvin, Ioan, declarat deja moștenitor de către tatăl său, împăratul romanilor Frederic III de Habsburg și fiul său, regele romanilor, Maximilian I (care deja acționa și pe cont propriu), fiii lui Cazimir IV al Poloniei, Jan Albert și Vladislav, celălalt rege (legal) al Boemiei, alături de Matia, așa cum, prin tratatul de la Wiener-Neustadt (1463), Frederic III era celălalt lege (tot legal) al Ungariei. Acest conflict regal în care, prin multiplele sale interese și obligații, Ștefan al Moldovei (precum și, dar într-o evident mai mică măsură, Vlad IV Călugărul al Țării Românești) a fost din plin implicat, își avea originile principale în criza declanșată la moartea lui Albert de Habsburg (la 1439), succesorul lui Sigismund de Luxemburg. Această criză ungară permisesese ascensiunea lui Iancu de Hunedoara. Nesoluționată real, nici prin alegerile și mai apoi recunoașterile, fie ele și parțiale de către rivalii regionali, ale lui Vladislav I (III) Jagiello (1440, 1441), Ladislav V Postumul (1446, 1452-1453) și Matia Corvin (1458, 1463-1464), disputa pentru tronul ungar cu multiplii săi regi (dintre care,

³ ASVe, S.S., *Capi del Consiglio de Dieci, Deliberazioni Miste*, reg. 24, cc. 144^v-145^r; *Collegio, Lettere segrete*, reg. 6, c. 7^v (24 martie, 23 aprilie 1490); BNM, Cod. Lat. XIV-100 (=4279), f. 175^v-^v (20 aprilie 1500); regest în *Regesten Maximilian*, III-2, no. 14059a, p. 846), *Codice Aragonese o sia lettere regie, ordinamenti ed altri atti governativi de' sovrani aragonesi in Napoli riguardanti l'amministrazione interna del reame e le relazioni all'estero*, editor Francesco Thrinchera, II-1 [1491-1493], Napoli, 1868, no. 142, p. 124; *Acta vitam Beatricis reginae Hungariae illustrantia. Aragóniai Beatrix magyar királyné éltetere vonatkozó okiratok* (=MHH, I, 39), editor Albert [von] Berzeviczy, Budapest, 1914, no. 252, p. 368-370; *Beiträge*, no. 2, p. 411; *Joannis Burkardi Liber Notarum ab anno MCCCCLXXXIII usque ad annum MDVI* (= RIS, XXXII, 1), a cura di Enrico Celani, Città di Castello, 1911, p. 211-212; Johann Grobächer, *König Maximilians I. erste Gesandtschaft zum Sultan Bâyezid II.*, în *Festschrift für Hermann Wiesflecker*, Herausgeber Alexander Novotny, Othmar Pickl, Graz, 1973, p. 73-83; Christina Lutter, *Politische Kommunikation an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Die diplomatischen Beziehungen zwischen der Republik Venedig und Maximilian I. (1495-1508)*, München, 1998, p. 178-179; vezi mai recent Al. Simon, *Massimiliano I, Venezia e il problema ottomano (1493-1503)*, în *Rapporti*, p. 91-109; sau Jan Smotuka, *Kilka uwag na temat wyprawy czarnomorskiej Jana Olbrachta w 1497 r.* [Problema Chiliei în contextul campaniei pontice a lui Jan Albert. 1497], în *SH*, III, 1997, p. 413-442; Idem, *Papiestwo a Polska w latach 1484-1526: kontakty dyplomatyczne na tle zagrożenia tureckiego* [Papalitatea și Polonia. 1484-1526: contacte diplomatice în fața amenințării turcești], Kraków, 1999, p. 59-69.

constant, unul era un Habsburg) a marcat politica ungară și regală și în extensie atitudinea creștină față de Poartă până la Mohács. Pe acest fundal politic și în limitele constrângerilor dictate și ale posibilităților lăsate de el, s-a ridicat imaginea regională și cruciată a lui Maximilian I de Habsburg și s-a construit, cel puțin în ultimii 15 ani de domnie, poziția latină, cu precădere, a lui Ștefan III al Moldovei⁴.

1. Declarații politice și compromisuri otomane la trecerea dintre secole. Maximilian I de Habsburg era un *om bun, dar care urmează, fără ezitare, sfaturile acelor care-i sunt sfetnici la acel moment*, conform analizei venete. În plus, mai ales la nivelul marii politici europene, el exprima vise antiotomane frumoase. După o experiență cruciată, mai curând teoretică, la 1500, dar prea slab contestată în planul realității politice de către încercatul Vladislav II Jagiello și de acțiunea regatului său misionar, încă doar regele romanilor, Maximilian, nu avea probleme în a glăsuși mai prozaic în față solului Venetiei, cea despre care, în alte ocazii, spunea că nu vrea altceva de la el decât titlul de *imperator quarte partis Europe*, pentru cetățenii ei (1502). Afirma că n-are poftă, nici motive (chiar și munții protejându-l de otomani) ca să se lupte cu sultanul Baiazid II. După venetieni, Maximilian tocmai își mai întărise o dată acordul cu Baiazid II, așa cum practic făcea în fiecare an după 1497, chiar dacă acordul era în general valabil pe trei ani. Fiul lui Frederic III era moștenitorul cruciat al lui Matia Corvin și Ștefan III al Moldovei, de la care, pe rând, “învățase” afacerile orientale. Mai mult, era și mai puțin expus decât aceștia, din punct de vedere geografic și dinastic. Iar astfel,

⁴ Pentru Ungaria: János M. Bak, *Königtum und Stände in Ungarn im 14.-16. Jahrhundert*. Wiesbaden, 1973, p. 52-56, 63-66; Pál Engel, *The Realm of Saint-Stephen. A History of Medieval Hungary. 895-1526*, London, 2001, p. 306-307, 318-320; extrem de util, datorită pierderilor arhivistice, este în continuare Johann-Christoph Engel, *Geschichte des Ungarischen Reiches*, Wien, 1813², III-2, p. 69-73, 89-90, el părând să fi avut cunoștința, datorită redării evenimentelor din anul 1497, inclusiv de raportul asupra *conspirației*, asupra căreia el n-a insistat însă cele mai probabil din (destul de clare) motive politice (anii 1790-anii 1810). Tangențial, uneori cu erori evidente, subiectul habsburgo-valah a fost atins, începând cu anii 1900, de, prinre alții, Ioan Ursu, *Relațiile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ștefan cel Mare*, Piatra Neamț, 1900, *passim*; Idem, *Ștefan cel Mare și turcii*, București, 1914, Ilie Minea, *Ștefan cel Mare și împăratul Maximilian I*, in **CI**, V-VII, 1929-1931, p. 354-355; Ștefana Simionescu, *Legăturile dintre Ștefan cel Mare și Maximilian I de Habsburg în lumina unui nou izvor*, în **RdI**, XVIII, 1974, 1, p. 96-98; Eadem, *Știri noi despre relațiile diplomatice dintre Ștefan cel Mare și Maximilian I de Habsburg*, **RdI**, XXXIII, 1980, 12, p. 1983-1984; Ileana Căzan, *Dușmani de temut și aliați de nădejde. Țările Române în epoca lui Ștefan cel Mare în contextul politicii central-europene*, București, 2004, *passim*.

Maximilian de Habsburg i-a putut lăsa moștenire un imperiu nepotului său Carol⁵.

Pe de altă parte, dacă ar fi să acceptăm propaganda venetă din acei ani ai războiului veneto-otoman (1499-1503), lui Ștefan III al Moldovei, Maximilian I de Habsburg îi putea fi cu greu moștenitor în ale cruciadei. După dezinformările răsăritene din anii 1497-1498, unele acceptate cu bună știință de către Republică și chiar promovate de către ea, o nouă serie de zvonuri a fost "primită" și dezvoltată în orașul Sfântului Marcu. La zece luni după vizita venetă a solilor moscoviți și a promisiunilor cruciate prezentate de către ei (decembrie 1499), ca urmare, parțială, a primelor presiuni exercitate de Ștefan, fără succes real în final, tot la Veneția se răspândește vestea că Ștefan III al Moldovei îi atacase pe otomani. Împreună cu rușii lui Ivan III, le cucerise trei posesiuni (septembrie-octombrie 1500). Provocările moldave erau mai curând simbolice, mai ales în raport cu cele care înlesniseră campania otomană din vara lui 1484. Baiazid II rămânea calm. Fiul lui Mehmed II avea încă un acord cu Ivan III, de la sfârșitul anului 1499⁶.

Mai mult pare să fi contat în economia lucrurilor otomane, mai mult decât anti-otomane, venirea solului lui Radu IV cel Mare al Țării Românești, împreună cu cel al lui Ștefan III cel Mare al Moldovei, la Veneția, în martie 1501. Radu IV urma să medieze, alături de Tamás Bakócz, rivalul său pe plan ungar, datorită problemei posesiei asupra domeniului Făgărașului, pacea dintre Republică și Poartă, în anul următor. În rest, Radu IV era în relații foarte bune cu Poarta (Baiazid II folosindu-l, după moartea sa, și ca exemplu pentru ienicierii revoltați) și cu Patriarhia ecumenică. Încercă însă și să i se "alătore" lui Ștefan III al Moldovei, omul care controla, dacă se putea și se dorea, Răsăritul Europei, și care, în luna decembrie 1500 (tot conform informațiilor venete), îl *ucisese pe un fiu al sultanului*, ca (singurul) cruciat *grec* al Romei. După evenimentele

⁵ Date: AGAD, M.K., *Libri legationum*, reg. I, f. 14^r (16 ianuarie 1502; în MOL, DF 290304); ASVe, S.S. *Deliberazioni*, reg. 38, c. 200^r; BNM, Cod. Ital. VII-990 (=9582), ff. 12^v-13^v, 110^v-111^r, 120^v-121^r (10 septembrie 1501, 4, 5, 11 ianuarie 1501MV=1502; datele venete în *Regesten Maximilian*, III-1, no. 12434, p. 518; IV-1, no. 15862, p. 9; no. 15896, p. 15; I IV-2, no. 19556, p. 640); LECU, II-2, no. 341, p. 238; no. 350, p. 245; *Sanudo*, III, col. 1279.

⁶ *Documente Ștefan*, II, no. 176, p. 411 [1500]; *Sanudo*, I, col. 740 (august 1497); 950 (aprilie 1498), II, col. 420 (februarie 1499); III, cols. 49, 61, 153, 713, 927, 1240 (decembrie 1499-decembrie 1500); Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, II, *The Fifteenth Century* (=MAPS, CXXVII), Philadelphia, 1978, p. 448-453; Halil Inalcik, *The Ottoman State: Economy and Society, 1300-1600*, în *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, ed. by H. Inalcik, with David Quataert, Cambridge, 1994, p. 279; P. Engel, *The Realm*, p. 359-360.

din ultimele două decenii și după revirimentul Țării Românești sub Vlad IV, aflat în strânse legături cu Frederic III și cu Veneția la 1489-1490, nu mai erau deziderate politice utopice. Însă, nici înainte, nici după moartea lui Ștefan III, Radu IV n-a reușit să-i ia prim-planul valah lui Ștefan, atât în plan latin, cât și în plan grec. Aceasta cu toate că a fost cultivat de Cracovia ca factor de presiune asupra Moldovei, mai ales după 1499-1500, și în pofida faptului că în ajunul morții lui Ștefan a reușit, cu sprijinul lui Baiazid II, să recupereze Vatopedi-ul de sub autoritatea lui Ștefan. Deși Jan Albert, Alexandru și Sigismund, regii Poloniei, au sprijinit (1501-1507) revendicările transilvane (Amlașul și Făgărașul) ale lui Radu (cu cereri manifeste din 1497), domnul român n-a putut convinge nici Veneția, nici Roma, la 1507, să ia atitudine împotriva atacurilor lui Bogdan III contra statutului transalpin⁷.

Deși la Viena și Innsbruck, solii lui Radu erau primiți politicos, de un sprijin din partea regelui romanilor, Maximilian, pentru ambițiile “valahe” ale domnului transalpin putea cu greu să fie vorba, în special în condițiile în care, de la începutul anilor 1490 și, cu precădere, din anii 1500, Maximilian I insista, atât în raport strict cu situația politică regională, cât și în relație cu diferitele planuri cruciate ale vremii, pe distincția dintre Moldova, Valahia Mare (Muntenia) și Valahia Mică (Oltenia). Așa cum procedase în cazul fiului lui Matia, Ioan, fostul său rival ungar, căruia îi crease o veritabilă dependență politică de Habsburgi, după 1499-1500 cu precădere, Maximilian I era mai ales interesat să realizeze același lucru în relația cu Ștefan al Moldovei. Cel din urmă era omul capabil să treacă, în cursul aceleiași luni (septembrie 1501), în redarea prietenilor săi, de la reper antiotoman, la fidel otoman și atacator, ca *re di Valachia* (conform știrilor din Ungaria înregistrate de către Marino Sanudo cel Tânăr), al *Boemiei*, adică al “aliatului și suzeranului” său ungar. Regele romanilor pare să nu fi uitat vreodată

⁷ Date orientative: AGAD, M.K., *Libri Legationum*, reg. I, f. 117^r-118^r (16 noiembrie 1502; copie parțială în MOL, DF 290315; editat în *Acta Alexandri*, no. 130, p. 196); ASV, Misc., Arm., II-7, f. 616 (620)^r-639(643)^r; ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 38, cc. 2^v-5^v, 182^r; reg. 39, cc. 46^v-47^v (10 martie, 19 noiembrie 1500, 4 decembrie 1501, 21 octombrie 1502), *Acta Alexandri*, no. 83, p. 104; no. 114, p. 167; no. 119, p. 171; no. 123, p. 177; no. 168, p. 285; *Hurmuzaki*, II-2, no. 312, p. 321; no. 406, p. 509; no. 448, p. 557; XV-1, no. 247, p. 136; no. 250, p. 138; nos. 252-253, p. 139-140; no. 255, p. 140; no. 257, p. 141; *Documente Brașov*, nos. 179-180, p. 213-217; no. 297, p. 344; vezi și *Sanudo*, III, cols. 567, 635, 1478 (august 1500-septembrie 1501), dar și Georgios Salakides, *Sultansurkunden des Athos-Klosters Vatopedi aus der Zeit Bayezid II. und Selim I. Kritische Edition und wissenschaftlicher Kommentar*, Thessaloniki, 1995, no. 13, p. 73 (din 1508 pentru primăvara lui 1504).

comportamentul lui Ștefan III de la 1490, în pofida acordurilor ulterioare și a sprijinului reciproc în fața Jagiellonilor⁸.

2. *Implicațiile moldave și urmările habsburgice ale succesiunii huniade.* În iulie 1489, regele Cazimir IV al Poloniei îl acuza violent pe papa Inocențiu VIII de imixtiune în relațiile Cracoviei cu Moscova și Suceava. Reapăruse subiectul coroanei regale pentru Ivan III al Moscovei. Mai grav era însă că, probabil în primăvară, în vederea congresului cruciat reprogramat, în urma cererii Habsburgilor de la începutul anului 1489, pentru primăvara lui 1490, și a cruciadei, căreia Moldova trebuia să-i servească drept deschidere militară contra *Turcului*, papa îl desfăcuse pe Ștefan III de jurământul de vasalitate față de Cazimir IV (1485), permițându-i astfel să reintre în subordinea monarhică a regelui Matia Corvin. La acea dată, în vederea propriei sale succesiunii și a conflictului cu Frederic III de Habsburg, regele ungar era mai curând dispus să menajeze sensibilitățile jagiellone, decât să le lezeze încă o dată, tot prin Ștefan. Desfacerea papală a jurământului de vasalitate avusese loc la cererea domnului Moldovei, Matia Corvin încercând să profite de pe urma gestului lui Ștefan III. Prin demersul său roman, Ștefan III se arătase drept și acționase ca un stăpânitor, chiar dacă nu din prima linie monarhică, evitând statutul de obiect vasalic "pasat" între cele două regate. Trecând peste turburele apropieri și conflicte din 1458-1460, 1462-1463, 1465-1467 ori 1471-1472, înțelegerea dintre regalitatea ungară și domnia moldavă era probabil al patrulea acord moldo-ungar dintre Matia Corvin și Ștefan III, după tratatul de la Iași (1475) și renegocierile din anii 1480 și 1481 (1482). Ar fi trebuit să fie mai funcțional decât precedentele. Pentru Matia Corvin, în primul rând, miza era enormă⁹.

⁸ HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 5b-2, f. 59^r; 6b-2, ff. 214^v-215^r; 8a-1, f. 42^r (act "anulat parțial"); 16-3, ff. 12^r-13^r [aprilie-august 1499], 13 septembrie 1500; 2 septembrie 1501; 25 ianuarie 1504; regestate în *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9638, p. 134; no. 10865, p. 315; no. 12404, p. 513; IV-1, no. 18144, p. 406); MOL, DF 278383 [aprilie 1498]; Jean Mollinet, *Chroniques*, editées par Georges Doutrepoint, Omer Jodogne, II, 1488-1506, Bruxelles, 1935, p. 199-200; *Sanudo*, IV, cols 105, 112; cu accent pe cele trei Valahii: HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, ff. 12^r-13^r [aprilie-august 1499; regist în *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9368, p. 87]; fasc. 34-III.12, ff. 23^r-24^v, 40^r-41^r [după 14 mai 1501]; a se vedea și *Notes*, VI, no. 67, p. 96.

⁹ Orientativ: ASV, Arm. XXXII-21, f. 104^r (20 ianuarie 1489); Misc., Arm., II-56, f. 376 (377)^v [post 25 martie 1490]; ASVe, M.A.C.R., *Collezione Podocataro*, VII [II-4]; no. 457 (26 iulie 1489; editat în *Codex*, I, no. 265, p. 293-294); UKB, Mk 9, *mikulovsky rukopis*, f. 276^{r-v}, 276^v-277^r (20 august 1482 și post; editate greșit, fără dată, dar sub 1475, în, de exemplu, *Hurmuzaki*, II-1, no. 2, p. 2; no. 7, p. 5); *Codex*, III, no. 353, p. 349-363; MDE, II, no. 23, p. 41; *Actae*, nos. 32-

În ziua morții lui Matia, din Viena, legatul papal Angelo Pecchinoli transmitea că ultimul ordin al Huniadului ar fi fost de a-l trimite pe judele curții regale și voievod al Transilvaniei, Ștefan Báthory, dovedit repede un adversar al succesiunii lui Ioan, înapoi în Transilvania pentru a bloca trecătorile în fața unui atac otoman susținut de *moldavi și valahi*. După decenii de conviețuire politică cu Ștefan și de domnie în Ungaria, o asemenea reacție a lui Matia apare drept firească, atât sub raportul problemei lui Ioan, cât și din perspectiva vecinătății cu domnul, având deja un renume de “monarh schimbător”. Singurul lucru de care putea fi relativ sigur Matia era că Ștefan nu-l va susține pe candidatul lui Cazimir. Ștefan ataca, prin intermediari deocamdată, sigur din 1488, regatul acestuia, care, pare-se, luase Hotinul de la Ștefan III după Colomeea, făcându-l, ca la 1490, adăpost pentru претендентii moldavi la tron. Când Jan Albert i-a cerut ajutor lui Ștefan III al Moldovei, socotit, alături de Ștefan Báthory, drept figura politică care decidea soarta Transilvaniei, solicitându-i fie soldați, fie bani, Ștefan III l-a amânat, iar apoi l-a refuzat, inițial politicos. Promisiunile fiului lui Cazimir erau și prea mari în raport cu posibilitățile acestuia. Pe de altă parte, proclamația din Graz, a lui Maximilian I (11 august 1490), către stările transilvane, neconvocate de către Matia Corvin după rebeliunea din 1467, conferă consistență istorică temerii moldave a defunctului monarh. Maximilian I cerea elitelor transilvane să-l primească pe *vestitul Ștefan, Voievodul Moldovei*, ca “gubernator” al Transilvaniei, în numele *regelui romanilor*. Cu peste două săptămâni înainte însă, de la Hârlău plecase o scrisoare către împăratul Frederic III¹⁰.

34, p. 34-37; *Quellen*, no. 4, p. 88; *Bonfini* (1936-1941), IV, p. 124, 129; [Kaspar Weinreich], *Die Danziger Chronik von Pfaffenkriege*, în *SRPrU*, IV, 1870, p. 687-688; Șerban Papacostea, *De la Colomeea la Codrîi Cosminului (poziția internațională a Moldovei la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în *RSL*, XVII, 1970, p. 525-554; Al. Simon, *The Hungarian Means of the Relations between the Habsburgs and Moldavia at the End of the 15th Century*, în *AIRCRU*, VIII, 2006, p. 259-296 (cu alte date arhivistice).

¹⁰ Date: HHStA, R.H.K., *Fridericana*, fasc. 8-2, f. 88^{r-v} (din 25 iulie 1490; editat în Al. Simon, *Domnul Moldovei și regii Ungariei de la 1490. Un document de la Ștefan cel Mare*, în *AHX*, XLIV-XLV, 2006-2007, p. 31-32); *Acta Beatrici*, no. 101, p. 148 (și în *Acte*, III, p. 65); MDE, IV, nos. 164-167, p. 237-245; *Documente Ștefan*, II, no. 167, p. 370-378; *Actae*, no. 38, p. 42 (editat inițial în *Beiträge*, no. 10, p. 410); *Materialy*, nos. 4-7, p. 12-16; Ilie Corfus, *Pagini de istorie românească în noi publicații poloneze*, în *AHAI*, V, 1968, p. 223; Krzysztof Baczkowski, *Walka o Węgry w latach 1490-1492. Z dziejów rywalizacji habsbursko-jagiellońskiej w basenie środkowego Dunaju* [Conflictul pentru Ungaria. 1490-1492. Contribuții la studiul rivalității habsburgo-jagiellone pentru supremație în baznul dunărean] (=ASLH, CXVI), Kraków, 1993 [1995], p. 29-36.

<din scrisoarea de pe 25 iulie 1490 a lui Ștefan III cel Mare către Frederic III de Habsburg>:

[...] *Igitur serenissime et invictissime/ Princeps et Domine noster gratiose, V<estra> S<erenitatem> summopere rogamus, quatenus eadem V<estra> S<erenitas>/ noluerit imputare eo que nos cum illustri Principe Domino Iohanne filio Mathie Regis/ condam Hungarie sumus adunati et tenemus stamusque super hoc, ut posset elegi in regis/ Hungarie, videlicet in loco patris sui predecessoris statui, certum est enim, quod nos et filii nostri/ cum serenissimo Mathia pie memorie Rege Hungarie iuramentum fecissemus scilicet ob/sequium fidelem ad presentis vite nostre terminum fideliter servare et tenere./ Igitur scire velit V<estra> S<erenitas>, quod nos non voluntarie hanc nostram fideiussionem vellemus frangere/ ideoque et Vestram Serenitatem affectuose tanquam Dominum nostrum gratiosum rogamus,/ utinam et V<estra> S<erenitas> suo benigno intentu velit ad eundem predictum Iohannem filium regis etc./ inspicere eundemque in loco patris sui predecessoris pro rege Hungarie statuere. Sine/ omni dubio <et> firmiter credimus, dum voluntatis V<estre> S<erenitatis> affuerit, ipsum in regem elegendum./ Extunc sine gravis vexacione et impedimento possit elegi et statui pro novo rege/ Hungarie. Demumque quicquid idem nuncius nomine Ladislaus V<estre> S<erenitati> a nobis/ dixerit rogamus V<estra> S<erenitatem>, ut ipsi fidem creditivam eodem V<estra> S<erenitas> velit adhibere/ non minus quam secum V<estre> S<erenitati> propria in persona loqueremur [...]*

La o dată la care nu este sigur că refuzul, politicos, al lui Ștefan cel Mare către Jan Albert se transformase într-o respingere tăioasă, care a dus la retrogradarea lui Ștefan de la rangul de *Luminăția Voastră* la cel de *palatin* în limbajul anturajului lui Jan Albert, cuvintele lui Ștefan, crez și cifru politic deopotrivă, sunt doar o parte din corespondența sa cu Casa de Habsburg în 1490. O rugăciune pentru un muribund politic ca monarh, Ioan, cel al cărui sol, peste timp, în 1503, va merge, împreună cu trimisul lui Ștefan, la Veneția unde vor alege, tot împreună, ultimul doctor italic pentru domnul moldav, scrisoarea lui Ștefan către Frederic este, la prima vedere, o misivă oarecare, iar la doua, începe să devină o măsură a 33 de ani de domnie și o schiță a unei turnuri politice în raportul de forțe regional, sigur în plan ungar. Scrisoarea, aparent străină de așa-numitul *realism politic al nobilimii ungare* în fața presiunilor externe, care a determinat abandonarea lui Ioan Corvin, este una dintre mostrele de luciditate politică dovedită de domnul și multiplul stăpânitor vasal al Moldovei la 1490-1491. Scrisoarea lui Ștefan III face parte dintr-o logică a echilibrului politic, dintr-un joc al cererii și ofertei diplomatice din vara lui 1490, care l-a condus în decurs de doi ani la punerea sa în posesia și în beneficiul domeniilor și privilegiilor acordate de către Matia Corvin

(1489) și la recunoașterea succesiunii sale în Moldova, prin Alexandrel, de către coroana ungară¹¹.

Probabil încă înainte de a-i scrie lui Frederic III, Ștefan III discutase și ajunsese la un acord de principiu cu Vladislav II, favoritul elitei ungare, cel de al treilea rege proclamat de către Dieta Ungariei în decurs de câteva zile, dar singurul care și fusese încoronat cu Sfânta Coroană. Ioan Corvin fusese învins recent la Csontmező de oastea stărilor (de fapt trupele lui Pál Kinizsi=Pavel Chinezul, trecut de partea lui Vladislav II) și obligat să ajungă la un acord cu acestea și să-l recunoască pe Vladislav ca rege de drept. Pentru început, sprijinul lui Ștefan dat lui Vladislav s-a manifestat printr-o neutralitate binevoitoare, care a fost foarte utilă pentru fiul lui Cazimir IV, aflat în conflict cu familia sa, mai ales după ce în toamna lui 1490, regele romanilor a intrat în regat, iar campania sa ungară părea un marș triumfal. În curând însă, fiul lui Frederic III s-a împotmolit, frânat de venirea iernii, lipsa fondurilor și proviziilor, precum și de ostilitatea principilor germani și a magnaților ungari. A fost obligat să-și retragă treptat trupele din regat și să înceapă negocierile lui Vladislav II, încheiate abia în toamna târzie a lui 1491. Între timp, Ștefan își începuse seria de presiuni, mergând de la oscilația sa între a permite și a bloca atacul otoman prin Moldova asupra regatului și până la sprijinirea nobililor români din Maramureș revoltați împotriva văduvei lui Matia și noua soție a lui Vladislav, Beatrice de Aragon, de care și Vladislav dorea să scape. În cele din urmă, în aprilie 1492, Vladislav II a confirmat donația făcută de Matia lui Ștefan (implicit acordul dintre ei) și i-a recunoscut pe Ștefan III și pe moștenitorul său, Alexandrel, ca posesori ai domeniilor Ciceului și Cetății de Baltă. Vechi conflicte stăteau însă să înceapă în regiune¹².

¹¹ Vezi, orientativ: *Actae*, nos. 39-42, p. 43-47; *Index*, no. 4609, p. 525; *Materialy*, nos. 5-7, p. 13-16; *Sanudo*, V, cols. 577, 617, 639; *Cronica moldo-germană*, p. 36-37; Lajos Szádeczky, *A csiki Székely Krónika* [Cronica secuiască de Ciuc], Budapest, 1905, p. 132; Ferenc Szakály, *Phases of Turko-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács. 1365-1526*, în *AOASH*, XXXIII, 1979, 1, p. 101-103; Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania. 1440-1514*, București, 2000, p. 93-98; A. Kubinyi, *Hungary's Power Factions and the Turkish Threat in the Jagellonian Period (1490-1526)*, în *Fight*, p. 115-145; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală*, Cluj-Napoca, 2005, p. 144-146, 286-289.

¹² ELTEK, Codices, *Kaprinai*, A, LI, nos. 84-85, p. 179-182 (11, 13 iulie 1491); MOL, DL 20346, 30306, 82056 (11 mai 1493, 15 iulie, 8 august 1495); *Székely Oklevéltár* [Arhiva secuiască], editor Károly Szabo, III, *1270-1571*, Kolozsvár, 1877, no. 500, p. 122; *A Római Szent Birodalmi Széke Gróf Teleki Család Gyömoi léveltára. Archivum Gyömrözenae gentes comitum Teleki de Szék* (editor Béla Iványi), Szeged, 1931, no. 378, p. 179; *Hurmuzaki*, II-2, nos. 322-323, p. 364-366; *Actae*, nos. 39-42, p. 43-47; *Index*, no. 4609, p. 525; no. 4629, p. 525; no. 4651, p. 528; no. 4663,

I. Moldova și disputele interne și externe pentru supremația ungară. Moartea lui Matia Corvin a marcat sfârșitul Huniazilor ca putere europeană (1443-1490). Incercările repetate, mai ales între 1492-1493 și 1496, făcute de către fiul său Ioan Corvin de a câștiga tronul, cu ajutor local și regional, au eșuat rand pe rand și din cauză că Huniazii erau văzuți drept o anomalie regională. Pentru Jagielloni și Habsburgi mai ales, moartea lui Matia fusese o revenire la normalitate dinastică. Cele două Case, unite de primejdia huniadă comună, de *impostorul* de la Buda, intrau pe un inevitabil curs de coliziune. Ambele dinastii ținteau la Coroana Sfântului Ștefan de mai bine de un secol. Huniazii, prin Iancu și Matia și mai apoi prin Ioan, au complicat însă competiția dintre acestea. În acest context, tratatul de la Bratislava (noiembrie 1491) a fost o victorie amară pentru Jagielloni. Ales și încoronat rege al Ungariei în vara anului trecut, Vladislav II Jagiello, regele Boemiei, era nevoit să-i accepte și pe Frederic III și pe Maximilian I ca regi nominali ai Ungariei. În schimb, în aceleași condiții ca și cele impuse lui Matia la 1463, Casa de Habsburg îl recunoștea pe fiul lui Cazimir IV ca rege de drept al Ungariei. Acordul prevestea noi conflicte. Încercarea fratelui lui Vladislav, Jan Albert, viitorul rege al Poloniei, de a câștiga pentru el tronul ungar la 1490 (-1491), trasa o linie de conduită politică jagiellonă și polonă care avea să schimbe Europa Central-Răsăriteană. În acest context, un element-cheie atât la anul 1490, cât și în durata lungă, în planul competiției dintre marile dinastii, a fost relația dintre Ștefan III al Moldovei și Casa de Habsburg¹³.

p. 529; *Bonfini* (1936-1941), III, p. 243; IV, p. 212; *Isthvánffy* (1724), p. 9-14; Marius Diaconescu, *Răscoala nobililor maramureșeni din 1492*, în *Nobilimea*, p. 185-196; vezi de pe acum și studiul clasic al lui Ludwik Finkel, *Zjazd Jagiellonów w Lewoczy w r. 1494* [Congresul jagiellon de la Lewocza din anul 1494], în *KH*, XXVIII, 1914, p. 317-350, dar și K. Baczkowski, *Rady Kallimacha* [Sfaturile (*Consilia*) lui <Filippo Buonaccorsi> Callimachus], Kraków, 1989, Idem, *Projekty rozbiorów państw suwerennych w późnym średniowieczu i u początku doby nowożytnej* [Proiecte de împărțire a statelor suverane în Evul Mediu și Epoca Modernă Timpurie] (=PAUHF, XCV), Kraków, 2001. precum și paginile “necenzurate” ale lui *Wapowski*, p. 15, 17, 19 (personalitatea lui Jan Albert mai ales).

¹³ Orientativ: AGAD, D.P., *Hungaria*, nos. 5589-5592 (23 septembrie 1490, 20 februarie 1491, 5, 8 decembrie 1492; copii: MOL, DF 289010-289013); M.K., *Libri legationum*, III, ff. 36^v-44^r, 53^r-63^r (20 februarie, 7 noiembrie 1491, 16 martie 1492; copii în MOL, DF 290331, 290333; ASVe, S.S., *Collegio, Lettere segrete*, reg. 6, cc. 3^r-4^r, 43^r, 59^{r-v}, 81^v; *Capi del Consiglio de Dieci, Deliberazioni Miste*, reg. 24, cc. 144^v-145^r; *Deliberazioni*, reg. 34, c. 82^{r-v} (17, 24, 31 martie 27 octombrie, 13 decembrie 1490, 1 mai, 29 octombrie 1491); ELTEK, *Codices, Kaprinai*, A, LI, nos. 84-85, pp. 179-182 (11, 13 iulie 1491); HHStA, R.H.K., *Fridericiana*, fasc. 8-3, ff. 21, 75^r-77^v (19 iulie, 15 august 1491); *Beiträge*, p. 375-551; *Tubero*, p. 117-118; *Bonfini* (1936-1941), IV, p. 166-169; Stanislaw Russocki, *Structures politiques dans l'Europe des Jagellon*, în *APH*, XXXIX,

1. *Dimensiuni și mize apusene și orientale ale raporturilor dintre Suceava și Viena.* În cadrul raporturilor sale cu Habsburgii, Ștefan III a mizat, ca în vremea în care era vasalul lui Matia Corvin, pe avantajele sale romane, venețiene, ungare (mai ales după primirea domeniilor transilvane), dar și moscovite. Din 1482, Ivan III al Moscovei era cuscru său, fiul și moștenitorul tronului rus Ivan Ivanovici, mort tot la anul 1490, căsătorindu-se cu Elena, fiica lui Ștefan III. Din această postură, el înlesnise legăturile dintre Matia și Ivan III (din 1483), legături de care Jagiellonii și Habsburgii se temeau atât de mult și care duseseră la propunerea regelui Matia de împărțire a uniunii polono-lituaniene între el, Ivan și teutoni (1488). Pe Frederic III – care a încercat și el să-l contacteze (1486, 1489) pe suveranul rus – Ivan nu-l agreea. La 1472-1473, Frederic III îi sprijinise pe rivalii catolici și ortodocși ai marelui cneaz. În schimb, Ivan se înțelegea bine cu Maximilian I, care era, din 1488 mai ales, prieten și al aliatului său Matia Corvin. Cu toate acestea, cel mai sigur drum apusean spre Moscova trecea prin Suceava, sau așa prezenta Ștefan al Moldovei lucrurile. În urma acțiunilor sale din ultimele două decenii și a “mediatizării” lor, precum și datorită faptului că Ivan III trecea drept un monarh și mai nestatornic din punct de vedere al alianțelor, Ștefan beneficia de suficient de multă credibilitate în acest sens. În acel timp, dacă nu de mai de devreme din timpul pretendenței lui Dan la tronul transalpin al lui Vlad III (1459-1460), Casa de Habsburg își deschise și o altă conexiune valahă, la fel ca și Veneția, la Târgoviște¹⁴.

1979, p. 101-142; vezi Karl Nehring, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III und das Reich. Zum Hunyadisch-Habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, Munchen, 1989², p. 27-33, 188-196; J.M. Bak, *Königstum*, p. 62-64; vezi și K. Górski, *1466-1492: Lata konfliktów dyplomatycznych [1466-1492. Epoca conflictelor diplomatice]*, în *Historia dyplomacji Polskiej (Polowa X-XX w.)* [Istoria diplomației polone. Secolele X-XX], pod redakcją Gerarda Labudy, I, *Połowa X w.-1572* [Din secolul X și până la anul 1572] (pod redakcją Mariana Biskupa), Warszawa, 1982, p. 480-482, 489; K. Baczkowski, *Europa wobec problemu tureckiego w latach 1493-1495* [Europa în fața problemei turcești. 1493-1495], în *SH*, III, 1997, p. 313-340.

¹⁴ *Ub.*, VI, no. 3308, p. 138; *Documente Brașov*, no. 269, p. 325; *Relațiile*, I, no. 11, p. 71; *Index*, no. 4547, p. 516; nos. 4609, 4629, p. 525; nos. 4800, 4809, p. 545; *Hurmuzaki*, XV-1, no. 217, p. 120; *Actae*, no. 37, p. 41; *DRH*, B, I, no. IV, p. 515; *Quellen*, no. 203, p. 119; Antal Hodinka, *Az Orosz évkönyvek Magyar vonatkozásai. Az orosz évkönyvek teljes gyűjteménye* [Referirile ungare ale cronicilor rusești: o selecție din cronicile rusești], IV, *A Moszkvai évkönyvek Magyar vonatkozású helyei (Hunyadi Mátyás és II. Ulászló követségei Moszkvába) 1482-1504* [Trimișii lui Matia Corvin și Vladislav II la Moscova (1482-1504)], Budapest, 1916, p. 489-490; Kálmán Géresi, *Hunyadi Mátyás király diplomáciai összefoglalása III-ik Iván Vasilkevics orosz czárral* [Relațiile diplomatice dintre regele Matia Corvin și țarul Ivan Vasilevici], în *Sz*, XIII, 1879, no. 3, p. 239-249; Paul Karge, *Die Ungarisch Russische Allianz von 1482-1490*, în *DZG*, VII, 1892, p. 326-333; Idem, *Kaiser Friedrich's III. und Maximilian's I. Ungarische Politik und ihre Beziehungen zu Moskau*, în *DZG*, IX, 1893, p. 259-287; Hans Uebersberger, *Österreich und*

În primăvara lui 1492, Ivan credea, la rândul său, că-l poate convinge pe Ștefan III să-l ajute pe Maximilian contra Jagiellonilor, sau doar așa pretindea în scrisoarea sa către fiul lui Frederic. La acea dată însă, Ștefan și moștenitorul său moldav, Alexăndrel, erau puși oficial de regele Vladislav în posesia domeniilor transilvane, acordate de Matia. Imediat o serie de conflicte au izbucnit între Ștefan III și vechii posesori ai domeniilor, conflicte în care, încă la 1495, palatinul Ștefan Zálpolya era dornic să se implice. Dar, la sfârșitul lui 1493, Ștefan reușise în cele din urmă să câștige controlul asupra acestor feude și începea să beneficieze din plin de avantajele fiscale date de Buda. În plus, de la 1493, Bartolomeu Dragffy, cu a cărei fiică (Maria?) se căsătorise Alexăndrel (1489), era alături de Ladislau Losonczy, voievod al Transilvaniei, ultimul, prin familie, rival al lui Ștefan III la posesia domeniilor transilvane. (el murind doi ani mai târziu). Între timp, pe lângă poarta financiară ungară (și chiar mai devreme decât aceasta,) se redeschise pentru domnul moldav, “succesorul” lui Matia ca și *crăișor al valahilor* (Bonfini), poarta financiară venetă, vestea despre noua atenție dată *căpitanului* Venetiei ajungând repede de la Bologna la Milano¹⁵.

[...] *Un mio amico, quale ha hogi parlato con uno Paduano, quale de recenti vene da Venetia, mi ha facto intendere havere retracto da epso Paduano come la Illustrissima Signoria de Venetia ha conducto novamente per suo Capiteano Il Signore Stephano Vaivoda de Mundavia, homo sagacissimo et callidissimo in lo mestere del arme, cum stipendio de LXX milia overo LXXX milia ducati, et questo dice havere havuto da persona de grande auctorita in Venetia* (17 octombrie 1492).

În aceste condiții, la mijlocul ultimului deceniu al secolului XV, Ștefan III recăștigase deja sprijinul republicii venete și cucerise admirația (antiotomană și nu numai) a tot mai neliniștitei și divizatei elite regale ungare. În vest, Maximilian I, șef al Casei de Habsburg după moartea lui

Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts. I, Von 1488-1605, Vienna-Lepizig, 1906, p. 1-65; Șt. Ștefănescu, *Éléments nobiliaires balkaniques établis en Valachie à la fin du XVe siècle*, în **RRH**, IV, 1965, 5, p. 895.

¹⁵ Date: ASM, A..D.S., Potenze Estere, Venezia, cart. 382, fasc. 10, nn (17 octombrie 1492; editat în MHS, I-2, no. 15, p. 137); MOL, DL 20346, 30306, 30814, 65119, 82056 (22 iunie 1479, 1 aprilie 1487, 11 mai 1493, 15 iunie, 8 august 1495); *Székely oklevéltár*, I, no. 233, p. 276; III, no. 501, p. 124; *Teleki Család*, no. 378, p. 179; MDE, III, nos. 98-99, p. 134-136; *Hurmuzaki*, II-2, no. 296, p. 332; no. 303, p. 341; no. 322, p. 365; VIII, nos. 32-33, p. 28; XV-1, nos. 237-238, p. 131-132; no. 240, p. 132-133; nos. 247-248, p. 136-137; no. 250, p. 138; nos. 252-254, p. 138-140; no. 257, p. 141; no. 263, p. 144, *Actae*, no. 37, p. 41; nos. 39-41, p. 43-47; *Chronicon*, p. 199-200, 202-203; *A csiki Székely Krónika*, p. 132; *Letopisețul anonim*, p. 20; Dezső Csanki, *Magyarország Történelmi Földrajza. A Hundyadiak Korában* [Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniazilor]. (1890-1913), I, p. 578; I. Drăgan, *Nobilimea*, p. 421; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 241.

Frederic III (1493), începea să-i arate tot mai multă bunăvoință lui Ștefan III. După ce-i refuzase pasajul spre vest, Ștefan III se aliase, alături de Ivan III, cu Mengli Ghiray, în cadrul aceleiași an 1492. Alianța răsăriteană, patronată de Baiazid II, date fiind în primul rând interesele și pozițiile lui Ghiray și Ivan, a debutat prin raiduri în Polonia și Lituania mai ales, ultima intrând în război cu Moscova (1492-1494) la scurt timp după “mesajul moldav” al lui Ivan III către Maximilian, din primele luni ale anului 1492. Aceste evoluții nu l-au împiedicat pe Ștefan III să-i propună apoi lui Alexandru, fiul lui Cazimir IV, proaspăt ales duce al Lituaniei, să se unească împotriva necredincioșilor (1493). Altfel, Ștefan III al Moldovei nu putea să-i garanteze siguranța lui Alexandru și mai mult nu putea decât să speră că Creștinătatea nu va cădea în zilele fratelui noului rege al Poloniei, Jan Albert. Acest mesaj insinuant și șantaj tot mai puțin voalat avea să se repete de-a lungul anilor care au urmat. Jagiellonii, mai ales mândrul Jan Albert, nu puteau să tolereze prea mult, dincolo de necesitățile imediate ale înțelegerii cu Ștefan III, o asemenea linie politică. Iar Ștefan III a devenit destul de repede conștient de acest fapt, la fel ca și Maximilian I¹⁶.

La începutul propriei și foarte personalei sale *aetas Maximilianeae*, multe aspecte ale acțiunilor și planurilor fiului lui Frederic III rămân necunoscute. Același lucru este valabil și pentru ceea ce ar putea fi numită drept prima etapă a relațiilor dintre Casa de Habsburg și Moldova lui Ștefan III și a liniei sale domnești (1459/1460-1486/1490). Faptul în sine este în egală măsură valabil, în pofida abundenței documentare, și pentru ultima mare fază a raporturilor medievale dintre Habsburgii și Moldova, în vremea primei domnii a lui Petru IV Rareș (1527-1538). Dar, întrucât aceste aspecte regionale și moldave implică Casa de Habsburg, ecuațiile de bază pot să fie regăsite în problemele de succesiune ale ariei, precum la 1492-1494, după moartea regelui Cazimir IV. Alexandru era mare duce al

¹⁶ *Index*, no. 4800, p. 544; no. 4809, p. 545; *Codex*, III, no. 368, p. 387; *Documente Ștefan*, II, no. 171, p. 384; *Akta Stanów*, II, no. 90, p. 208; no. 93, p. 217; no. 96, p. 229; *Hurmuzaki*, II-2, no. 360, p. 416; *SD*, XVI, no. 15, p. 121; *Bonfini* (1936-1941), IV, p. 211-212; Alexandru V. Boldur, *Politica lui Ștefan cel Mare într-o lumină nouă*, în *SCI*, XVIII, 1943, p. 33-72; J[ohn]. L.I. Fennell, *Ivan the Great of Moscow*, London-New York, 1963, p. 191, 202, 231, 262; Ilona Czamańska, *Moldavia i Wołoszczyzna wobec Polski, Weigier i Turcki w XIV I XV wieku* [Moldova și Țara Românească din perspectiva Poloniei, Ungariei și Turciei în secolele XIV-XV], Poznań, 1996, p. 361-369 (rezumat); I. Ursu, *Relațiile*, p. 165-166; vezi și Egidijus Banionis, *Lietuvos didžiosiosos kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV-XVI amžiais* [Studii documentare asupra istoriei Lituaniei în secolele XV-XVI] [ediție Zigmantas Kiaupa, Žydrūnas Mačiukas], Vilnius, 1998, p. 86-88, 181-182, 335-360.

Lituaniei. Jan Albert era rege al Poloniei, cum practic uniunea polono-lituaniană fusese suspendată. Vladislav era rege al Boemiei și Ungariei. Frederic era cardinal. Deși duce de Glogau, Sigismund, cel mai tânăr dintre frați, era singurul dintre fiii încă în viață ai lui Cazimir care nu avea tronul său sau nu era mare prelat. Ce a urmat a devenit istorie și a influențat aria răsăriteană pentru cel puțin patru decenii. În urmă cu alte aproape patru decenii, o altă interferență plecată din Ardeal însă, avea să modifice raporturile regionale¹⁷.

2. *Ascensiunea ungară și cruciată a lui Ștefan III cel Mare între Huniazi și Habsburgi.* După execuția de la Reuseni, viitorul Ștefan III a găsit adăpost la Iancu de Hunedoara, protectorul tatălui său, Bogdan II (1451-1456). Din aria transilvană, Ștefan, odată ajuns la majorat, revendicase tronul, inițial prin Iancu (1455). La urcarea pe tron a lui Vlad III, realizată contra ordinului lui Iancu, care vroia să evite apariția unui alt front în ajunul confruntării de la Belgrad (1456), Ștefan a trecut în Țara Românească (1456). De aici, Ștefan a cucerit domnia, la șase luni de la moartea lui Iancu și la o lună de la decapitarea fiului acestuia, Ladislau de Hunedoara. Izbucniseră tulburările ungare. Se subțiaseră legăturile care-l puteau determina să ducă o politică pro-huniadă. Totuși, a răspuns pozitiv întronării lui Matia. Gestul său a fost respins însă de către Mihai Szilágyi, unchiul lui Matia și încă regentul Ungariei. Perceput ca o creație huniadă neloială, Ștefan III, care se orientase anterior spre partida regală după urcarea sa pe tron, era considerat și prea apropiat de Vlad III Țepeș, intrat în conflict cu puterile ardelene. Una dintre primele măsuri ale lui Szilágyi ca regent a fost să acorde azil și nemulțumiților moldavi. Era practic de

¹⁷ Orientativ: Gustave. Alef, *The Adoption of the Muscovite Two-Headed Eagle: A Discordant View*, în „Speculum”, XLI, 1966, 1 no., p. 1-21; Ägidius Leopold, *Die Ostpolitik König Maximilian I. in den Jahren 1490-1506* (teză de doctorat), Graz, 1966 (mss), *passim*; Johann Gröblacher, *König Maximilian I. Das Reich, Europa und die Erbländer im Jahre 1498* (teză de doctorat), Graz, 1969 (mss), p. 56, 102, 208-211, 213-215; Marianna Mur, *Die Ostpolitik Kaiser Maximilians I. in den Jahren 1506-1519* (teză de doctorat), Graz, 1977 (mss), p. 111, 131-132; a se vedea, în acest context, și [Filippo Buonaccorsi Callimachus] Philippi Callimachi, *Ad Innocentium VIII. De bello Turcis inferendo oratio* [editori Irmina Lichonska, Thaddeus Kowalewski], Warsaw, 1964, p. 88; *Aus der Chronik des Oruç, Aus der Chronik des Hanivaldanus*, în *Bayezid*, p. 43-44, 73-74, 198-201; *Bonfini* (1936-1941), IV, p. 212, 223. În cazul domniei lui Petru IV Rareș (a primei sale domnii și a pribegiei sale cu precădere), în arhivele vieneze (HHStA, S.A., A.D.S.), doar în fondurile „marginale”, de tip *Polonica* (I, 1-3) sau *Turcica* (I, 1-4) pentru a nu mai vorbi de seria *Hungarica* (I, 3-38), cea mai bogată din acest punct de vedere, există cel puțin 300 de file de documente inedite, printre care o serie de scrisori către Habsburgi și reprezentanții lor ale fiului lui Ștefan III.

neevitat ca Ștefan să iasă de pe linia vasalității moldave tradiționale, după ce și disputa cu Cracovia s-a terminat cu bilanț mai degrabă negativ, consfințit prin acordul de la Overchăuți (1459). Pentru scurt timp însă (1458-1459), persoana lui Szilágyi, devenit adversar al nepotului său, asigurase reapropierea dintre Matia și Ștefan III, care, atacând Polonia pentru a recupera Hotinul, lovea și într-un contestatar al întronării lui Matia. Se strânseseră și legăturile dintre Matia Corvin și Vlad III Țepeș, ceea ce avea să se întoarcă împotriva lui Ștefan III, întrucât, între el și Vlad, era problema Chilieii (1459-1460)¹⁸.

Cu toate că Ștefan III a evitat să includă Ungaria între dușmanii comuni ai Poloniei și Moldovei, în pofida cererii lui Cazimir IV, după 1460, ostilitatea moldo-ungară a crescut, Ștefan prădând și Secuimea (1461). Mai devreme, la 1459, când distanța politică dintre Buda și Suceva părea să se fi redus semnificativ, o înțelegere moldo-ungară la 1459 ar fi însemnat angajament contra Porții, finanțare polonă masivă a lui Petru III Aron, lăsarea Chilieii în *condominium* ungaro-muntean, și, destul de probabil, ostilitate internă datorită amintirii negative păstrate în afara Carpaților lui Iancu (*Janăș*). Ar fi fost o cvadruplă eroare pentru tânărul Ștefan III și, probabil, o domnie scurtă. În consecință, în plan ungar, pentru a reduce, prin ricoșeu, din influența jagiellonă asupra Moldovei, Ștefan III a ales să-l recunoască pe Frederic III de Habsburg, în același an, și să-i jure credință, la un moment la care șansele lui Cazimir IV de a deveni rege al Ungariei erau nule. Aceasta, i-a îngăduit, în timpul congresului de la Mantova, când Cracovia cocheta cu cruciada, mai ales datorită teutonilor, lui Ștefan III să atace, demonstrativ, alături de otomani Lvov-ul (primăvara lui 1460). În consecință, dacă regele polon s-a liniștit repede, deziluzionat și de papa Pius II care refuzase să-i aprobe planul

¹⁸ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, *Documente interne. Urice (ipsoace), Surete. Regeste, Traduceri (1438-1456). Documente Externe. Acte de împrumut, de omagiu, tractate, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori (1387-1456)*, Iași, 1932, nos. 234-235, p. 812-816; Jovan Radonić, *Đurađ Kastriot Skenderbeg i Arbanija XV veku (istoriska iratha)* [Gheorghe Kastriota Skanderbeg și Albania în secolul XV. Surse istorice] (= *Spomenik*, XCV), Belgrad, 1942, no. 133, p. 77; no. 142, p. 87; Marius Diaconescu, Géza Érszegi, *Documenta quibus Hungariae, Valachiae et Moldaviae relationes melius illustrantur*, în **MT**, II, 1998, 2, no. 5, p. 286-287; *Index*, no. 4485, p. 508; *Hurmuzaki*, II-2, no. 234, p. 264; no. 258, p. 288; XV-1, nos. 64-65, p. 37-38; nos. 74-83, p. 42-48; *Ub.*, V, no. 2767, p. 337; VI, no. 3117, p. 11; **DRH**, A, II, no. 58, p. 86; no. 76, p. 111; no. 89, p. 127; no. 262, p. 402; **D**, I, no. 327, p. 446; *Documente Ștefan*, II, nos. 123-126, p. 257-269; no. 138, p. 311; *Długosz* (1887), p. 279, 289-290, 305, 309; *Cronica moldo-germană* (1958), p. 30; *Bonfini* (1936-1941), IV, p. 6-9, 15-18; Matei Cazacu, *Dracula [suivi du "Capitaine Vampire" une nouvelle roumaine par Marie Nizet (1879)]*, Paris, 2004, p. 114-115; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 204-207.

teuton, fostul domn, Petru Aron, a primit sprijinul lui Matia Corvin (1460-1461) în fața „axei răului” (Cracovia-Istanbul), pentru Huniad, axă completată de Viena de la distanță, pe care Ștefan al Moldovei se așezase¹⁹.

Față de Habsburgi, poziția lui Ștefan III rămâne neclară în acea perioadă. După ce asediul moldo-otoman asupra Chilieii a eșuat, iar Frederic III de Habsburg a ajuns la un pas de detronare, fiind asediat de revoltații vienezi în reședința sa favorită de la Wiener Neustadt, Ștefan III a încercat să se reapropie de regele Matia Corvin. S-a oferit să-l ajute cu bani pentru răscumpărarea Sfintei Coroane de la Frederic III, în vara lui 1462. Matia a acceptat oferta sa, Ștefan sprijindu-l în aceleași timp însă și pe Cazimir IV în războiul său cu teutoni. Relațiile dintre Suceava și Buda au început însă să se normalizeze abia după acordul habsburgo-huniad și ratificarea sa de către Dieta ungară (1463-1464), care a permis și încoronarea lui Matia, după ce Petru Aron l-a însoțit pe Huniad în campania sa bosniacă și după ce Pius II a demarat cruciada care i-a fost și fatală (vara lui 1464). La începutul lui 1465, cu consimțământul lui Matia, a cucerit Chilia, pierdută de sub control de Ungaria, rezultatul fiind ostilitatea deschisă, greu potolită, a sultanului față de Ștefan. Pe măsură ce și raporturile dintre Buda și Viena erau tot mai strânse, și politica lui Ștefan a luat un curs antiotoman pronunțat. A intrat în proiectul campaniei habsburgo-huniade împotriva sultanului Mehmed II (1466). Inițial proiectată pentru 1468, ea a fost devansată datorită amenințărilor otomane la adresa Ungariei pentru 1467. Pentru proiect se obținuse și acordul papei Paul II, mult mai puțin dispus decât predecesorul său să sprijine cruciada. În schimbul implicării sale, Ștefan trebuia să primească ca posesiune și loc de refugiu districtul Rodnei. În fața ostilității ungare vizavi de politica lui Matia și a presiunilor otomane, Ștefan, sensibil și la politica venetă,

¹⁹ ASV, Arm. XXXIX-10, ff. 256'-257' [1459; cf. Kenneth M. Setton, *The Papacy and Levant (1204-1571)* (=MAPS, CXIV, CXXVII, CLXI, CLXII), I, *The Fifteenth Century*, Philadelphia, 1978, II, p. 262 (nota 111); vezi și MDE, I, no. 105, p. 168]; MOL, DL, 15650 (6 noiembrie 1461); *Hurmuzaki*, XV-1, nos. 84-85, p. 49; nos. 91-93, p. 53-54; no. 95, p. 55; *Codex*, III, no. 79, p. 98; no. 91, p. 105; *Ub.*, VI, no. 3237, p. 91; *Letopisețul anonim*, p. 16; Ignatz Aurelius Fessler, *Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen* (ed. Ernst Klein), III, Leipzig, 1873, p. 5, 18-19, Aurelian Sacerdoțeanu, *Divanele lui Ștefan cel Mare*, în **AUBI**, V, 1956, p. 166-171; Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș Dracula. Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976¹, p. 81; A. Kubinyi, *Erdély a Mohács előtti évtizedekben* [Transilvania în deceniile de dinainte de Mohács], în *Tanulmányok Erdély történetéről* [Studii asupra Istoriei Transilvaniei] (szerk. István Rácz), Debrecen 1988, p. 71-72; Ș. Papacostea, *Comerț, alianțe și acțiune militară în politica lui Ștefan cel Mare la începuturile domniei (1457-1462)*, în *Ștefan-Atlet*, p. 445-454.

opusă planurilor (anti) otomane ale lui Matia, a schimbat în ultimul moment taberele ceea ce a dus la prăbușirea proiectului antiotoman, la revolta transilvană și apoi la campania ungară a lui Matia Corvin²⁰.

A urmat o nouă tăcere diplomatică între Suceava și Viena vreme de 6 ani. La 1473, Ștefan a reapărut în scriptele habsburgice ca și căpitan al lui Frederic III pentru *Valahia*.

<Documentele emise de cancelaria habsburgică din Viena pe> *VI Novembris 1473*:

Item litera passus pro patriarcha Anthioceno (Lodovico Severi)/ Item missiva ad consules et massarios in Caffa ad habendum eundem patriarcham recommisum, ut possit ire per certas eorum secure/ Item ad idem principi Megerili [Mengli Ghiray], domino Tartarorum/ Item ad idem ad principem Assemebegk [Uzun Hassan], Persarum domino./ Item ad idem ad archiepiscopum de Magno Novagarda [Feofil, arhiepiscop de Novgorod] / Item ad idem ad Vanoida [Ștefan III al Moldovei], in Walachia capitaneo/ Item ad idem ad Aleca, capitaneo de Plotzko [Plock, în Masovia]/ Item ad idem ad Martinum Gostoldo, capitaneo in Thino [Knin, în Croatia]/ Item ad idem ad Kazimiro [Casimir IV], rege Polonie; dominus ad voluntatem domini imperatoris dedit omnes predictas literas gratis patriarche predicto quia pauper fuit.

De trei ani, relațiile dintre Frederic III și Matia erau foarte proaste datorită refuzurilor împăratului de a-l sprijini pe regele ungar în pretențiile sale boeme și ungare. Dar Ștefan se reapropiase de Matia la 1471, ajutându-l contra lui Cazimir IV care-și pregătea oștile pentru o invazie a Ungariei. Reapropierea de tabăra huniadă, asociată fondului politic regional tot mai pro-cruciat, în care românii erau din nou frecvent amintiți ca potențială soluție, dar aflată sub „ascultarea” lui Matia, a retrezit intresul lui Frederic pentru Ștefan în curs de a deveni o forță pontică. În pofida promisiunilor lui Frederic III (1473-1474), incluzând și stăpânirea asupra Țării Românești, Ștefan a mers pe calea huniadă. Această opțiune a dus la slăbirea, pentru mai bine de un deceniu, dar nu la întreruperea contactelor dintre Moldova și Habsburgi. După perioada antiotomană a lui

²⁰ Câteva date în BCC, Cod. 82-4-8, *Pannonius*, f. 94^v (2 ianuarie 1467; în MOL, DF 290346); DL 39328; ELTEK, Codices, *Kaprinai*, B, XXVII, no. 45, p. 105-107 (10 august 1462; regest în *Quellen*, no. 4, p. 88; și în AMK, *Collectio Schwartzenbachiana*, no. 331; SOAB, B.V.L., *Középkori gyűjtémény*, no. 1431; în MOL, DF 214127, 270370); *Codice*, II-1, Supplementum, no. 14-15, p. 468-471; MDE, II, no. 23, p. 41; *Ub.*, VI, no. 3544, p. 294; no. 3576, p. 314; GVU, II, 1467, p. 162-168; *Actae*, no. 5, p. 6; *Długosz* (1887), p. 530, 550; Thomas Ebendorf, *Chronica regem Romanorum* (=MGH, I, NS, 18), herausgegeben von Harald Zimmermann, II, Hannover, 2003, p. 925; [Giovanni di Mauro Gondola], *Cronice ulteriore di Ragusa*, în *Chronica Ragusina Junii Resti (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Ioannis Gundulai 1451-1484* (=MSM, XXV, “Scriptores”, II), digessit Speratus Nastilis, Zagrabiae, 1893, p. 371; *Enveri*, în *Cronici turcești*, I, p. 44;

Ștefan III, din 1486, Moldova a contat din nou, în primul rând, din punct de vedere al disputelor dinastice din regiune (1489-1490). În acest context, care nici după moartea lui Matia, nu-i favoriza pe Frederic III și pe fiul său Maximilian, Ștefan n-a mers până la capăt pe calea habsburgică, ci, destul de elegant, a ieșit de pe ea, deși, poate de dinainte de moartea lui Matia Corvin chiar, le jurase credință ambilor Habsburgi (1490)²¹.

3. *Crize și proiecte dinastice și politice la mijlocul ultimului deceniu al secolului XV.* După 1490, Maximilian pare să fi renunțat la Moldova, dezvoltând în plus și un simț nerealist al puterilor sale. În marele său plan antiotoman pe doi ani din 1493 era inclusă Rusia Moscovită, nu și Moldova, care se reapropiase de Venetia. În 1494, Polonia a încheiat un nou armistițiu cu Poarta. Buda avea mari probleme în a obține aceleași lucru. Roma se temea de intrarea francezilor în Peninsula Italică și căutat să evite problemele, propunând proiecte cruciate. Răspunzând solicitării lui Maximilian, Roma a recomandat, la rândul ei, ca ambele Valahii să fie implicate în viitoare cruciadă. Maximilian insista și pe jumătatea apuseană a Țării Românești, în problematica (atât pentru vecini, cât și pentru domnia transalpină) Oltenie, unde, în luna ianuarie 1494, fusese staționată armata otomană care urma să atace Ungaria. Între timp, Vlad IV Călugărul, aidoma predecesorilor săi, juca rolul negociatorului între Buda și Înalta Poartă. Din anul 1489, cel târziu, el era în relații bune cu Frederic III și cu Venetia, dușmanii defunctului monarh huniad, dar și adversarii proiectului cruciat roman în care intrase un alt (fost) suzeran al lui Vlad IV, Ștefan III²².

²¹ HHSStA, S..A., A.D.S., *Hungarica*, I, A.A., fasc. 2-A, f. 30^rv [martie-aprilie 1474; copie: MOL, DF 276099]; Hs.S., Hs. W. 529, f. 261^r (6 noiembrie 1473; editat în *Regesten Friedrich*, supl. II-1, nos. 3534-3542, p. 523-524); MKL, I, no. 189, p. 266; *Acte*, III, p. 73; *Arbanija*, no. 226, p. 128 [1475-1476]; *Documente Ștefan*, II, no. 146, p. 333; *Reichstagsakten Friedrich*, VIII-2, no. 112, p. 650 (12-14 august 1471); no. 118-123, p. 783-819; *Hurmuzaki*, VIII, nos. 20-27, p. 15-26; XV-1, no. 133, p. 77; *Reichstagsakten Maximilian*; I-2, no. 865, p. 788; no. 879, p. 829; *Mollinet*, II, p. 199-200; a se vedea în acest context și I.-A. Pop, *Relations between Stephen the Great and Transylvania*, precum și Al. Simon, *Antonio Bonfini's Valachorum regulus. Matthias Corvinus, Transylvania and Stephen the Great*, în *Between Worlds*, I, p. 125-136, 207-224.

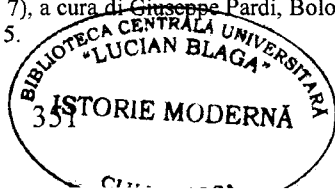
²² ASV, Misc., Arm., II-56, ff. 110 (114)^r, 112 (116)^r [1494], 376 (377)^v [1490]; BNM, Cod. Ital VII-1044 (=9608), ff. 101^r, 106^r, 108^r, 111^r (27 decembrie 1493, 17, 24 ianuarie 1493 MV=1494; regist: *Regesten Maximilian*, I-1, no. 255, p. 32; no. 332, p. 42; no. 359, p. 45-46; no. 369, p. 47; raportul din 17 ianuarie a fost editat parțial în *Hurmuzaki*, VIII, no. 34, p. 29); EA, no. 913 (=Ladula 28, fasc. 16, no. 2) (29 ianuarie 1494; editat în *A Tomaj Nemzetségbeli Losonczy Bánffy család története. Oklevéltár*, II, Béla Iványi, 1458-1526, Budapest, 1928, no. 229, p. 317-318);

Congresul jagiellon de la Lewocza (aprilie 1494), ținut pe pământurile lui Vladislav II, a construit un pod politic solid între Suceava și Viena. Jagiellonii au decis înlocuirea lui Ștefan III al Moldovei cu Sigismund. Cum Țara Românească era socotită un teritoriu împărțit între Buda și Înalta Poartă, întreaga Europă Central-Răsăriteană „liberă” ar fi fost în mâinile Casei de Jagiello. Ar fi fost sfârșitul tuturor planurilor habsburgice și un sfârșit politic personal pe care Ștefan III încercase să-l evite dintotdeauna. Pe deasupra, Jagiellonii, având acordul papalității, conduse de contestatul (atât de Viena, cât și de către Veneția) Alexandru VI, inițiaseră deja primele demersuri pentru transferarea cavalerilor teutoni în sud, în Podolia și *Valahia* (Moldova). Părea doar o chestiune de timp până când reușita lor avea să fie completă, deși existau serioase disensiuni între ei. Mai ales Vladislav II și cardinalul Frederic aveau rețineri față de detronarea lui Ștefan. Se temeau și de posibilele consecințe ungare ale acțiunii. Un Zápolya sau un Dragffy îl susțineau pe Vladislav II atâta timp cât puterea sa ori a familiei sale asupra regatului nu creștea. Iar victoria jagiellonă în Moldova ar fi însemnat dispariția vreunei îngrădiri regionale creștine pentru fiii lui Cazimir IV²³.

În 1495, a murit Djem. Lumea creștină se schimba deja. Precum orice instrument util, devenit nefolositor, și fratele lui Baiazid II s-a scurs în neființă, dar o dată cu el și venitul otoman al papei. În aceste condiții, conceptul unui imperiu jagiellon, care ar fi putut ține în șah, deopotrivă Viena, Veneția, dar și Istanbulul, a devenit mai persant decât oricând

Louis Thuasne, *Djem Sultan, fils de Mahommed II, frère de Bayezid II (1459-1495) d'après les documents originaux en grand partie inédites. Études sur la question d'Orient à la fin du XVe siècle*, Paris, 1890, Anexă, no. 22, p. 443; no. 25, p. 451; **DRH, B, I**, no. IV, p. 515; Malipiero, p. 146-147; Wapowski, p. 18-20; vezi și studiile din *The French Descent into Renaissance Italy 1494-1495. Antecedents and Effects*, ed. by David Abulafia, Aldershot, 1995, *passim*; și paginile regretatului A. Kubinyi, *Hungary*, p. 130-132, 134 (nota 72).

²³ Date orientative: HHStA, R.R.B., reg. JJ, f. 121^r (11 mai 1495; rezumat în *Regesten Maximilian*, I-1, no. 1687, p. 183); MOL, DL 24771 (5 mai 1494), 82076 [1493; editat în *Reichstagsakten Maximilian*, V-1, no. 49, p. 81, Thuasne (1890), Appendix, no. 17, p. 432-433; no. 22, p. 441-445; no. 25, p. 451; *Dokumenty*, nos. 8-9, p. 26-27; *Codex*, III, nos. 402-403, p. 416-418; no. 405, p. 419-421; no. 421, p. 436; *Materialy*, nos. 8-12, p. 17-25; *Regesten Maximilian*, I-1, no. 538, p. 65; no. 2306, p. 282, I-2, no. 3679, p. 468; Liborius Naker, *Tagebuch über der Kriegszug des Hochmeisters Johann von Tiefen gegen die Türken im Jahre 1497*, în *SRPru*, IV, 1870, p. 306-308; M. Sanudo, *La spedizione di Carlo VIII in Italia*, a cura di Ricardo Fulin, Venezia, 1882 (extras din AV, supl., 1873-1882), p. 221, 223; [Johann Burk(h)ard], *Joannis Burkardi Liber Notarum ab anno MCCCCLXXXIII usque ad annum MDVI* (= *RIS*, XXXII, 1), a cura di Enrico Celani, I, [1483-1496] (Città di Castello 1906), p. 547-550; Bernardino Zambotti, *Diario Ferrarese dall'anno 1476 sino al 1504* (= *RIS*, XXIV, 7), a cura di Giuseppe Pardi, Bologna, 1934 [1937], p. 238-239, 241-242; *Hanivaldamus*, p. 212-215.

pentru papa Alexandru VI Borgia. Riscurile presupuse de această structură politică erau însă mari și pentru papă, mai ales după ce Maximilian I a reușit să blocheze proiectul transferării teutonilor din aria baltică. În consecință, cum totul (adică inclusiv înlocuirea lui Ștefan) avea să se petreacă din punct de vedere jagiellon, în numele cruciadei, Roma nu s-a dezis, dar nici nu a dat sprijinul și recunoașterea sa oficială acțiunii pregătite de Jan Albert. În aceste condiții, principalelor părți creștine vătămate de acest proiect, Maximilian și Ștefan, le-a fost mai ușor să reacționeze. În plus, în Baiazid II avea oricând un partener care în durată ar fi fost și mai afectat decât ei de reușita planului jagiellon din 1494²⁴.

În tot acest timp, Ungaria rămasese un câmp de bătălie pentru Vladislav II Jagiello. Mai curând prudentul (decât slabul) rege avea mari probleme în a face față amenințărilor externe și de a semna tratate ori a forma alianțe în afara ariei dinastice jagiellone din Europa Central-Răsăriteană. Situația l-a și obligat în final să sprijine la 1496-1497 planul lui Jan Albert. Regatul era un câmp de bătălie și pentru diferitele facțiuni ungare. Principala dispută era în fapt un conflict între nord și sud, între Ioan Corvin și Laurențiu Újlaki, ducii Croației și ai Bosniei, și palatinul Ștefan Zápolya, comite perpetuu de Zips. Disputa era completată de conflictul dintre Zápolya și cancelarul Tamás Bakócz, încă doar episcop de Eger, la acea dată, liderul partidei regale. În orice caz, Zápolya era mai des de partea lui Vladislav II decât Ioan Corvin, întrucât, principalele temeri rămase de la 1490 ale palatinului erau pe mai departe Ioan și Maximilian I. Aceasta nu-l împiedicase însă, la 1493, de exemplu, să colaboreze cu Ioan Corvin, dar și cu Baiazid II, împotriva planurilor

²⁴ *Index*, nos. 4774, 4777, 4779-4780, p. 542; *Materialy*, nos. 13-18, p. 25-49; Gilbert A. Czaich, *Adalék II. Ulászló és Beatrix házassága ügyéhez* [Contribuții la istoria căsătoriei dintre Vladislav II și Beatrice], în *Sz*, XXXVIII, 1903, 7-8, p. 862-865; *Wapowski*, p. 4-5, 19-25; Frigyes Pesty, *A Szörényi Bánság és Szörényi vármegye története* [Istoria Banatului și Comitatului de Severin], III, Budapeșt, 1878, p. 115-116; H. Wiesflecker, *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit*, II, *Reichsreform und Kaiserpolitik 1493-1500. Entmachtung des Königs im Reich und in Europa*, München, 1975, p. 151-155, 170-171; III, *Auf der Höhe des Lebens 1500-1508. Der große Systemwechsel. Politischer Wiederaufstieg*, München, 1977, p. 144-148, 151-153, 312-314, 159-163; Stanislaw Russocki, *Zwischen Monarchie, Oligarchie und Adelsdemokratie: das polnische Königstum im 15. Jahrhundert*, in *Das spätmittelalterliche Königstum im europäischen Vergleich*, herausgegeben von Reinhard Schneider, Sigmaringen, 1987, p. 392-395; a se vedea și Michael J. Mc Gann, *A Call to Arms: Michael Marullus to Charles VIII*, în *BF*, XVI, 1991, p. 351-360; Natalia Nowakowska, *Poland and the Crusade in the Reign of King Jan Olbracht, 1492-1501*, în *Crusading*, p. 131-134 (în particular), 144-147 (cu literatura poloneză clasică și recentă asupra chestiunii cruciate în Polonia anilor 1490); I. Czamańska, *Moldawia*, p. 169-172.

croate ale lui Maximilian I. Mai târziu, în anii 1494-1495, Zápolya I-a ajutat pe Laurentiu Újlaki să revină în grațiile regelui și la putere, pentru a preveni un triumf al lui Bakócz. Palatinul Ștefan Zápolya devenise treptat adevăratul stăpân al politicii interne ungare²⁵.

II. Destine dinastice între malurile Nistrului și Gurile Dunării. În vara anului 1496, Maximilian a forțat Veneția să-și revizuiască politica față de Casa de Habsburg, prin reiterarea planului său de a ataca Republica. La acea dată, de aproape două luni, în Polonia se strâneau deja taxe antiotomane pentru apărarea regatului. Își făcuse reparația și un alt plan de-al regelui romanilor, atacul asupra lui Vladislav II. Toate acestea veneau la cel mai nepotrivit moment pentru *Serenissima*. Ea nu se putea baza pe promisiunile făcute de Vladislav II Florenței că, în cazul în care Maximilian I intra în Peninsulă, regele ungar urma să-l lovească. În ciuda faptului că Ludovic XII al Franței, aliatul Republicii, era dușmanul lui Maximilian, *Serenissima* nu era dornică să asiste la o nouă trecere franceză a Alpilor. Pe deasupra, Veneția, în pofida planurilor și a propagandei ei, nu era încă gata de război cu Baiazid II. În luna ianuarie 1497, ea a fost mai mult decât mulțumită că, atât Ungaria, cât și Polonia, aveau pace cu Imperiul Otoman. În 1496, raidurile otomane în Ungaria și Croația puseseră în discuție armistițiul din aprilie 1495 dintre Buda și Istanbul. Nici așa Veneția nu avea liniște. În Italia, Înalta Poartă se putea baza în continuare pe Milanul familiei Sforza, dușmanul Republicii și prietenul lui Maximilian I, căsătorit din 1493 cu Bianca Maria Sforza, fosta logodnică a lui Ioan Corvin. La 1499, Veneția a pus întreaga răspundere pentru izbucnirea conflictului cu Înalta Poartă pe seama

²⁵ ASM, A.D.S., Potenze estere, *Alemagna*, cart. 581, nn (9, 11, 17 aprilie 1496; rezumat în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 3884, p. 34; no. 3896, p. 36; II-2, no. 6944, p. 486); BNM, Cod. Ital VII-999 (=7590), ff. 34 (147)^v, 37 (150)^f, 52 (165)^f (26 martie, 5 aprilie, 27 mai 1496; regeste în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 3856, p. 29-30; no. 3869, p. 31; no. 4017, p. 53); VII-1044 (=9608), ff. 101^f, 106^f, 108^f, 111^f (27 decembrie 1493, 17, 24 ianuarie 1493MV=1494; regeste în *Regesten Maximilian*, I-1, no. 255, p. 32; no. 332, p. 42; no. 359, p. 45-46; no. 369, p. 47); HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 3a-1, p. 39-42, 58, 121, 203; fasc. 3b-2, f. 49^f; fasc. 3c-1, f. 80^f; fasc. 4b-3, ff. 19^f, 58^f (23, 30 ianuarie, 5, 16 martie 1495, 27 mai, 16 iunie 1496, 12 noiembrie, 5 decembrie 1497; regeste în *Regesten Maximilian*, I-1, no. 1298, p. 139; I-2, no. 3261, p. 406; no. 3299, p. 412; no. 3308, p. 413; II-2, no. 7069, p. 501; no. 8371, p. 661; no. 8395, p. 664); *Topukapu*, no. 10, p. 288 [1495]; *Regesten Maximilian*, I-2, no. 3336, p. 418; no. 3353, p. 420; no. 3680, p. 468; II-1, no. 5158, p. 193; Karól Górski, *The Origins of the Polish Sejm*, in **SEER**, XLIV, 1966; p. 122-138; György Székely, *A rendez válaszüton: a dinasztivátás harcai 1490-1492 ben* [Schimbare ordinii după alegerea stărilor: războaiele dinastice din anii 1490-1492], în **HK**, CXVI, 2003, 2, p. 427-462; Al. Simon *Lumea lui Djem. Suceava, Buda și Istanbul în anii 1480*, în **AIIC**, XLVIII, 2005, p. 11-43 (36-40 în special).

intrigilor milaneze, întrucât, până de curând, ca la 1496-1497, Baiazid II se arătase dispus să păstreze pacea din 1479 cu republica venetă. Grav era și faptul că, dincolo de Milano sau Viena, evenimentele din ultimii ani ai crizei Djem (1490-1494) arătaseră cât de periculoasă putea deveni Înalta Poartă și în condiții oficiale de pace, întărind amintirea înfrângerii suferite de Republică în cursul ultimului război cu imperiul, ceea ce făcea masa venețiană dornică de răzbunare. Dornică să țină pacea, Republica nu putea trece însă cu vederea aceste lucruri²⁶.

1. *Grijile otomane ale Veneției, dilemele baltice ale teutonilor și planurile jagiellone*. Indiferent de evoluțiile politice pe termen scurt, mai ales, spre sfârșitul secolului XV, republica ventă trebuia să se pregătească, așa cum o și făcea încă din 1492, de un război cu Baiazid II, finanțând potențiali aliați, încercând să formeze alianțe politice pe baze dinastice (1495-1496), toate îndreptate în final contra sultanului. În aceste condiții, s-a născut și formula *Hungaria, Polonia, Dacia et Croatia*. Suspectă prin tradiție în ochii Porții, atât datorită politicii venețiene interne, cât și din cauza celei externe, Veneția încerca "să joace la toate capetele", din vestul Peninsulei Balcanice și până în nordul Mării Negre. În esență, la acea dată, nici pacea, nici războiul nu erau pe placul Republicii. Opinia publică locală și cea continentală cereau războiul, în compensație la amintirea vremurilor lui Djem. Astfel, la anul 1497, Veneția a exagerat dimensiunile ciocnirilor cvasi-cotidiene dintre flota ei și cea a Porții și a lansat zvonuri despre succesele antiotomane ale coaliției care-i avea în prima linie pe regii catolici din Răsărit și pe Ștefan III. Era un joc

²⁶ Orientativ: ASM, A.S., *Potenze Estere, Varia*, cart. 1467, nn (9 ianuarie, 19 martie 1492, 18 octombrie 1493; ultimul act a fost rezumat și în *Regesten Maximilian*, 1-2, no. 2795, p. 350); *I "documenti turchi" dell'Archivio di Stato di Venezia* (a cura di Alesio Bombaci, Maria Pia Pedani), [Roma], 1994, nos. 42-44, p. 15; *Codex*, III, nos. 415-417, p. 427-434; no. 421, p. 435-437; no. 425, p. 441; [Georgius de Sirmium] Szerémi György, *Magyorország Romlásáról 1484-1543* (= *MHH*, II, 1), közli Wenzel Gusztáv, Pest, 1857, p. 19-27, 32-39; *Malipiero*, p. 159-160; Gyula Schönherr, *Hunyadi Corvin János 1473-1504*, Budapest, 1894, p. 194-201; Leon G. Pélissier, *L'ambassade de Erasme Brascha en Allemagne*, în *MSI*, IV (XXXV), 1898, p. 333-492; Sidney N. Fisher, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana, Ill, 1948, p. 46-47; Franz Babinger, *Lorenzo dei Medici und der Osmanenhof*, în Idem, *Spätmittelalterliche fränkische Briefschaften aus dem großherrlichen Seraj zu Stambul*, Munich, 1963, p. 1-53; Idem, *Relazioni visconteo-sforzesche con la Corte Ottomana durante il secolo XV*, în Idem, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, III, München, 1976, p. 185-207; a se vedea și repertoriile întocmite de către Walter Höflechner, *Die Gesandten der europäischen Mächte, vornehmliche des Kaisers und Gesandte des Reiches, 1490-1500* (= *ÖG*, CXXIX), Wien, 1972, p. 286-287; M.P. Pedani, *In Nome del Gran Signore. Inviati Ottomani a Venezia dalla Caduta di Constantinopole alla Guerra di Candia*, Venezia, 1994, p. 204-205.

periculos, hrănit și cu dezinformările la care autoritățile venete nu erau deloc imune, un joc care a afectat serios credibilitatea diplomatică a Republicii (1498). Ștefan III, datorită banilor venețieni de la 1492, ar fi trebuit să se lupte cu *Turcul*. În fapt, trebuia să facă același lucru ca și Veneția. Să se lupte cu adversarii săi creștini și să aștepte cu avânt cruciat evoluția evenimentelor. Situația era însă mai gravă decât credea Veneția²⁷.

Proiectul transferării cavalerilor teutoni revigorase vechile temeri ale Veneției față de o schimbare majoră a balanței de putere în Europa Central-Răsăriteană. Ca și Pius II, ea se opusese la 1459-1460 aducerii teutonilor pe disputata insulă Tenedos. În schimb, la acea dată, republica venetă sprijinise așezarea Moldovei lui Ștefan pe lista teritoriilor care trebuiau recucerite de către cruciați de sub dominație otomană. Trei decenii mai târziu, ea nu mai putea face același lucru. Dacă Ștefan III dispărea, Veneția nu mai avea practic pe nimeni pe care să se bazeze, indiferent de cât de schimbător ar fi fost acel conducător, în zona pontică. Pe măsură ce aniversarea a zece ani de la foarte intens mediatizata victorie a lui Jan Albert asupra tătarilor la Kopystrzyn (în august 1487, care a și adus o bulă cruciată Poloniei atunci) se apropia, se înteteau tensiunile între Jagielloni și Habsburgi. În plus, în cazul teutonilor, furia lui Maximilian era extrem de mare. Patronajul său asupra teutonilor era o chestiune de prestigiu imperial, prestigiu lovit deja în vremea lui Frederic III, de recunoașterea de către ordin a suzeranității polone prin pacea de la

²⁷ ASVe, S.S. *Deliberazioni*, reg. 35, cc. 70^r, 85^v; 87^v (4 martie, 6, 11 aprilie 1495); reg. 36, cc. 145^v-147^v, 168^v (15, 20 iulie, 23 octombrie 1497); reg. 37, cc. 46^{r-v}, 81^v (20 septembrie 1498; 20 martie 1499); BNM, Cod. Lat., XIV-99 (=4278), ff. 45^r, 76^r (16 iulie, 11 septembrie 1497; rezumate în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5109, p. 185; no. 5235, p. 206); *Dispacci al senato veneto di Francesco Foscari e di altri oratori presso Massimiliano I nell'anno 1496*, în *ASI*, VII, 1844, 2, nos. 6-7, p. 740-747; nos. 6-7, p. 740-747; Iovan Șișić, *Rukovet spomenika o hercegu Ivanisu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473-1496)* [Documente privind luptele dintre Croația și Turcia în vremea ducelui Ioan Corvin. 1473-1496] (în *Starine*, XXXVIII, 1937, XXXIX, 1938) (I), no. 99, p. 341-342; (II), nos. 152-154, p. 50-51; *Raguza*, nos. 399-411, p. 643-659; MHS, I-2, no. 15, p. 137; *Hurmuzaki*, VIII, no. 34, p. 26; XV-1, nos. 269-271, p. 147-149; L. Thuasne, *Djem*, Appendix, no. 25, p. 451; *Regesten Maximilian*, I-2, no. 3336, p. 418; no. 3353, p. 420; no. 3680, p. 468; II-1, no. 5035, p. 175; Andrea Navagero, *Storia della Repubblica Veneziana*, in *RIS*, XXIII, 1733, cols. 1143-1144, 1211-1212; Sigismondo De' Conti (da Foligno), *Le Storie de' suoi tempi dal 1475 al 1510*, II, Rome, 1883, p. 112; *Sanudo*, I, cols. 199, 295, 371, 552, 585, 625, 728, 736, 739, 740, 744, 757, 788, 800, 1071-1073; II, cols. 165, 289, 554 910-915, 933, 958, 970; III, col. 337; *Oruç*, p. 90; *Spedizione*, p. 124, 188, 201-202, 221-222, 255; *Malipiero*, p. 146-147, 159, 183-184, 329; Iván Nagy, *Corvin János velenczei nemességéről* [Asupra înnobilitării venețiene a lui Ioan Corvin], in *UMM*, III, 1853, 1, p. 655-656 (în particular).

Torun (1466). Nimic nu garanta că Maximilian nu va reacționa extrem de violent, mai ales după ce încoronarea sa la Roma se tot amâna.²⁸

Cardinalii ostili lui Alexandru VI și loiali lui Maximilian, Ascanio Sforza, Francesco Piccolomini de Siena, precum și Jorge Costa de Portugalia, au evitat un astfel de curs al evenimentelor, reușind să se opună cu succes proiectului lui Lucas Watzenrode, episcop de Warmia (Ermland) și cardinalului Frederic Jagiello, arhiepiscop de Gniezno. A fost un eșec de proporții pentru Jagielloni. Jan Albert a continuat însă pe calea sa, făcând cesiuni majore Seimului și purtând discuții cu vasalii baltici ai coroanei în a doua jumătate a lui 1496, înainte ca, la începutul anului 1497, când armistițiul polono-otoman era aproape de termenul de expirare, să ceară de la Baiazid II retrocedarea porturilor cucerite la 1484. Pe de altă parte, eșecul planului teuton al Cracoviei a fost un semnal de alarmă pentru Alexandru VI. În luna aprilie 1497, papa îi cerea lui Alexandru al Lituaniei să-l ajute pe Jan Albert în lupta sa cu *Turcul*, dar nu putea proclama cruciada și astfel cerea tuturor să-l sprijine pe regele polon. Oricum, Alexandru al Lituaniei nu putea mișca. Ostilitatea elitei lituaniene, mai ales a celei de origine rusească, și presiunea militară exercitată asupra Vilnius-ului de către marele cneaz Ivan III al Moscovei, principala țintă confesională europeană a Romei, nu-i îngăduiau să pornească spre sud, spre Moldova. În plus, Alexandru al Lituaniei, care nu era un geniu politic, avea dificultăți în a înțelege ceea ce se întâmpla cu adevărat, mai ales că și frații săi, regele Jan Albert și cardinalul Frederic, în pofida taxelor ecleziastice și seculare colectate masiv, continua să insiste pe faptul că acțiunea antiotomană pregătită era una

²⁸ ASV, Arm. XXXIX-10, ff. 256^r-257^r [1459; cf. K.M. Setton, *Papacy*, II, p. 262 (nota 111); vezi și MDE, I, no. 105, p. 168; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 483-484]; HHStA, R.R.B., reg. JJ, ff. 265^r-266^r [martie-mai 1495; rezumat în *Regesten Maximilian*, I-1, no. 1481, p. 159]; G.B. Picotti, *La dieta di Mantova e la politica dei Veneziani* (=MSV", III, 4), Venezia, 1912, nos. 24 [A, B], p. 452, 454; Hans Pfeffermann, *Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken*, Winterthur, 1946, p. 109-111; Hans-Jochim. Kissling, *Sultan Bajezids II. Beziehungen zu Markgraf Francesco II. von Gonzaga*, München, 1965, p. 42-45; Roman Heck, *Polen und das Friedensprojekt Georgs von Podiebrad*, in *Cultus Pacis. Études et documents du "Symposium pragense Cultus Pacis 1464-1964"* *Commemoratio Pacis Generalis ante quingentos annos a Georgio Bohemiae rege propositae*, ed. by Václav Vaněček), Prague, 1966, p. 97-107; Măgorzata Dąbrowska, *From Poland to Tenedos. The Project of Using the Teutonic Order in the Fight against the Turks after the Fall of Constantinople*, in *Byzanz und Mitteleuropa 950-1453. Beiträge zu einer table-ronde des XIX International Congress of Byzantine Studies, Copenhagen 1996*, ed. by Günther Prinzing, Maciej Salamon, Wiesbaden, 1999, p. 165-176.

pentru apărarea regatului (de cruciadă nu se spunea nimic în propaganda regală)²⁹.

Nici teutonii nu-și dădeau seama exact de ce se întâmplă. Nici la 1486 ori 1489, nu înțeleseseră prea bine ce vroia suzerana lor de la ei. Atunci amenințarea otomană fusese reală. Acum, teutonii nu pricepeau de ce trebuie să se lupte într-o țară creștină ca Moldova, care le fusese ocazional și aliată în cursul secolului și pe care nu o numeau, ca pe Rusia Moscovită, *schismatică*. În cele din urmă, Cracovia a declarat că *Moldova fusese invadată de către otomani*, iar teutonii trebuiau să (fi) vină în ajutor. Așa i-a prezentat situația lui Maximilian, marele maestru al ordinului, Hans von Tieffen, înainte să plece în Moldova (mai 1497). Von Tieffen avea să și moară în luptă în Moldova, în cadrul unei campanii mult mai apropiate ca ideologie și structură de conceptul cruciadei independente de papalitate – promovate de *ereticii* Georg Podiebrad al Boemiei, la începutul anilor 1460 (iar, ulterior, și până la un punct, în anii 1470, de către canonicul Jan Długosz, “sub comanda” lui Ștefan III) – decât de spiritul cruciat în virtutea căruia cavalerii teutoni fuseră creați și educați³⁰.

2. De la răspunsul ungar al Vienei și Sucevei la lecția cruciată a Cracoviei. Între timp, Maximilian I de Habsburg și Ștefan III găsiseră un răspuns la planurile jagiellone, care, datorită nobililor ungari de la curtea

²⁹ Date: ASVe, M.C.A.R., *Podocataro*, II-3, nos. 330, 335, 339 (19 martie 1493, 19 aprilie, 31 decembrie 1494); *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum* (=MMP, XIII), editat de Boleslaus Ulanowski, Cracoviac, 1894, no. 2441, p. 550; no. 2487, p. 558; no. 2566, p. 571; *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, ed. by Erich Weise, III, Marburg, 1966, no. 467, p. 85-87; nos. 480-481, p. 403-410; VMPL, II, no. 295, p. 266; *Codex*, III, no. 241, p. 264-266; *Geschichten von wegen eines Bundes*, in *SRPru*, IV, 1870, p. 195; *Naker*, p. 299-300, 310-312; Ș. Papacostea, *La guerre ajournée: les relations polono-moldave en 1478. Réflexions en marge d'un text de Filippo Buonaccorsi-Callimachus*, în *RRH*, XI, 1972, I, p. 3-21; Idem, *De la Colomeea la Codrii Cosminului*, p. 512-514; Idem, *Țelurile*, p. 475-479; V. Fraknoi, *Bakócz*, p. 114-119; J. Smolucha, *Papiestwo a Polska*, p. 63-64; N. Nowakowska, *Poland*, p. 132-133.

³⁰ Orientativ: HHStA, R.H.K, *Maximiliana*, fasc. 4a-2, f. 236^r (31 mai 1497; rezumat în *Regesten Maximilian*, II-2, no. 8076, p. 624); R.R.B., reg. *JJ*, ff. 265^r-266^r [martie-mai 1495]; *Acten Preussen*, I, no. 389, p. 517; III, no. 91, p. 242; IV, no. 17, p. 30; V, nos. 107-109, p. 317-319; no. 239, p. 621; LECU, I-8, no. 663, p. 395; no. 677, p. 401; no. 693, p. 410; II-2, no. 367, p. 264; no. 443, p. 354; CDH, IV, *Jajeza*, no. 75, p. 133; no. 77, p. 134-135; *Acta Stanów*, I, no. 16, p. 41; no. 27, p. 53; no. 188, p. 270; no. 200, p. 288-290, 304-305, 307; nos. 212-213, p. 391-398; no. 252, p. 465; no. 261, p. 479; no. 265, p. 488, 504-505, 507-508; II, no. 12, p. 30; *Regesten Maximilian*, III-2, no. 13151, p. 660; *Długosz* (1887), p. 622-623 (din acest punct de vedere, vezi și Alexandru Simon, *În jurul bătăliei de la Vaslui (1474-1475). Considerații asupra relațiilor dintre Moldova, Țara Românească și Regatul Ungariei*, în *SUBB*, XLIX, 2004, 2, p. 10-12); P. Engel, *Realm*, p. 347-349.

regală, apropiați de Ștefan, nu mai erau un secret încă de la mijlocul anului 1494. Răspunsul lor îl readucea în prim plan pe Ioan Corvin, cetățean și nobil al Veneției din 1496, spre marea nemulțumire a lui Vladislav II. Discuțiile și știrile mai mult sau mai puțin denaturate asupra acestora au readus în atenție și posibilitatea detronării lui Vladislav II. Fie datorită facțiunilor polone ostile Cracoviei jagiellone, fie datorită lui Jan Albert, care vroia astfel să se asigure de sprijinul lui Vladislav până la capăt, în cursul lui 1496, se înmulțiseră zvonurile, de la Bártfa (Bardejove) în nord la Sibiu în sud, despre un atac al lui Ioan Corvin asupra Budei cu ajutor polon (un ajutor care ar fi trebuit însă să treacă prin zonele controlate de către Ștefan Zápolya). Marea lovitură diplomatică în acest joc anti-jagiellon care a unit toate colțurile Europei Central-Răsăritene a fost însă tratatul încheiat în august 1497 de către Maximilian I – cu solii lui Ștefan III “alături de el” – cu Baiazid II, la capătul unui an de negocieri și dovezi reciproce de apreciere între împărații epocii³¹.

Regele Maximilian încerca să devină persoana „supremă” de contact între puterea musulmană și Creștinătate. Se și mândrea cu acest statut, doi ani mai târziu (1499), când otomanii prădau *toate teritoriile creștine*, mai puțin posesiunile ereditare ale Casei de Habsburg. Până la sfârșitul domniei sale, raidurile otomane în aceste posesiuni au fost o raritate. Acesta nu fusese cazul în vremea lui Matia Corvin. Fiul lui Iancu de Hunedoara le îngăduise, așa cum făcuse și Ștefan III, în cazul său, la 1479, dar în mod repetat, trupelor otomane de frontieră, să devasteze posesiunile lui Frederic III. La 1471, de comun acord, în cadrul unei tentative de reconciliere, Matia și Frederic le permisese otomanilor

³¹ *Akta Stanów*, III-1, no. 115, p. 124; nos. 329-330, p. 301-304; III-2, no. 418, p. 94-98; no. 519, p. 188; *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9368, p. 87; *Sanudo*, I, cols. 371, 736, 740, 744; III, cols. 833; *Oruç*, p. 93-95; *Hanivaldanus*, p. 214-218; *Letopiseșul anonim* (1958), p. 20-22; *Cronica moldo-germană* (1958), p. 37; J.Ch. Engel, *Geschichte* (1797), I, p. 127-129, 138, 149, 160; F[ryderik]. Papée, *Imperial Expansion and the Supremacy of the Gentry, 1466-1506*, in *The Cambridge History of Poland*, ed. by W.F. Reddaway, J.H. Penson, O.Halecki, R. Dyboski, I, *From the Origins to Sobieski (to 1696)*, Cambridge, 1950, p. 263-265; F. Babinger, *Kaiser Maximilians I. "Geheime Praktiken" mit den Osmanen (1510/ 1511)*, in *SOF*, XV, 1956, p. 201-236; *Zwei diplomatische Zwischenspiele in Deutsch-Osmanischen Staatsverkehr unter Bâyezid II. (1497 und 1504)*, in *Idem, Aufsätze*, I, 1962, p. 254-269; Halil Inalcik, *Power Relationships between Russia, the Crimea, and the Ottoman Empire as Reflected in Titulature*, in *Passé Turco-Tatar, Présent Soviétique. Études offertes à Alexandre Bennigsen*, ed. by Charlotte Lemercier-Quellejey, Gilles Veinstein, Sidney E. Wimbush, Paris-Louvain, 1986, p. 176-181; *Idem, The Ottoman State: Economy and Society, 1300-1600*, in *An Economic and Social History*, p. 89-90, 97-98; Mágda Jászay, *Venezia e Ungheria la storia travagliata di una vicinanza*, Udine, 2004, p. 174-178, 194-196; J. Groblächer, *Gesandtschaft*, p. 73-75, 81-82.

să atace teritoriul Veneției. La sfârșitul anului 1497, Maximilian putea finalmente profita de pe urma tuturor avantajelor decurgând din înțelegerea cu Poarta. Vladislav a fost jignit și speriat. În aprilie 1497, îi scrisese deja lui Maximilian că, până acum, el era cel care trata *cu Turcul și cu voievodul*, un drept plătit scump de el, pe care Maximilian i-l luase în urma întâlnirii sale „accidentale” de la Vivegano cu trimisul sultanului Baiazid II, în septembrie 1496.³²

Pentru greu încercatul Vladislav II, Maximilian, împotriva căruia Ludovic XII putea face puține, era doar încă o problemă. Tot a doua lună, dacă este să dăm crezare rapoartelor germane ori venețiene plecate din regatul Sfântului Ștefan, Vladislav II era abandonat de către apropiații săi. Presiunea pusă asupra sa de familiile Zápolya, Újlaki, Corvin sau chiar îl puneă într-o situație dificilă, în care, mai ales, prețul loialității lui Zápolya creștea exponențial. Compromisul dintre rege și facțiunea Corvin-Újlaki, reinnoit în 1495, nu mai era valabil, la un acord mai durabil ajungându-se abia în 1498. Pe Dragffy, arhiepiscopul de la Kalocsa și cancelarul secret Péter Varádi tocmai îl informaseră că nu i se mai poate plăti „salariul” anual de voievod (minim 9000 de florini în total). În schimb, Péter Varádi începuse să schimbe taberele, apropiindu-se de Maximilian I. În fața acestor probleme interne, complicate de presiunea externă otomană care nu părea să fi scăzut deloc în urma înțelegerii formale de la începutul anului 1497, Vladislav s-a decis să urmeze planul lui Jan Albert. A permis mercenarilor să ocupe cea mai mare parte a domeniului Cetatea de Baltă (“în consecință”, Ioan *Grumeza*, castelanul/ pârcălabul Cetății de Baltă a devenit unul dintre emisarii lui Ștefan III la Maximilian). Imediat a fost redeschis procesul pentru celălalt domeniu transilvan al lui Ștefan, Ciceul. Ștefan a reintrat astfel, datorită domeniilor, în conflict cu familiile Bánffy-Losonczi (care, “dintr-o dată”, dădeau cea mai mare atenție pioasă

³² Date: ASM, A.S., Potenze estere, *Alemagna*, cart. 587, cc. 248^v, 250^r (9, 11, 12 august 1497; rezumate în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5150, p. 191; no. 5155, p. 192); ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 36, cc. 145^v-147^r, 168^v (15, 20 iulie, 23 octombrie); BNM, Cod. Lat., XIV-99 (=4278), ff. 45^r; 50^r-52^r; 53^r, 58^r, 64^r, 75^r, 76^r (16, 25 iulie, 4/7, 11, 14, 26 august, 11 septembrie 1497; în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5109, p. 185; no. 5151, p. 192; no. 5158, p. 192; no. 5205, p. 201; no. 5235, p. 206); HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 4a-2, f. 25^r; fasc. 5a-1, f. 49^r (13 aprilie, 4 martie 1499); LRAT, *Maximiliana*, fasc. I-41, f. 24^r-27^r (21 aprilie 1497; rezumat: *Regesten Maximilian*, II-1, no. 4914, p. 160; ediție: *Reichstagsakten Maximilian*, VI, no. 4, p. 368); SUAB, L-I, E.U.A., *Galgóci Hitbizományi, Oklevelek*, no. 108 [1498]; N Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, Appendix, [A], nos. 7-8, p. 285-286; [C], nos. 10-23, p. 303-316; CDH, I, *Horvát*, nos. 6-7, p. 4-5; *Documente Ștefan*, II, no. 158-160, p. 357-359; no. 163, p. 365; Fabio Cusin, *Il confine orientale d'Italia nella politica europea del XIV e XV secolo*, II, Milano, 1937, p. 266-267; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 214-215.

hainelor *prigonitorului* lor, regele Matia) și Bethlen (mai ales Nicolae, vice-voievod al Transilvaniei, promotor al unor slujbe în memoria lui Matia, care lovise în familia sa), dar și Újlaki (aliată însă cu Ioan Corvin). Solicitat de Ștefan să intevină în favoarea sa, Vladislav a refuzat. S-ar părea că deja la scurt timp după moartea lui Alexandrel (iulie 1496), lui Bogdan, noul urmaș al lui Ștefan, i se refuzase calitatea de coposesor al domeniilor, calitate avută de fratele său mort. Mesajul regal astfel transmis era foarte clar³³.

Când situația a devenit prea tensionată, Vladislav a plecat la Praga. După patru luni, în toamna lui 1497, s-a întors și a luat măsuri diplomatice în favoarea lui Ștefan. Spre exemplu, i-a dat ordin lui Dragffy să nu-i deranjeze pe sași în drumul spre Moldova. Vroia astfel să mascheze faptul că Dragffy plecase cu trupele transilvane fără ordinul său. În septembrie, armata polonă intrase în Moldova, sub pretextul, acceptat inițial de Ștefan, al unui pasaj cruciat. Conform înțelegerii dintre el și Jan Albert, o dată ce trupele polone ieșeau din Moldova, urmau să fie sprijinite de soldații lui Ștefan III. Imediat după ce încheiase acest acord, Ștefan trimisese un sol la Istanbul. Putea conta și pe Radu IV al Țării Românești, aflat și el pe lista neagră a Jagiellonilor, în special pe cea a regelui Vladislav, în pofida asigurărilor date de acesta. Când Jan Albert a pornit asediul Sucevei, rămasă credincioasă lui Ștefan, în ciuda speranțelor sale, oastea polonă a fost încercuită de trupe moldave, ungare (transilvane), muntene și otomane. Obligată să retragă, oastea lui Jan Albert a fost zdrobită lângă granița polonă. După asediu, Ștefan III jurase să nu întreprindă nimic contra lui Jan Albert, cât timp oastea se retrăgea pe ruta stabilită și nu prăda în drumul ei. În durată, morala a fost însă

³³ ELTEK, *Codices, Kaprinai*, A, LI, no. 100, p. 300-301 [1496; copie de la mijlocul anilor 1700; o copie de la începutul anilor 1500 a acestui registru conținând scrisori de la Matia, Vladislav II și Varádi poate fi găsită în EFK, *Codices, Mss. II-393* (copie MOL, DF 290345), p. 329-332, 336, 357 (scrisorile lui Varádi către Maximilian I, Újlaki și Dragffy din 1496 și 1497, respectiv scrisorile lui Varádi către Maximilian și Újlaki din 4 și 9 februarie 1497, ultimele sunt și singurele care au o dată exactă, fiind în mod particular interesante)]; MOL, DL 29016 (13 aprilie 1497; în *Konvent*, II, no. 3010, p. 153); 36403, no. 1, f. 77^v (p. 177-178) (10 februarie [1497]; în *Losonczy-Bánffy*, II, no. 244, p. 348-349); *Materialy*, no. 13, p. 25-27; *Index*, nos. 4774, 4777, 4779-4780, p. 542; *Documente Ștefan*, II, no. 175, p. 408, nos. 178-179, p. 436, 446; *Konvent*, II, no. 3094, p. 178; *Letopisețul anonim*, p. 20; Maria Lupescu, *Item lego... Gifts for the Soul in Late Medieval Transylvania*, în *AMS*, VIII, 2002, p. 172, (nota 44) 180 (nota 85); Nicolae Edroiu, *An Aspect of the Political and Private Relations between Matthias Corvinus and Stephen the Great: The Transylvanian Estates of the Rulers of Moldavia*, în *Between Worlds*, I, p. 158; F. Szakály, *Phases*, p. 101-103; Ioan Grumeza fusese prima dată pârcaľab de Ciceu (1495), trecuse apoi la Cetatea de Baltă, pentru ca, ulterior, după evenimentele din anul 1497 să fie transferat în nordul Moldovei în zona Cernăuțului, fiind unul dintre martorii tratatului de la Hărlău (1499).

oarecum diferită pentru Cracovia. La 1521, după ce cenzura noua ediție din cronica lui Maciej (Matei) de Miechow (Miechovita), Jan Laski, ajuns (din consilier jagiellon) primat al Poloniei, adăuga un comentariu în încheierea descrierii evenimentelor din 1497 și a dezastrului suferit de către armata regelui Jan Albert:

Regatul [cu sens de statul] a decis ca niciodată să nu mai permită regilor să organizeze expediții generale, nici nobilimii regatului să nu-i mai fie permis să ia armele împotriva infidelilor turci și tătari, decât dacă Sfântul Scaun a fost consultat în prealabil și decât dacă alți regi creștini și regate participă de asemenea.

Despre relațiile lui Maximilian cu aliații unguri ai săi și ai lui Ștefan, din acel an fatidic pentru puțin cruciata Polonie, nu se spune însă nimic³⁴.

3. *Imagini regale și dezinformări regionale.* Pe parcursul următorilor ani, în relațiile Sucevei și Budei cu Cracovia și Istanbulul, Vladislav II a început să acționeze în favoarea lui Ștefan III. Cu toate acestea, n-a uitat să pună presiune asupra lui Ștefan. Mai mulți pretendenți la tronul său erau adăpostiți în regat și activați în 1504. Vladislav reacționase cum putuse mai bine. Îl adusese pe fratele său Sigismund la Buda care a devenit principala sa reședință până în vara lui

³⁴ ASM, A.S., Potenze Estere, *Alemagna*, cart. 581, nn; cart. 587, cc. 248^v, 250^f (9, 11, 17 aprilie 1496, 9, 11, 12 august 1497; în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 3884, p. 34; no. 3896, p. 36; no. 5150, p. 191; no. 5155, p. 192; II-2, no. 6944, p. 486); BNM, Cod. Ital VII-999 (=7590), ff. 34 (147)^v, 37 (150)^f, 52 (165)^f (26 martie, 5 aprilie, 27 mai 1496; în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 3856, p. 29-30; no. 3869, p. 31-32; no. 4017, p. 53); VII-1044 (=9608), ff. 101^f, 106^f, 108^f, 111^f (27 decembrie 1493, 17, 24 ianuarie 1493 MV=1494); Cod. Lat., XIV-99 (=4278), ff. 50^v-51^v, 58^r, 75^r, 76^v, 98^r, 114^r (25 of iulie 12, 14, 26 august, [1-] 11 septembrie, 3 octombrie, 3 noiembrie 1497; în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5109, p. 185-186; no. 5151, p. 192; no. 5158, pp 192-193; no. 5205, p. 201; no. 5235, p. 206-207; no. 5366, p. 222-223; no. 5472, p. 234; II-2, no. 8076, p. 624); ELTEK, Codices, *Kaprinai*, A. LI, no. 100, p. 300-301 (1496); HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 3a-1, p. 39-42, 58, 121, 203; fasc. 3b-2, f. 49^f; fasc. 3c-1, f. 80^f; fasc. 4a-2, f. 236^v; fasc. 4b-3, ff. 19^f, 58^r (23, 30 ianuarie, 5, 16 martie 1495, 27 mai, 16 iunie 1496, 31 mai, 12 noiembrie, 5 decembrie 1497; regeste: *Regesten Maximilian*, I-1, no. 1298, p. 138-139; I-2, no. 3261, p. 406; no. 3299, p. 412; no. 3308, p. 413; II-2, no. 7069, p. 501; no. 8076, p. 624; no. 8371, p. 661; no. 8395, p. 664); S.A., A.D.S., *Polonica*, I, fasc. 1-B, f. 15^r (18 octombrie 1497); MOL, DL, 20346 (8 august 1495), 27982 (26 iunie 1495; în *Actae*, no. 41, p. 46-47), 29016 (13 aprilie 1497), 36403, no. 1, f. 77^v (p. 177-178) (10 februarie [1497]); 82056 (11 mai 1493); DF 278383; *Acta Alexandri*, no. 113, p. 161-164; no. 125, p. 184-191; no. 216, p. 363; Samu Barábás, *Székely oklevéltár 1219-1776*, Budapest, 1934, no. 107, p. 173-175; *Documente Brașov*, nos. 179-180, p. 213-317; *Index*, nos. 4774, 4777, 4779-4780, p. 542; LECU, II-2, no. 443, p. 354; *Hurmuzaki*, XV-1, no. 163, p. 144; nos. 167-171, p. 146-149; *Reichstagsakten Maximilian*, VI, no. 69, p. 416-418; M. Miechowita, *Chronica Polonorum, Cracoviae, 1521* [prima ediție în 1519] p. 352 (cf. N. Nowalkowska, *Poland*, p. 147).

1501, la moartea lui Jan Albert. Prezența acestuia la Buda l-a obligat pe Ștefan să stabilească relații normale cu el, cel târziu în aprilie 1501. Nici atunci, Ștefan nu putea forța mai mult, în chip “european”, relația cu Jagiellonii. “Scandalul” provocat cerea dovezi reciproce de amicitie de la Maximilian, Vladislav și Ștefan. La trecerea dintre anii 1497-1498, Vladislav a câștigat un fel de *droit de regard* în relațiile dintre Maximilian și Ștefan. “În schimb”, Bogdan a fost recunoscut de Buda ca succesor al lui Ștefan și co-posesor al domeniilor transilvane. Părea o afacere avantajoasă pentru domn. Totodată însă, părea și prea puțin pentru toate părțile în raport cu mizele lui 1497³⁵.

În 1498, (parte din) corespondența între Maximilian de Habsburg și Ștefan III trebuia să treacă prin Bernhard <Johannes> von Polheim, prepozit de Timișoara și de Demsch, lângă curtea regală de la Visegrád. Von Polheim provenea dintr-o familie de diplomați în serviciul Habsburgilor. La 1497 însă, se dovedise agent dublu, poate și din cauză că Ștefan III vroia pentru omul și solul său la regele romanilor, Petru More, prepozitura de Demsch. Este un More la fel de ambițios ca și probabil ruda sa, mult mai cunoscutul, Filip More de Ciula. Maximilian l-a folosit în continuare pe Bernhard von Polheim, dar după o perioadă de “carantină” diplomatică. În ultimele luni ale lui 1497, el fusese autorul a trei rapoarte adresate lui Johann Fuxmagen, mâna dreaptă a lui Maximilian. Printre altele, în decembrie în acest caz, afirmase că *nimeni* la Buda *nu crede* zvonul că transilvănenii l-ar fi ajutat pe Ștefan III. Era fie o încercare disperată din partea lui Vladislav II de-a salva aparențele, prin pana lui Bernhard von Polheim, fie acesta din urmă era la rândul victima dezinformărilor. Indiferent de posibilități, mesajul regelui Vladislav II a ajuns la Viena. Încercarea regală, destinată elitei ungare și opiniei publice regionale, era la fel disperată ca și încercarea reală a lui Vladislav II de a evita în ultimul moment ciocnirea dintre Jan Albert și Ștefan III. Îi scrisese lui Jan Albert inclusiv că dacă oastea polonă nu se retrage din Moldova armata ungară va fi nevoită să intervină în forță. În

³⁵ Date orientative: *Actae*, no. 42, p. 48; *Materialy*, nos. 14-17, p. 30-46; *Regesten Maximilian*, I-2, no. 3336, p. 418; no. 3353, p. 420; no. 3680, p. 468; II-1, no. 5158, p. 192; *Wapowski*, p. 23-29, 37-40; Adorján Divéky, *Zsigmond lengyel herceg budai számadásai (1500-1502., 1505.)* [Registrul de cheltuieli de la Buda al ducelui Sigismund (1500-1502, 1505), în *MTT*, XXVI, 1914, p. 4-5, 138; József Fögel, *II. Ulászló udvartartása* [Cheltuielile curții lui Vladislav II], Budapest, 1913, p. 19-21, 114-116; A. Kubinyi, *A Magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt* [Politica internă a statului ungar înainte de Mohács], în *Mohács. Tanulmányok* [Mohács. Studii] (szerk. Rúzsás Lajos, Szakály F.), Budapest, 1986, p. 59-99 (mai ales).

acest sens, Bernhard von Polheim mai scrisese că, datorită rușinii aduse asupra lor de oștenii polonezi, 20000 de țărani valahi se uniseră cu 40000 de turci, împotriva voinței lui Ștefan III al Moldovei, și îi atacaseră pe soldații lui Jan Albert. Inocența cuprindea regiunea de frontieră creștină³⁶.

Restul evenimentelor și acordurilor "tacite" din acel an 1497 au fost oricum trecute sub tăcere. Spectacolul trebuia să se încheie, cum și locuitorii din Bártfa râsuflau ușurați să afle, în martie 1498, că Jan Albert vroia să atace Moldova, și nu Ungaria. Vladislav II, despre a cărui moarte se zvonise în 1497, trebuia să facă mari eforturi pentru a evita un nou conflict. Moldovenii, otomanii și tătarii prădau Polonia. În acele luni, Maximilian și Veneția încercau să refacă imaginea de cruciat a lui Ștefan. La rândul său, Vladislav nu mai putea pretinde, așa cum făcuse, că dacă acuzațiile lui Jan Albert la adresa lui Ștefan erau adevărate, el însuși avea să-l pedepsească. Acuzațiile polone vizau în primul rând jocurile duble ale lui Ștefan și raidurile sale anuale în Polonia despre care se spunea că-i plătesc tributul otoman. Iar dacă Jan Albert considera încă valid jurământul din 1485, Vladislav propunea ca acest caz să fie adus în fața unui prinț neutru al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, nu în fața lui Maximilian, așa cum știau teutonii. Nici după discursul trimisului ungar la Seim, înainte ca vestea despre dezastrul polon să ajungă, ei nu înțelegeau dacă Ștefan III era vasalul lui Vladislav II, al lui Jan Albert ori era un stăpânitor independent. Îndoielie corespundeau unei durabile dileme moldave la nivel european³⁷.

³⁶ ELTEK, Codices, *Kaprinai*, A, LI, no. 47, p. 108-120 [începutul lui 1498; o copie antemohaciană poate fi găsită în EFK, Codices, Mss. II-393, p. 238-245; instrucțiunile regale pentru trimisul la Istanbul au fost editate, sub 1497, în *Rukovet* (II), no. 200, p. 102-209]; HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 4b-3, ff. 19^r, 58^r; S.A., A.D.S., *Polonica*, I, fasc. 1-B, ff. 15^r (18 octombrie, 12 noiembrie, 5 decembrie 1497); MOL, DL 29016 (13 aprilie 1497), 36403, no. 1, f. 77^{r-v} (p. 177-178) (10 februarie [1497]); DF 278383; *Hurmuzaki*, II-1, no. 20, p. 16-17; XV-1, nos. 267-271, p. 146-149; *Documente Ștefan*, II, no. 175, p. 408, *Hustinskaja lietopiš*, în *SRPol*, II, 1874 (Anexă), p. 304-306; *Letopisețul anonim*, p. 20-21; *Szolnok-Doboka vármegye monographiája. A vármegye községeinek részletes története* [Monografia Comitatului Solnoc-Dăbăca. Istoria detaliată a comitatului], II, *Alparét-Décse (Magyar)*, Décs, 1900, p. 392; VI, *Sajgó-Tótfalu*, 1903, p. 398; K. V. Bazilievici, *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, București, 1955, p. 351-360; Friedrich Hausmann, *Georg von Neudegg: Humanist und Staatsmann der Zeit Maximilians I.*, în *MIÖG*, LXXI, 1963, p. 342-343.

³⁷ Date orientative: HHStA, *Maximiliana*, fasc. 4a-3, f. 19^r (12 noiembrie 1497); LÉCU, II-2, no. 443, p. 354; no. 624, p. 454-455; *Hurmuzaki*, II-2, no. 356, p. 408-409; *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319-1526* [Arhiva orașului liber reges Bártfa (Bardejov)], szerk. Iványi, B. I, 1319-1501, Budapest, 1910, I, no. 3370, p. 497; LÉCU, II-1, no. 624, p. 454; *Acte*, III, p. 68-69, 100; *Materialy*, no. 13, p. 27-28; *Regesten Maximilian*, II-1, no. 4914, p. 160-161; nos. 5035, 5037, p. 175; nos. 5150-5151, 5158, p. 191-192; no. 5598, p. 247; II-2, no. 8182, p. 637; no. 8371, p. 661; no. 8395, p. 664; *Naker*, p. 307-310; *Cronica moldo-germană* (1958), p. 36-37; a se vedea aici și

Câteva luni mai târziu, în 1498, lucrurile nu mai puteau fi amânate în maniera în care, cu un an înainte, Maximilian I amânase cu aproape trei săptămâni foarte eleganta recepție (și plecare) a solului otoman. Acesta, un nativ italian, venise la Innsbruck pentru încheierea păcii. Maximilian I aștepta venirea trimișilor lui Ștefan III care au ajuns la el, la începutul lui august, la o săptămână după sosirea solului otoman, care a plecat înapoi abia în noiembrie, după ce ajunsese o altă solie moldavă. La 1498, situația nu mai putea fi nici ignorată în maniera în care ambasadorul venețian, Zaccaria Contarini, ori legatul papal, Leonello Chierigati, încercaseră să treacă cu vederea recepția solilor moldavi. Primul din ei, rămas după aceea ani buni la postul său din preajma lui Maximilian, a afirmat că nu a participat la recepție (11 august 1497) pentru că toate discuțiile urmau să fie în *lingua bohemica* (limba misteriosului *Brancho/Branko*, nu mai puțin misterios însă ca și vechile legături, de la 1467, dintre Ștefan III și Georg Podiebrad). Era o limbă pe care ambasadorul venețian nu o înțelegea. Crezând că republica Sfântului Marcu era la curent cu toate evenimentele, el se gândise probabil că este mai sigur și liniștit să nu fie văzut acolo. Cel de al doilea sol italic a privit în altă parte, dar a raportat că, la recepția publică (a fost și cel puțin una secretă), solii moldavi au cerut ajutor *împotriva turcilor*, afirmația sa (care foarte probabil corespundea și celei făcute de trimișii lui Ștefan) ajutându-l în plan roman pe Ștefan III. În spatele cortinei cruciate, cel care, peste puține luni la *Reichstag*-ul de la Freiburg, avea să cadă în sinceră admirație cruciată față de discursul antitotoman al solului polon Erasmus Bracha, ambasadorul ducatului milanez, subliniase deja, influențat și de relațiile bune al stăpânului său cu Înalta Poartă, un lucru simplu (iunie-august 1497). Dacă veștile despre un atac otoman asupra Ungariei și *Boemiei* ar fi fost adevărate, atunci solii lui Ștefan III la Innsbruck ar fi spus ceva despre aceasta. În mod firesc, tratatul din luna iulie 1499, dintre Moldova și Polonia, care includea și Ungaria, al cărei rege încerca să fie un arbitru și după 1497, a fost redactat astfel încât să se potrivească tuturor părților³⁸.

Donald W. Treadgold, *The Meeting of Moscow and Rome in the Reign of Vasiliij III*, in *The Religious World of Russian Culture*, ed. by Andrew Blane, The Hague, 1975, p. 55-74.

³⁸ BNM, Cod. Lat. XIV-99 (=4278), ff. 50^v-51^v, 58^f, 75^f, 76^v, 98^f, 114^f ((25 iulie, 14, 26 august, [1-] 11 septembrie, 2 noiembrie); FHK, S.u.S., *Gedenkbücher*, reg. 3a, no. 1164, ff. 577^v-578^f (26 iulie; rîn *Regesten Maximilian*, II-2, no. 8205, p. 639); LRAT, G.v.H., reg. 497, ff. 352^v, 355^f (3 octombrie, 3 noiembrie 1497; în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5356, p. 221; no. 5470, p. 234); *Documente Brașov*, no. 180, p. 216; *Documente Ștefan*, II, nos. 177-179, p. 415-446; *Materialy*, nos. 13-14, p. 25-35; nos. 16-17, p. 39-46; CDH, II, *Horvát*, no. 6-7, p. 4-5; *Naker*, p. 307, 312-315; *Wapowski*, p. 28-30; *Unrest*, p. 214-215; P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel*

III. Moldova Casei de Habsburg și Moldova Casei lui Osman. În primăvara-vara anului 1499, Maximilian I îi cerea încă o dată lui Ștefan III (după solicitările din 1497-1498) să-i permită lui Bogdan III să-l însoțească la amânata încoronare a sa ca împărat la Roma.. Habsburgii ajunseseră să joace un rol în politica Moldovei similar cu cel asumat de Veneția în anii 1470. La sfârșitul secolului, Republica nu renunțase la acel rol, dimpotrivă am putea spune, din perspectiva anilor 1492, 1497 ori 1500. În aceste condiții, se punea problema dacă Veneția a avut un rol comparabil cu cel jucat de Buda în conturarea relațiilor dintre Ștefan III și Frederic III, iar mai apoi Maximilian I. Un aspect medical ar putea fi util în acest context. Nu doar Veneția, ci și Maximilian, sigur din 1497, i-au trimis doctori adevărați lui Ștefan III, nu *un doctor*, expresie prin care Ștefan III al Moldovei înțelegea în primul rând bani. Tamás Bakócz, o creație venetă (statut pe care acum el considera util să și-l consolideze) și un supporter loial al lui Vladislav II, le-a și scris o scrisoare de recomandare solilor lui Ștefan III care mergeau la Veneția. La Dieta din toamna anului 1497, Tamás Bakócz își pierduse funcția de cancelar ca urmare a acțiunilor lui Ștefan Zápolya și Ștefan III al Moldovei. Mult mai repede decât se așteptau atât prietenii, cât și dușmanii săi, Tamás Bakócz și-a revenit. L-a ajutat poate și prietenia sa, consemnată de rivalii lor comuni (mai ales Újlaki), cu Dragffy.

1. Coordonate și dimensiuni valahe ale conflictelor ungare pentru putere. La 1497, palatinul Ștefan Zápolya l-a sprijinit pe Ștefan III la Habsburg și pe vechii săi dușmani Maximilian, Corvin și Újlaki. În 1498, când toți ceilalți păreau să fi ajuns la un acord cu Vladislav, palatinul presa Dieta să anuleze tratatul de la Bratislava din urmă cu aproape șapte

Mare, în **AARMSI**, s. III, t. XV, 1933-1934, p. 65-68; Johannes Helmroth, *The German Reichstage and the Crusade*, în *Crusading*, p. 66, 201 (notele 68-69) a se vedea (în *Cronici turcești*, I) și datele și perspectivele otomane din *Menakib*, p. 137-139; *Sa'adeddin*, p. 329-332; *Kodja Husein*, p. 465-466.

³⁹ Vezi și *Samudo*, I, cols. 740, 744, 914-915; III, cols. 567, 635, 1369, 1499; P.P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare în lumina cronicarilor contemporani din țările vecine*, în **SCȘI**, XI, 1960, 2, p. 218-220; Ș. Papacostea, *Venise et les Pays Roumains au Moyen Age*, în *Venezia e il Levante fino al secolo XV*, a cura di Angelo Pertusi, I-2, *Storia-Diritto-Economia*, Firenze, 1973, p. 599-625; Paul W. Knoll, *Poland as "Antemurale Christianitas" in the latter Middle Ages*, în **CHR**, LX, 1974, p. 381-401; Jacques Paviot, *"Croisade" bourguignonne et intérêts génois en mer Noire au milieu du XVe siècle*, în **SSMD**, XII-XIII, 1992, p. 135-162; A. Kubinyi, *Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországon* [Politică și armată în Ungaria jagiellonă], în **HK**, CXIII, 2000, 2 p. 397-416; Al. Simon, *The Use of the "Gate of Christendom". Hungary's Mathias Corvinus and Moldavia's Stephen the Great Politics in the late 1400's*, în **QCR**, III, 2004, p. 214-219; W. Höflechner, *Die Gesandten*, p. 84-86.

ani. În 1497, prin acțiunile sale, Zápolya permisesse supraviețuirea sistemului habsburgic regional. Acum, fratele lui Emeric și tatăl lui Ioan, cerea prăbușirea acestuia. În timpul absenței din țară a lui Vladislav II, Zápolya răspândise zvonurile, decisive pentru câștigarea sprijinului (celelalte părți a) nobilimii ungare. Conform acestor informații mijlocite de Zápolya, la Lewocza, Vladislav trădase Sfânta Coroană și vânduse Moldova fratelui său. În mod sugestiv pentru acele zile, nobilii nu au trebuit să audă mai mult pentru a lua partea lui Ștefan III. În cele din urmă, Ștefan ieșit victorios din confruntarea cu Vladislav, suzeranul său (alături de Baiazid și Maximilian), atât din punctul de vedere al lui Ștefan cât și din cel al lui Maximilian I. El și-a păstrat domeniile și a obținut, peste câțiva ani (1502-1503), o creștere a subsidiului anual ungar la 3000 florini. Aceasta l-a avantajat pe Bogdan III care nu a ezitat să-l șantajeze pe Vladislav cu deschiderea Transilvaniei pentru Turc⁴⁰.

Cu toate acestea, în ultimii ani de domnie a lui Ștefan III, chiar imediat după acțiunile din 1497, un conflict transilvan pare să fi izbucnit periodic între Buda și Suceava, un conflict deschis cel mai probabil de coroana ungară. Ea dorea să-l determine pe Ștefan III să acționeze în favoarea sa în relația cu Polonia (1498-1499) și Poarta (1501-1503). Poate acesta a fost și cazul la 1498, când Vladislav a prelungit armistițiul ungaro-otoman, în care, conform lui Maximilian (acesta având, ca și Ștefan, propria sa înțelegere cu Baiazid), și regele romanilor și domnul Moldovei figurau ca *recomandati* ai Budei. Pe de altă parte, Buda dorea să reducă problemele cauzate de ani buni de administrația moldavă a domeniilor transilvane vecinilor acestora, o problemă aproape la fel de stringentă din punct de vedere pragmatic ca și cea moldo-habsburgă pentru regalitatea ungară. În primăvara anului 1499, în corespondența privată dintre Vladislav II și Péter Bozyn, numit voievod al Transilvaniei, după moartea recentă a lui Bartolomeu Dragffy, o mare pierdere pentru poziția ungară a lui Ștefan III, domeniul Ciceului era considerat un

⁴⁰ HHStA, R.H.K., *Fridericiana*, fasc. 8-2, f. 88^r (25 iulie 1490); *Maximiliana*, fasc. 16-3, f. 12^{r-v} [aprilie-august 1499; regest în *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9368, p. 87]; *Actae*, no. 38, p. 42-43; nos. 45-47, p. 52-58; nos. 51-53, p. 61-65; MOL, DL 28004 [ianuarie martie] 1503; restul datei nu poate fi citit), 29023 (4 ianuarie 1503); *Hurmuzaki*, II-1, nos. 23-24, p. 19-24; XV-1, no. 395, p. 219; no. 419, p. 269; MOL, DF 278383; *Rukovet*, nos. 201-202, p. 109-118; CJH, 1498, art. 45, p. 620; János Mihály Brutus, *Magyar históriája 1490-1552* [Ioannis Michaelis Bruti Ungaricarum Rerum libri qui exstant], I, II. *Ulászló király országglata* [Soarta țării sub regele Vladislav II] (= *MHH*, II, 12), közli Toldy Ferenc, Pest, 1863, p. 14-17; *Naker*, p. 307-308; vezi și J.Ch. Engel, *Geschichte* (1813), III-2, p. 83-90; P. Engel, *Realm*, p. 447-449.

veritabil *cuib de nelegiuți*. Afirmăția regală s-a dovedit a nu fi o excepție în deceniile care au premers bătălia de la Mohács (1526)⁴¹.

Gutierre Gomez de Fuensalida, ambasadorul spaniol la curtea lui Maximilian, care se pregătea că primească cu onoruri pe trimișii lui Ștefan III (martie 1498), a redat, poate într-o manieră exagerată, aceste probleme transilvane. Ungaria era divizată între jumătatea care-l sprijinea pe Vladislav II Jagiello și crucea (și, ca “un paradox”, îl chema în ajutor pe Maximilian) și jumătatea care ținea cu *valahii* și implicit cu *turcii* (februarie). Imagini similare ungare ajungeau și la Milano. Șapte ani mai târziu, după moartea lui Ștefan III și Ioan Corvin, în a doua jumătate a lui 1504, ele primeau o dureroasă confirmare pentru Jagielloni. La Dieta de la Rákos din octombrie 1505, Vladislav II aproape își pierduse tronul și trebuise, ca la 1497, să fugă la Praga. În luna noiembrie, în contextul în care relațiile Sucevei erau în continuare proaste cu Cracovia, dar și cu Buda, după moartea lui Ștefan III, specialistul în probleme cruciate ungare și valahe al Cracoviei, episcopul Jan Laski, îi scria creatorului de proiecte și opinii Lucas Watzenrode, în continuare episcop de Warmia și totodată primul om informat de către Jagielloni asupra dezastrului de la Codrîi Cosminului din anul 1497 (prin pana binevoitoare a primatului Poloniei, Frederic Jagiello):

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In Regno exnunc gubernatorem constituunt, et pro statu suo tributa magna communia decernunt, pro M.R^{ia}, ut feliciter et in tranquillo statu regnet, alia sed forsani maiora. Rex tulit modeste iniqua decreta se forsani versus Bohemiam accingit. Gubernator fit natus olim Stephani natu maior, contra quem Maximillianus vires et animum excitat. Walachi statu indigno Hungarorum perpense sunt solliciti, ut se adunent nobis, forsani enim estate futura Maximilliani suppellex Hungaro[s] cinget et presertim gubernatorem ingenuum, con[tra quem i]lla M^{as} Romanorum plebeum esse velit. Nobis cum Tartaris labor est, etenim Radomiense decretum non erat executum, egritudine obstante domini. Sic iterum pro cezare deliberandum (14 noiembrie).

⁴¹ Date: ASVe, M.A.C.R., *Podocataro*, II-3, nos. 362, 365, 367 (9, 15 decembrie 1499, 16 noiembrie 1500); S.S., *Deliberazioni*, reg. 37, cc. 134^v-136^r, 164^{r-v}, 174^r-176^r (28 septembrie, 23 decembrie 1499; 6-14 ianuarie 1499 MV=1500); HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 16-3, ff. 12^r-13^r [aprilie-august 1499]; MOL, DL 32538 [1500?; ediție: *Adalékok-Jagello* (I), no. 4, p. 170]; StAN, F.B.A., *Brandenburger Literalien*, no. 1056.1 (14 martie 1499; copie MOL, DF 267261; rezumat înșelător în Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea. Studii și documente*, București, 1973, no. 20, p. 130); Lónyay Albert zengi kapitány *velencei követségei 1501-1515. Közlemények a velencei állami levéltárból* [Ambasadele venețiene ale lui Albert Lónyay, căpitan de Zenga (1501-1515). Selecțiuni din arhivele de stat venețiene], în *MTT*, XXII, 1877, nos. 2-5, p. 11-16; no. 16, p. 24; MHS, I-2, no. 15, p. 137; *Documente Ștefan*, II, no. 178, p. 435; nos. 182-183, p. 452-465; nos. 191-192, p. 472-496; *Actae*, no. 42, p. 48; nos. 45-47, p. 52-58; nos. 51-53, p. 61-65; *Materialy*, nos. 22-29, p. 56-90; no. 34, p. 99; *Losonczy-Bánffy*, II, no. 244, p. 348, no. 262, p. 380; *Regesten Maximilian*, II-2, no. 8205, p. 639.

Conform vocii lui Laski, românii din regat, care beneficiaseră masiv de pe urma politicii Huniazilor, erau disprețuiți de “partida naționalistă” a familiei Zápolya, aflată și în relații strânse cu Poarta. Jan Laski cerea ca acești valahi să fie folosiți de Jagielloni contra taberei Zápolya înainte ca Maximilian I, care se pregătea să intre cu trupe în regatul ungar, să-i poată folosi pentru propriile sale scopuri. În cele din urmă, lucrurile au revenit la normal⁴².

Probleme considerabile erau provocate și de faptul că, deși Țările Române nu erau în mod legal *regate ale Sfintei Coroane*, precum Croația, ele erau privite adesea ca atare, în special Moldova în acele condiții, ca în cazul mesajului transmis de Vladislav II lui Maximilian în ianuarie 1498. Și domnii se foloseau de aceste perspective. În 1475-1476, în fața Romei, Ștefan III susținuse că nu este vasalul regelui Matia. Miza era o coroană (regală) receptă. În fața Brașovului, Ștefan III al Moldovei, „duce” în cel mai bun caz din punct de vedere *latin*, susținuse că, atât el, cât și sașii, sunt supușii credincioși ai Sfintei Coroane și trebuie să se sprijine reciproc. Miza era ajutorul antiotoman imediat de care putea beneficia el. Discrepanțele ideologice și politice au dus la o situație „stranie” la sfârșitul domniei sale (1502-1504). Domeniile transilvane făceau din el unul din primii zece feudali ungari și unul din primii trei latifundiați transilvani. El ținea și Pocuția, câștigată cu armele de la Polonia cu ajutor diplomatic și juridic din partea Budei, care susținea și ea că Pocuția era o veche feudă regală ungară acordată domnilor Moldovei. Ca nobil și ca domn, Ștefan III avea o bază feudală destul de extinsă și în Moldova. Prin posesiunile sale moldave, transilvane și pocuțiene, Ștefan III (și după el, Bogdan III, care a pierdut însă Pocuția) era cel mai mare nobil aflat sub autoritatea coroanei⁴³.

⁴² Principalele date: ASM, A.D.S., Potenze estere, *Illiria, Polonia, Russia, Slavonia*, cart. 640, fasc. 3, nn, fasc. 4, nn (4 martie, 27 mai 1498); *Notes*, VI, no. 38, p. 46; *Akta Stanów*, IV-1, no. 67, p. 50; no. 84, p. 63; *Hurmuzaki*, XV-1, no. 294, p. 160; no. 305, p. 165; *Acta Alexandri*, no. 304, p. 515 (scrisoarea din noiembrie 1505, era, în anii 1920, în Arhiva Episcopiei de Frauenburg, Ms. 65, f. 89^r); *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5898, p. 293; K. Górski, *Les idées politiques de Lucas Watzenrode, évêque de Warmie (1447-1512)*, în Idem, *Communitas-Princeps-Coroana Regni. Studia selecta*, Warszawa, 1976, p. 92-116; J. M. Bak, *Monarchie im Wellental. Materielle Grundlagen des ungarischen Königtums im 15. Jahrhundert*, în *Königstum*, p. 347-384; A. Kubinyi, ‘Az 1505-ös rákosi országgүйlés és a szittya ideológia [Dieta de la Rákos (1505) și ideologia scitică]’, *Sz*, CXL, 2006, 2, p. 361-374; p. 361-374; Al. Simon, *Valahii și Dieta de la Rákos (1505). Considerații asupra sfârșitului epocii huniade*, în „Apulum”, XLIII, 2006, p. 99-121; N. Nowakowska, *Poland*, p. 133, 239 (nota 29; scrisoarea lui Frederic).

⁴³ AGAD, M.K., *Libri legationum*, reg. II, ff. 1^r-3^v ([august septembrie] 1503; copie în MOL, DF 290322); III, ff. 29^v-31^r [ianuarie 1498; în DF 290329]; ASM, A.S., Potenze Estere, *Alemagna*, cart. 586/1, f. 131^{r-v}; BNM, Cod. Lat. XIV-99 (=4278), f. 143^r; FHKA, S.u.S., *Gedenkbücher*; reg.

2. *Perspective și repere continentale ale disputelor pentru hegemonia răsăriteană.* La sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI, oozia moldavă era întărită și de dezvoltarea raporturilor continentale, care au condus la implicarea lui Henric VII Tudor al Angliei în afacerile răsăritene. Inițial, el refuzase, în pofida presiunilor venețiene, să sprijine financiar regatul ungar care intrase cu greu în războiul dintre Republică și Poartă. În 1500, regele Vladislav II a fost desfăcut de Alexandru VI de precedentele sale două căsătorii și astfel a putut-o lua de soție pe Anne de Foix, verișoara lui Ludovic XII. În schimb, trebuia să se lupte cu Baiazid II. Aceasta nu impresiona Londra. Henric afirmase clar că acela care n-are mijloacele să se lupte cu Baiazid II, trebuie să facă pace cu el. Henric VII era deranjat și de negocierile franco-ungare, dar era dispus să negocieze cu ceilalți Jagielloni, date fiind interesele comerciale nordice comune ale regatelor englez și polon. Cracovia s-a speriat astfel că încheierea tratatului cu Londra ar putea fi pusă în pericol de problemele ei orientale și și-a instruit trimișii, în martie 1502, să nu spună un cuvânt despre atacurile rușilor, tătarilor și ale *impertinențelor* moldavi asupra uniunii polono-lituaniene. Anterior, la începutul anului 1476, spre exemplu, faima europeană valahă se întindea doar până în Burgundia. Până aici, Roma cerea ajutor și pentru unguri și pentru românii de la Marea Neagră. De aici încolo, ajutorul era cerut doar pentru regatul ungar.

4, f. 21 (45)^v (16 februarie, 18 martie, 7 aprilie 1498; cu excepția datelor din AGAD, celelalte au fost regestate în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 5581, p. 246; no. 6001, p. 309; no. 6065, p. 319); MOL, DL 21567 (15 mai 1506); DF 278383; *AIR*, I (1864[-1865]), 1, p. 59; *Történelmi bizottságának oklevélmásolatai* [Copii pentru prezervarea istorică a documentelor] (szerk. Lipot Óváry), I, *Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai* [Rezumate ale actelor din perioada pre-mohácsiană], Budapest, 1890nos. 803-805, p. 191; *Documente turcești*, I, nos. 10-13, p. 11-15; *Hurmuzaki*, II-1, no. 20, p. 23-24; II-2, no. 401, p. 503; XV-1, nos. 265-268, p. 145-147; no. 327, p. 178; *Székely Oklevéltár*, I, no. 242, p. 309; III, no. 500, p. 122; no. 711, p. 237; *Documente Ștefan*, II, no. 147, p. 336; no. 150, p. 339; *Actae*, nos. 63-64, p. 75-81; *Acta Alexandri*, no. 298, p. 505; no. 304, p. 515; *Materialy*, no. 18, p. 49; nos. 22, p. 58; nos. 39-48, p. 119-151; *Regesten Maximilian*, I-2, no. 3336, p. 518; no. 3353, p. 520; II-1, no. 5898, p. 293; *Index*, no. 4774, 4777, 4779-4780, p. 542; *Bártfa*, I, nos. 3236, 3239-3240, p. 478; nos. 3242, 3244, 3246, p. 479; no. 3286, p. 485; nos. 3299, 3301, p. 488; no. 3315, p. 490; *Topukapu*, no. 10, p. 294 [1495]; *Werbőczy* (1776), pars I, tit. 1, art. 4, p. 57; pars II, tit. 65, arts. 3-4, p. 448-449; pars III, tit. 1, arts. 1-3, p. 523-524; CJH, 1514, art. 4, p. 707-709; [Girolamo Priuli], *I diarii di Girolamo Priuli* [AA. 1494-1512] (= *RIS*, XXIV, 3), II, [1497-1500], a cura di Arturo Segre, Città di Castello, 1912 [1921], p. 218; N. Iorga, *Cronica lui Wavrin și Români*, în **BCIR**, IV, 1927, p. 67; *Istvánffy*, p. 33-34; *Sanudo*, IV, col. 880; Ș. Papacosteș, *Bibliografia istorică a epocii lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura*, p. 661; P. Engel, *A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században* [Distribuția magnatilor ungari laici în secolul XV] (I-II), în *EKK*, IV, 1968, p. 344-348, 356-357; V, 1971, p. 295-296; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, II, *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*, ed. Nicolae Stoicescu, Maria Simonescu, București, 1987, p. 422 (nota 10).

În orice caz, temerile Cracoviei erau firești; deși tratatul s-a semnat până la urmă, Ivan III păstra legături bune cu regele romanilor Maximilian, totuși deteriorate de comportamentul „necivilizat” al lui Ivan cu negustorii germani. Mai mult, înainte de Cracovia, Moscova deschisese raporturi cu Londra, de dinainte de anul 1496. În plus, în vremea negocierilor anglo-polone, Ștefan III al Moldovei reușea să discute cu succes cu legații papali veniți în regiune pentru a aplana, în numele cruciadei, conflictul, izbucnit la 1499, între Alexandru al Lituaniei (rege al Poloniei din vara anului 1501) și cuscru său, Ivan III al Moscovei⁴⁴.

Ivan III ducea războiul în cea mai necatolică manieră, deși, în mod constant, reasigura Roma de disponibilitatea sa de a se angaja, pentru prețul corect (o coroană regală), într-o cruciadă. El dădea aceste asigurări cu sau, mai frecvent, fără implicarea lui Ștefan. Chiar și după ce fiica sa și nepotul său Dimitri, numit de către Ivan succesor la tron se apropiau de prăbușire la Moscova (1499-1501), Ștefan III încerca să acționeze ca mediatorul ortodox și tutorele în afaceri vestice ale lui Ivan III. Părea să treacă peste faptul că Ivan era destul de experimentat în aceste afaceri creștine încă din anii 1460. În final, nici Ștefan III, nici Alexandru VI, nu au adus pacea între Cracovia și Moscova, ci Vladislav II. Anterior până la sfârșitul anilor 1490, din rațiuni de familie, acesta abandonase canalul de comunicare deschis de Matia între Buda și Moscova, canal redescoperit acum tocmai datorită problemelor jagiellone. Vladislav avea nevoie de pace între frații săi catolici și ortodocșii Ștefan și Ivan. Tot din rațiuni interne, dar și din dorința de a-și impune prestigiul în cadru dinastic și regional, după ce, atât la 1492, cât și la 1501, nu devenise rege al Poloniei, deși se arătase disponibil, Vladislav căutase să ajute Polonia-

⁴⁴ *Regesten Maximilian*, I-1, no. 538, p. 65; no. 2306, p. 282, I-2, no. 3679, p. 468; II-2, no. 7050, p. 694; IV-2, no. 19878, p. 709; no. 20265a, p. 783; no. 20293, p. 790; *Vite 1474-1494*, p. 610; Philippe de Comynnes, *Mémoires* (éditées par Joseph Calmette), II, 1474-1483, Paris, 1925, p. 335-338; Philippi Callimachi, *Ad Innocentium VIII*, p. 87-88; Gino Barbieri, *Milano i Mosca nella politica del Rinascimento*, Bari, 1957, p. 19-22, 79-85; John Van Antwerp Fine, *The Muscovite Dynastic Crisis of 1497-1502*, în *CASS*, VIII, 1966, p. 198-215; Veniamin Ciobanu, *Țările Române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București 1985, p. 68-69, 84-88, 97-102; Christopher Tyerman, *England and the Crusades, 1095-1588*, London, 1988, p. 214-216; Georg Rill, *Fürst und Hof in Österreich von den habsburgischen Teilverträgen bis zur Schlacht von Mohács (1512/1522 bis 1526)*, I, *Außenpolitik und Diplomatie*, Wien-Köln-Weimar, 1993, p. 38-46; J.L.I. Fennell, *Ivan*, p. 68-72, 191-194, 200-202, 232, 259-262, 331-341; K.M. Setton, *Papacy*, II, p. 246-247, 429-435; vezi și *Europa und die osmanische Expansion im ausgehenden Mittelalter* (herausgegeben von Franz-Reiner Erkens), Berlin, 1997, și paginile din mai vechiul material al lui Eugen Denize, *Ștefan cel Mare și războiul otomano-venețian din 1499-1503*, în *RdI*, XLI, 1988, 10, p. 977-978.

Lituania în relația cu Moldova. Aici, nu a avut după 1499 succesul de la Moscova, poate și pentru că a fost forțat să ia partea lui Ștefan mai mult decât se cuvenea pentru un mediator (1502-1504)⁴⁵.

În Podolia, conform surselor poloneze, destul de credibile în acest caz, au fost comise crime de către moldoveni împotriva preoților și călugărilor catolici (1498). Totuși, nu par să fi avut vreun efect evident asupra relațiilor politice dintre Suceava și *stâlpul credinței catolice* Maximilian, care deja îl invitase pe fiul lui Ștefan, Bogdan, să-l însoțească la Roma, la încoronarea sa ca împărat al romanilor, invitație repetată, la 1499 și 1503, datorită deselor amânări ale ceremoniei. În plus, aceste posibile crime trebuiau să fie acoperite și de coroana ungară, dornică să restabilească pacea în regiune, sarcină ușurată de atitudinea generală a lui Ștefan față de lumea catolică. Între timp, Maximilian era forțat de comportamentul lui Ivan și de neîncrederea germană în creștere față de el să promită principilor germani război contra Moscovei *pentru binele credinței creștine*. Pe de altă parte, el și-a amânat răspunsul către teutoni care îi cereau permisiunea pentru a merge în sud să protejeze Polonia. Concomitent, Maximilian îi primea afectuos pe solii lui Ștefan veniți la *Reichstag*-ul de la Freiburg. *Reichstag*-ul l-a invitat pe Ștefan să-și trimită reprezentanții, împreună cu cei ai principilor germani, la următorul *Reichstag*, la Worms, unde trebuia să fie decisă o expediție generală contra otomanilor (1498). Vladislav se grăbea și el astfel să anunțe că nu

⁴⁵ AGAD, M.K., *Libri Legationum*, reg. I, ff. 92^r-94^v, 102^r-107^r [februarie, martie 1502; copii: MOL, DF 290310-290312; for ff. 102^r-107^r; editate în *Acta Alexandri*, no. 154, p. 254-256, o copie parțială în DF 290314]; ASV, Misc., Arm., II-30, f. 44 (49)^r (25 februarie 1476; alte copii în II-7, f. 407 (411)^{r-v}; II-53, f. 89 (94)^r; editat în *Magyarország*, no. 101, p. 111-112); II-56, f. 376 (377)^v [1490]; ASVe., S.S., *Deliberazioni*, reg. 33; c. 152^v (7 septembrie 1488); BNM, Cod. Lat. XIV-100 (=4279), f. 147^{r-v}; FHKA, S.u.S., *Gedenkbücher*, reg. 6, f. 84 (108)^r (16 noiembrie 1499, 3 august 1500; actele din BNM și FHKA în *Regesten Maximilian*, III-2, no. 13840b, p. 806; no. 14376, p. 897); HHStA, R.R.B., reg. JJ, f. 121^r (11 mai 1495; rezumat în *Regesten Maximilian*, I-1, no. 1687, p. 183); *Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English Affairs existing in the Archives and Collections of Venice and in Other Libraries of Northern Italy*, I, 1202-1509, ed. by Rawdon Brown, London, 1864, nos. 821-822, p. 293; no. 835, p. 298; MDE, III, no. 281, p. 444; *Codex*, III, no. 322, p. 341; *Index*, no. 4800, p. 544; no. 4809, p. 545; *Hurmuzaki*, II-2, no. 360, p. 416; *Documente Ștefan*, II, no. 178, p. 432; *Acta Alexandri*, no. 151, p. 239; *Relațiile*, no. 26, p. 87, no. 28, p. 90; *Sanudo*, III, cols. 49, 61, 153; IV, cols. 249, 252; *Priuli*, II, p. 285; *Burkhard*, I, p. 245; *Malipiero*, p. 106; *Évkönyvek*, p. 490; Ernő Simonyi, *Magyar követség Franciaországban 1487-ben* [Ambasada ungară în Franța. 1487], în *MTT*, XIII, 1867, p. 215-219; Paul Pierling, *La Russie et le Saint Siège. Etudes diplomatiques*, I-2, *Ivan III et Sophie Paléologue*, Paris, 1896, p. 206; Alexandru Marcu, *Umanistul Marullo Tarcaniota în părțile noastre între 1470-1480*, în *StudItal*, VI, 1939, p. 159-164; Hélène Berkovits, *Une ambassade hongroise en France*, în *RHC*, NS, VI (XXVI), 1948, 2, p. 242-253; Paul Cernovodeanu, *The Remotest Anglo-Romanian Contacts (14th-16th Centuries)*, în *RRH*, XIV, 1975, 2, p. 320-321.

era dispus să (mai) încheie, fără fratele său, un nou acord cu Baiazid. Până la urmă, el a fost perfectat, Vladislav declarând în schimb că, atât Ștefan III, cât și Radu IV (anterior vârfurile valahe de lance ale lui Baiazid II) hotărâseră să-l sprijine împotriva sultanului otoman⁴⁶.

La nivel politic, aceste declarații regale contau mai mult decât veștile care au ajuns la curtea franceză la 1502, după căsătoria lui Vladislav din 1500. Ungurii erau națiunea de care otomanii se temeau cel mai mult pe lume. Era o afirmație care valora mai mult decât una dintre dilemele lui Maximilian din 1501. Dacă nu era țară mai bogată și mai ferită decât Ungaria, cum se făcea că otomanii nu o atacau (în Veneția se știa însă exact opusul)? Erau și alte două aspecte care cântăreau mai greu în acel context. În primul rând, evenimentele din 1497-1498 prăbușiseră visele cruciate de la Cracovia. În al doilea rând, conform acelorași rapoarte franceze, transilvănenii erau singurii dintre supușii regelui Vladislav II Jagiello care le făceau față în mod activ otomanilor. Poate chiar lucrurile se schimbaseră atât de mult în regatul ungar, după ce, la 1476 și, mai ales, la 1484, atitudinea transilvană înlesnise un eșec și apoi un dezastru răsunător pentru cruce⁴⁷.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

⁴⁶ BNM, Cod. Lat. XIV-99 (=4278), ff. 245^r, 262^v, 277^v (6, 18 august, 8 septembrie 1498; în *Regesten Maximilian*, II-1; no. 6539, p. 420; no. 6606, p. 431; no. 6884, p. 445); *Sanudo*, III, cols. 1055-1056; *Rocznik Stanisława Naropińskiego 996-1550* [Analele lui Stanislaw din Naropinsk] (editor Anatol Bielowski), *Spominki Przeworskie. I. Hold woloski* [Cronica din Przeworsk. I. Campania valahă], (editor A. Bielowski), în *MPH*, III, 1878, p. 221, 273-275; *Annales Golubienses* (editor Wojciech Kętrzyński), *Magistri generales ordinis teuthonicorum fratrum* (editor W. Kętrzyński), în *MPH*, IV, 1884, p. 43, 56; *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a F. Ioanne de Komorowo compilatum* (editori Xavier Liske, Anton Lorkiewicz), în *MPH*, V, 1888, p. 201-267; *Rocznik Poznański II (młodszy) 1241-1501* [Analele din Poznan. II. 1241-1501], în *Annales Poloniae Maioris* (=MPH, NS, VI), ed. Brigitta Kürbis, Warszawa, 1962, p. 138; Emil Turdeanu, *Manuscrite slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, în *CLJ*, V, 1943, p. 176-180; Ilie Corfus, *Ștefan cel Mare pe o frescă polonă*, în *SMIM*, VIII, 1975, p. 202

⁴⁷ Principalele date: AGAD, M.K., *Libri legationum*, reg. III, ff. 29^v-31^r, 91^v-94^r [ianuarie, august 1498; copii: MOL, DF 290329, 290336; prima parte, în speță instrucțiunile lui Vladislav pentru trimișii săi la Reichstag-ul de la Freiburg, în *Hurmuzaki*, II-2, no. 347, p. 389-391]; ff. 138^v-141^r (11th July 1498; copie: MOL, DF 290337; întregul pachet diplomatic ungaro-polon, în *Hurmuzaki*, II-2, nos. 355-357, p. 412-414); BNM, Cod. Ital. VII-990 (=9582), ff. 19^v-20^v (18 septembrie 1501; regest: *Regesten Maximilian*, III-1, no. 12481, p. 524); Cod. Lat. XIV-99 (=4278), ff. 192^v, 193^r, 245^r, 262^v, 277^v (20 iunie, 5-6, 9, 19 august, 8 septembrie 1498; regest: *Regesten Maximilian*, II-1, no. 6287, p. 366; no. 6533, p. 418; no. 6539, p. 420; no. 6606, p. 431; no. 6684, p. 445); HHStA, R.R.B., reg. GG, ff. 252^r, 332^r (11 martie, 29 iulie 1498; regest: *Regesten Maximilian*, II-1, no. 6502, p. 411; II-2, no. 8518, p. 683); Henrik Marczaki, *Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból* [Selecții din arhivele naționale pariziene], în *MTT*, XXIII, 1878, no. 3, p. 111; a se vedea și *Regesten Maximilian*, II-1, no. 6001, p. 435; no. 6404, p. 392.

3. *Acordurile cu Înalta Poartă între necesitatea politică și discursul războiului sfânt.* La începutul primăverii anului 1499, cu câteva luni înainte de izbucnirea războiului veneto-otoman Maximilian își prelungea cu trei ani armistițiul pe un an cu Baiazid II, poate încă înainte să-și trimită solul la Ștefan (aprilie-mai). El trebuia să-l facă pe domn să se simtă cât mai important. Maximilian îi cerea domnului moldovean să se intereseze despre planurile otomane și îi arăta că amândoi sunt parteneri egali în noul acord dintre Vladislav și Baiazid. Probabil, noua prelungire a acordului habsburgo-osman nu era doar formală. Baiazid II era dispus să discute și o pace perpetuă. Precedentul acord intrase în vigoare pe 1 august 1498, la un an după ce Maximilian I acceptase oficial “propunerea otomană” (era probabil portița lăsată de el în cazul în care evenimentele din Moldova ar fi evoluat altfel). În vara anului 1498, Maximilian I tot repetase că-l provoacă pe Baiazid la un duel care trebuia să decidă soarta întregii creștinătății, libere și captive. Mai surprinzătoare decât afirmațiile lui Maximilian, în special pentru Înalta Poartă, fuseseră declarațiile solilor și negociatorilor venețieni la Istanbul. Conform acestora, Maximilian și nu Ludovic XII era cel mai puternic monarh creștin. “Din această cauză”, în august 1501, Maximilian I, dornic să se încoroneze la Roma, susținea că Franța, Ungaria, Republica Veneția și Imperiul Otoman îl vor ataca simultan⁴⁸.

În toamna lui 1497, murise o “cruciadă”. Vara lui 1499 putea aduce sfârșitul ideii. Baiazid avea acorduri cu Maximilian, Vladislav II, Jan Albert, Lodovico Sforza, Ștefan III, Ivan III. La o înțelegere cu Moscova se ajunsese într-un final, după ce negocierile din (1496-) 1497 eșuaseră datorită bețiilor solului moscovit, care însă, prin incoruptibilitatea sa, câștigase respectul lui Baiazid II. Veneția a fost la un pas de a înfrunta singură, mai mult decât a făcut-o oricum, Înalta Poartă. Conflictele interne ungare, disputele jagiellono-habsburgice, conflictul moscovito-jagiellon, tensiunile dintre Moscova și Viena, recent încheiata înțelegere moldo-polono-ungară formau un angrenaj politic care nu permitea totuși ruperea de *cauza creștină*. Acțiunile antiotomane au fost

⁴⁸ Date orientative: ASM, A.S., *Potenze Estere, Alemagna*, cart. 585, f. 129^r; cart. 586, f. 241^r; BNM, Cod. Lat. XIV-99 (=4278), f. 275^r; HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, 16-3, ff. 12^r-13^r (9 iunie, 30 decembrie 1498; 11 iunie, [April-August 1499]; rezumate în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 6806, p. 466; II-2, no. 8671, p. 709; III-1, no. 9253, p. 58; no. 9368, p. 87); *Codex*, III, no. 452, p. 469-470; *Regesten Maximilian*, II-2, no. 8506, p. 681-682; III-1, no. 9363, p. 85; no. 11258, p. 370; no. 11972, p. 464; no. 12382, p. 508; *Hurmuzaki*, II-2, no. 354, p. 399-401; *Malipiero*, p. 165; *Burkhard*, II, p. 212; *Istvánffy*, p. 31.

însă neconvingătoare. Un mare merit în acest sens l-a avut atitudinea lui Baiazid. N-a răspuns la provocările lui Ștefan, nici după ce la Veneția s-a spus că domnul ucisese un fiul de-al sultanului (decembrie 1500). Relațiile moldo-otomane au revenit apoi la normal (iunie-septembrie 1501)⁴⁹.

În pofida problemelor regionale înfruntate de conceputul antiotoman, pacea de la 1503 nu a mai fost atât de grea pentru Veneția ca și precedentul tratat cu Poarta (1479). În același an 1503, la Buda, a fost semnată *pacea de șapte ani* dintre Baiazid și Vladislav, numită și *pacea generală*, titlu lipsit de substanță politică, dar ornat de prezența numeroasă a puterilor europene printre cei implicați de aceasta. Deși susținea că Vladislav este reprezentantul său, Maximilian nu apărea în niciuna dintre versiunile latine ale tratatului, fie în cea otomană, fie în cea ungară. Habsburgul avea propriile sale aranjamente, nu neapărat de glorioase, cum era prezentată pacea de la Buda, ci cu mai mult conținut politic real. Din nou Ungaria apărea drept fața creștinătății în fața *Turcului*. Dar regatul suferise în mod constant înfrângeri, chiar dacă în cadrul unor confruntări relativ minore, din partea otomanilor. Nu era singura aparență ascunsă de tratat. Moldova apărea drept un pilon al echilibrului european pe care tratatul părea să-l propună. Dar Moldova fusese acceptată în tratat doar după dure negocieri de Baiazid II și numai, la fel ca și Țara Românească, ca o țară sub *condominium* ungaro-otoman. Mai mult, tratatul semnifica înfrângerea cruciadei și acceptarea Porții ca partener continental. Viața politică mergea însă mai departe. La sfârșitul lui 1503, cu recomandări de la Tamás Bakócz, fostul lor adversar de la 1497, solii lui Ștefan și Ioan Corvin mergeau împreună la Veneția. Ca și vecinul său Vladislav II, Ștefan avea alte griji decât cruciada⁵⁰.

⁴⁹ ASM, A.S., Potenze Estere, *Alemagna*, cart. 585, ff. 129^r-130^r; ASV, Misc., Arm., II-7, ff. 616 (620)^r-639(643)^r; ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 38, cc. 2^v-5^v, 182^r; reg. 39, cc. 46^v-47^v, HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 5b-2, f. 59^r; fasc. 6b-2, ff. 214^v-215^r; fasc. 8a-1, f. 42^r (act "invalidat parțial"); fasc. 16-3, ff. 12^r-13^r (3 aprilie, [aprilie-august 1499], 11 iunie 1499, 10 martie, 13 septembrie, 19 noiembrie 1500, 2 septembrie, 4 decembrie 1501, 21 octombrie 1502, 25 ianuarie 1504; cu excepția documentelor din ASV și ASVe, celelalte acte au fost rezumate în *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9253, p. 58; no. 9368, p. 87; no. 9638, p. 134; no. 10865, p. 315; no. 12404, p. 513; III-2, no. 12892, p. 602; IV-1, no. 18144, p. 406); MOL, DF 278383; *Documente Ștefan*, II, nos. 175-176, p. 411; *Acta Alexandri*, no. 151, p. 239; *Materialy*, nos. 13-18, p. 25-49; *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9368, p. 87; III-2, no. 12963, p. 617; *Malipiero*, p. 165; *Sanudo*, III, cols. 49, 61, 153, 567, 635, 713, 927, 1240, 1478; *Naker*, p. 308-311; *Wapowski*, p. 20-22; *Évkönyvek*, p. 490; *Oruč*, p. 96-99; H. Inalcik, *Economy*, p. 279.

⁵⁰ AGAD, M.K., *Libri legationum*, reg. I, ff. 143^r-144^r [1502; copie: MOL, DF 290318]; ASM, A.S., Potenze Estere, *Alemagna*, cart. 585, ff. 121^v-122^r; cart. 586, ff. 241^r-242^r; ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 39, cc. 46^v-47^v, BNM, Cod. Ital. VII-990 (=9582), ff. 77^v-78^r; HHStA, R.H.K.,

Imediat ce Vladislav II încercase să unească toate regatele jagiellone, la moartea lui Jan Albert, la Veneția au ajuns, în septembrie 1501, zvonuri că *regele Valahiei* (adică Ștefan III al Moldovei), cu ajutor otoman, a atacat *Boemia* (Transilvania în acest context). Planul lui Vladislav II a eșuat oricum, din rațiuni răsăritene și nu atât datorită puterii lui Maximilian. Lăsând la o parte scuzele prezentate solilor poloni, care-i cereau ajutorul (1498-1502), inclusiv după 1497, dovadă că Jagielloni încă nu puteau să creadă ce înțelegere și coordonare existate între regele romanilor și domnul moldav, Maximilian era destul de sărac. Cu excepția veniturilor decurând din jubileul de la 1500, el n-a primit alți bani de la Roma, deși a cerut să-i fie dați aceiași bani ca lui Matia (1496). În 1497, Maximilian I a amânat în plus, cât a putut, anunțul oficial privind încheierea tratatului cu Baiazid II, în speranța de a strânge cât mai multe din taxele (nu foarte mari) impuse în numele cruciadei. Erau lipsuri care-i dădeau și mai mult spațiu diplomatic de manevră lui Baiazid II. Ca la 1484, în cazul scrisorii sale către Raguza, după cucerirea porturilor lui Ștefan III, sultanul i-a scris, la 1500, lui Vladislav II, după ce a cucerit Modon-ul de la Veneția și a afirmat că luase portul doar pentru că Republica îi înșelase prietenia. Încă o dată, Baiazid II a fost crezut de creștini. Maximilian I s-a grăbit să ironizeze Republica, pretinzând că venețienii vor de la el doar titlul de *împărați ai celei de-a patra părți din Europa*. Republica nu i-a răspuns. Se grăbea și ea și tot nu reușea să facă pace cu Baiazid II, deși, între timp, profitând de neîncrederea moldo-otomană care subzista, răspândea zvonurile despre valahii care luptau, cu îndârjire, alături de unguri, contra otomanilor la Belgrad (1502). În fapt, și Radu IV și Tamás Bakócz, adversarii pe tărâm ungar datorită Făgărașului, erau de la 1501 negociatorii Veneției cu Poarta. Pe Radu Republica îl (re) câștigase probabil prin promisiuni de sprijin în vederea recuperării acelor

Maximiliana, fasc. 4d-2, f. 94^{r-v}; fasc. 5a-1, f. 93^r; fasc.16-3, ff. 12^r-13^r; U.A., A.U.R., 1503.VIII.20. (9 iunie, 2 septembrie 1498, 9, 22 aprilie, [aprilie-august] 1499, 3 decembrie 1501; 21 octombrie 1502; 20 august 1503; toate actele, cu excepția celor din AGAD și ASVe, au fost rezumate în *Regesten Maximilian*, II-2, no. 8671, p. 709; no. 8797, p. 729; III-1, no. 9368, p. 87; no. 9141, p. 36; III-2, no. 13127, p. 654; IV-2, no. 20623, p. 861-862; iar versiunea ungară a tratatului dintre Vladislav II și Baiazid II, din 20 august 1503, în HHStA, U.A., A.U.R., a fost editat și în *Hurmuzaki*, II-1, no. 24, p. 20-23); MOL, DL 39328 (4th of November 1503; varianta otomană în latină a tratatului); *Documente Brașov*, no. 180, p. 216; *Documente Ștefan*, II, no. 182, p. 456; *Materialy*, no. 13, p. 28; no. 29, p. 89; *Reichstagsakten Maximilian*, VI, no. 12, p. 284, no. 50, p. 345; no. 55, p. 385-386; *Regesten Maximilian*, III-1, no. 9124, p. 31; no. 9253, p. 58; no. 9368, p. 87; no. 12731, p. 567; III-2, no.12963, p. 617; no. 13004, p. 627; no. 13369, p. 705; nos. 13384-13385, p. 707; no. 13838, p. 805; IV-2, no. 21145, p. 970; *Akta Stanów*, IV-1, no. 169, p. 198; no. 184, p. 221; IV-2, no. 190, p. 12-13; no. 245, p. 78; a se vedea și știrile strânse în *Samudo*, III, cols. 49, 61, 153, 713, 927, 929-930, 1178, 1240, 1467-1468, 1537; V, cols. 577, 579, 617.

posesiuni atât de importante pentru Târgoviște, Amlașul, Făgărașul dar și Severinul⁵¹.

Statele cruciadei muribunde. Vorbele de la 1496 ale lui Péter Varádi, arhiepiscopul de Kalocsa, trecut prin temnița huniadă, erau valabile și la începutul noului secol: *toți suntem supuși tentației și toți avem demonii și diavolii noștri.* În acea vreme însă își făcea loc în limbajul *politically correct* al epocii și formula pontificală cruciată: *regele Ungariei, împreună cu fratele său, mult iubitul <nostru> Albert, regele Poloniei, și cu valahii, precum și <cu>alți fideli <ai noștri>* (1500). Alte lucruri “stranii” urmau însă să se petreacă în Răsăritul Europei, unde implicările regelui Matia Corvin în afacerea Djem în anii 1480 (mai ales între 1483-1484 și 1488-1490) și pozițiile luate de Ștefan III al Moldovei în cadrul disputei ungare dintre Casele de Habsburg și Jagiello în anii 1490 (în special între 1490-1492 și 1496-1498) au schimbat pentru totdeauna înțelesurile cruciadei în regiune, precum și limitele înțelegerilor politice “creștine” și “ne-creștine”. Așezate pe muchia duplicitară a supraviețuirii politice personale, raporturile de forță din regiune perpetuau și extindeau starea de neliniște care se putea întoarce inclusiv, ca în anii 1470 ori în anii 1440, contra Imperiului Otoman, dar care avea să contribuie sensibil la căderea otomană a Ungariei la 1526 și la cea a Moldovei 12 ani mai târziu. Interesant este că, la anul 1497, dacă până la sfârșitul lunii august (cel mai târziu) s-ar fi ajuns la o înțelegere (în privința Moldovei și a domeniilor transilvane ale domniei moldave) între Ștefan III și frații monarhi Jagielloni, angrenajul politic, militar și diplomatic pornit pentru contracararea planurilor jagiellone ar fi fost pus în cea mai mare măsură în serviciul cauzei antiotomane pe care Jan Albert clama că o reprezintă. Inclusiv Maximilian, cu jumătate de inimă, ar fi

⁵¹ AGAD, M.K., *Libri legationum*, reg. I, f. 14^r (16 ianuarie 1502; copie în MOL, DF 290304); ASM, A.S., *Potenze Estere, Alemagna*, cart. 586/2, f. 194^r; ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 38, cc. 182^r, 200^r; BNM, Cod. Ital. VII-421 (=1067), ff. 584^r-585^r; Cod. Ital. VII-990 (=9582), ff. 12^v-13^v, 19^v-20^v, 44^v-45^v, 52^v-53^v, 62^v-63^v, 77^v-78^v, 110^v-111^r, 120^v-121^r; Cod. Lat. XIV-99 (=4278), ff. 192^v-193^r (20 iunie, 5 august, 4 octombrie 1498, 10 august 1500, 10, 18 septembrie, 25 octombrie, 2, 11 noiembrie, 3, 4 decembrie 1501, 4, 5, 11 ianuarie 1501 MV=1502; regestele actelor din ASM, ASVe și BNM în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 6287, p. 366; no. 6404, p. 392; no. 6736, p. 456; III-1, no. 12481, p. 524-525; no. 12601, p. 544; no. 12635, p. 550; no. 12671, p. 557; no. 12731, p. 567); vezi și *Regesten Maximilian*, II-1, nos. 2194-2195, p. 260-261; III-1, no. 11291, p. 375-378; no. 12434, p. 518; no. 12696, p. 560; III-2, no. 14338, p. 890; IV-1, no. 15862, p. 9; no. 15896, p. 15; IV-2, no. 19556, p. 640); LECU, II-2, no. 341, p. 238-239; nos. 350-351, p. 245-248; MDE, III, no. 33, p. 36-37; *Hurmuzaki*, VIII, no. 45, p. 36; *Acta Alexandri*, no. 72, p. 99; no. 83, p. 104; no. 109, p. 153; nos. 113-114, p. 161-167; no. 123, p. 177; no. 130, p. 196; *Materialy*, no. 35, p. 102; *Malipiero*, p. 182; *Sanudo*, III, col. 1279; IV, cols. 105, 112, 320, 333; *Istvánffy*, p. 28-31; *Wapowski*, p. 49-51.

trebuie să sprijine lupta împotriva lui Porții, o dată ce Ștefan III s-ar fi înțeles cu Jagiellonii. Această formă de “istorie contrafactuală” (“ce ar fi fost dacă”) este poate elocventă pentru modul în care cadrul politic creștin era gestionat la acea dată și pentru felul în care (înainte și mai ales după moartea lui Ștefan, ale cărui rețineri târzii antiotomane apar astfel într-o altă lumină) Maximilian a întreținut, prin Moldova, prin conflictele ei cu Jagiellonii, disputele răsăritene în avantajul noului său aliat, “adus” de Ștefan III, Baiazid II⁵².

1. Moldova și Casa de Habsburg în cadrul politic regional după 1504. După moartea lui Ștefan III (1504) și Ivan III (1505), numărul monarhilor care au influențat soarta Europei Central-Răsăritene la sfârșitul Evului Mediu s-a redus la trei, Baiazid II († 1512), Maximilian I de Habsburg (†1519) și Vladislav II Jagiello († 1516). Frederic III de Habsburg (†1493), Casimir IV Jagiello (†1492), Mehmed II (†1481), Matia Corvin (†1490) muriseră deja. O schimbare de anvergură se prefigura în regiune. În aceste condiții, ținând cont și de acțiunile sale din ultimii ani, moartea lui Ștefan III ar fi trebuit să provoace unde de șoc. La sfârșitul verii lui 1496, moartea unui *domn tânăr al Valahiei* (adică a lui Alexandrel, din iulie 1496) era considerată la Milano una dintre cele mai importante vești din Răsărit (inițial se zvonise că murise însuși Ștefan, *ducele Valahiei*); CU Cluj / Central University Library Cluj

<Extras din rapoartele privind situația ungară, primite la Milano între 22 și 24 august 1496>:

[...] *Che era venuta nova chel duca de Valachia era morto, ma sier troato che poi e unaltro signore puer de Valachia: et che in Ungaria tuttli nobili sono mosti contra li ecclesiastici et maxime contra li principali che governano el Re, et li hano caciati vitrupro svite per una dicha i quale volevano mettere novamēte alli populi [...]*

⁵² Câteva date: ASV, Misc., Arm., II-7, ff. 616 (620)^f-639(643)^f (19 noiembrie 1500; editat în *Magyarország*, no. 123, p. 147-157); II-30, f. 142 (147)^v (28 noiembrie), 148(153)^v (din aceeași zi, instrucțiunile pentru cardinalul Peraudi, legat papal la Maximilian, regestate, dar sub 5 octombrie, în *Regesten Maximilian*, III-2, no. 14474, p. 918-919; copie în BNM, Cod. Lat. XIV-100 (=4279), ff. 127^f-133^f); II-56, f. 325 (335)^v (28 septembrie 1500); [Péter Váradi] Petri de Warda, *Epistolae cum nonnullis Wladislai II. regis Hungariae litteris Petri causa scriptis* (editor Karl Wagner), Bratislava-Kosice, 1776 no. 66, p. 129-130 (pentru pasajul citat); *Hurmuzaki*, II-2, no. 371, p. 443; *Documente Ștefan*, II, nos. 175-178, p. 408-432; vezi aici și Hannes P. Naschenweng, *Beiträge zur Geschichte der Diplomatie und des Gesandtschaftswesens unter Maximilian I. (1500-1508)* (teză de doctorat), Graz, 1978 (mss); K. Baczkowski, *Polnisch-österreichische Beziehungen im Mittelalter (bis zu der Schlacht bei Mohács 1526)*, în *Aus der Geschichte Österreichs in Mitteleuropa* (herausgegeben von Zofia Kowalska), Wien, 1998, I, p. 17-57; Al. Simon, *The Walachians between Crusader Crisis and Imperial Gifts (Mid 1400' and Early 1500')*, Idem, *The Limits of the Moldavian Crusade (1474, 1484)*, ambele în *AIRCROU*, IX, 2007, p. 141-194, 273-326.

La anul 1504, moartea lui Ștefan III nu pare să fi atras aceeași atenție, ceea ce ne spune ceva despre adevărata importanță continentală a Moldovei, dincolo de contexte specifice. La nivel german, moartea lui Ștefan III a fost în mod natural umbrită de cea a ducelui Ruprecht al Bavariei, survenită cu o lună înainte și care, la rândul ei, a provocat un conflict major pentru ducatul bavarez. Doar regele Vladislav II Jagiello pare să fi pus (dintre cei legați puternic de spațiul imperial romano-german) moartea lui Ștefan III înainte de cea a lui Ruprecht al Bavariei, afirmând, la începutul lunii septembrie 1504, că nu poate interveni în criza bavareză, deoarece domnul Moldovei tocmai murise, iar *turcii* se pregăteau să intre în țară (în pofida asigurărilor date regelui Ungariei de Bogdan III, imediat după sângeroasa sa întronare, că pericolul otoman nu era, încă, unul iminent)⁵³.

Principala sursă pentru sfârșitul vieții lui Ștefan III al Moldovei rămâne raportul unui doctor și spion venețian de la Suceava. Nici măcar curtea lui Maximilian I nu pare să fi reacționat mai mult. Existau însă temerile Budei și planurile Cracoviei; Buda s-a grăbit să ceară bani Romei pretextând că un nou război cu sultanul Baiazid II este inevitabil. Cracovia a încercat să obțină sprijinul Romei și al Veneției pentru detronarea lui Bogdan III. Ambele au refuzat. De asemenea, deși îl considera în continuare slab, Vladislav a renunțat și el la gândul înlocuirii lui Bogdan. Iar Bogdan a rezistat, fără ajutor inclusiv de la Maximilia I, cel care, ani la rândul, ceruse ca el să-l acompanieze la proiectatele sale încoronări de la Roma. Până la sfârșitul lui 1505, regele romanilor s-a concentrat asupra grijilor sale apusene, cauzate de elvețieni, Veneția și Paris. În plus, dincolo de planurile sale cruciate, vehiculate împreună cu papa Iuliu II la începutul anului 1504, Maximilian își prelungea încă o

⁵³ ASM, A.S., Potenze Estere, *Alemagna*, cart. 582, nn (22-24 august 1496; rezumat greșit în *Regesten Maximilian*, II-1, no. 4261, p. 83); ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 39, cc. 46^v-47^r (21 octombrie 1502); BHStA, A.StA., VI, Mischbestände, F.S., *Literalien*, fasc. 215-1, f. 20^r (3 septembrie 1504; regest în *Regesten Maximilian*, IV-2, no. 21434, p. 1021); *Hurmuzaki*, VIII, no. 41, p. 34; no. 45, p. 36; **DRH, B**, I. no. IV, p. 514-515; *Materialy*, no. 43, p. 128-136; *Sanudo*, VI, col. 33, 49-50, 105; *Anales Glogoviensis bis zum Jahre 1493 nebst urkundlichen Beilagen* (= *SRS, X*), herausgegeben von Johann Hermann Markgraf, Breslau, 1877, p. 61-62; Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324-1881*, I, I. *Secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 118-121; evident, toate aceste considerații privind impactul regional al morții lui Ștefan, sunt emendabile din punct de vedere milanez, întrucât fondurile arhivistice de la Milano sunt încă departe de a fi cercetate complet, cercetările anterioare fiind axate pe anii 1470 (*Documents from the State Archives of Milan regarding the Later Crusades and the Walachias. 1474-1476*, ed. by I.-A. Pop, Al. Simon, Bucharest-Cluj Napoca, 2008, 320 p., în curs de apariție).

dată înțelegerea cu Baiazid în primăvara aceluiași an. Mai mult, după ce n-a mai existat o reală problemă ungară care să unească Viena și Suceava, iar războiul veneto-otoman s-a încheiat, Maximilian și Ștefan, din rațiuni diferite, par să se fi distanțat deja. Moartea lui Ioan Corvin, câteva luni după Ștefan, a modificat însă radical datele problemei în Ungaria. Totuși, în pofida zvonurilor și discuțiilor de la 1505, relația Viena-Suceava n-a mai funcționat ca la 1497, poate mai ales pentru că Suceava nu era direct vizată de evenimentele ungare din anul controversatei Diete de la Rákos⁵⁴.

Maximilian a reapărut în forță pe scena moldavă circa cinci ani mai târziu, după ce proiectul matrimonial moldo-polon sprijinit de Iuliu II, eșuase și conflictul moldo-polon aferent acestui proiect se apropia de sfârșit (1509-1510). În anii precedenți, Bogdan III se reapropiase, ca și tatăl său, de adversarii lui Maximilian, Veneția (până spre 1507-1508) și Iuliu II, cel în locul căruia Maximilian a și visat să se facă apoi papă (1511). A urmat o nouă perioadă de înflorire a relațiilor dintre Habsburgi și Moldova, care a culminat cu mireasa trimisă de Maximilian I lui Bogdan III în vara lui 1513. Nenumita mireasă s-ar putea să fi fost una din fiicele sau nepoatele lui Constantin Arianiti Comnenul, diplomatul italic și consilier al lui Maximilian, care i se adresa, de exemplu (1498), cu *Principele Constantin, Ducele Tesaliei, Archaiei, Macedoniei, preaiubitul nostru căpitan-general și ruda noastră de sânge*.

Erstlich, so schreibt mir E<ure> G <naden> in seinem brief des dato stet zu Innsprugg am VIII-ten tag Augusti der Walacheyschen botschaft halber wie die durch Kay <serliche> May<estät> widerumb an Haim zu Irem Herren zu ziehen abgefertigt, unnd das I<hre> Kay <serliche> May <estät> Fridrichen Harber mit bestimbten walachen in die Walachey zu ziehen verordnet den ich also auf Kay<serliche> May<estät>t bevelh wol unnd statlich abgefertigt also an Heut Dato hir zu Wienn weggezogen. Bin sonnder Zweifel der Weida in der Walachey werde ab der Verordnung seiner Braut die Kay<serliche> May<estät> mit dem Harber hinein schickht gut gefallen tragen. Muessen manigerley nation der welt bei Kay <serliche> May<estät> erkennen lernen etc (27 august).

⁵⁴ Orientativ, pentru anul 1504: ASV, Misc. Arm, II-30, ff. 171^r-176^v; II-56, ff. 454^r-456^v (22 februarie 1504; rezumat în *Regesten Maximilian*, IV-2, no. 20965, p. 937); ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 40, c. 21^{vy} (17 mai 1504); *Hurmuzaki*, XV-1, no. 306, p. 166; no. 308, p. 169; no. 314, p. 170; *Acta Alexandri*, no. 250, p. 416; nos. 254-256, p. 421-426; nos. 261-262, p. 431-433; nos. 268-271, p. 437-450; nos. 274-275, p. 452-454; no. 281, p. 464; *Materialy*, no. 43, p. 128-136; *Sanudo*, VI, col. 33, 49-50, 105; C. Rezachevici, *Cronologia*, I, p. 540-542; majoritatea datelor sunt evidente de proveniență polona.

Proiectul a fost un eșec și aproape l-a costat domnia pe Bogdan III. Din lipsă de opțiuni regionale mai bune, el a mers însă mai departe pe calea habsburgică. La fel a făcut și fiul său Ștefăniță, când s-a decis să elimine partida pro-jagiellonă de la Suceava (1523). Ce a urmat face parte dintr-o altă istorie, scrisă prin și după bătălia de la Mohács⁵⁵.

Contactele moldo-habsburgice au deschis ușa Vienei și pentru un oarecare Iani sau Iane, poate fiul lui Alexandru, întâiul născut legitim al lui Ștefan III, un nepot al vechiului domn crescut la Istanbul și, posibil, apoi la Roma. În 1521, Iani, aflat până la moartea lui Maximilian în serviciul acestuia, îi cerea Veneției sprijinul politic pentru a câștiga *Ducatul Moldovei*. Ca și urmașii lui Maximilian I, Veneția, care cunoștea afacerile valahe, a evitat în acea fază să se implice în Moldova, aceea care de la Ștefan III la Ștefan IV le ura vecinilor din nord: *să dea Domnul să nu cadă Creștinătatea în zilele Voastre*. În acei ani (1523-1524), regatul ungar încă pretindea că poate strânge 60000 de oșteni contra Porții, pretenție care avea să se întoarcă împotriva ei, iar Moldova își continua disputele polone, tătărești și valahe, provoca Istanbulul, după care nu întârzia să-i ofere informații *creștine*. Doi ani mai târziu a venit Mohácsul, unde au căzut și destui reprezentanți ai elitei românești din regat, în frunte cu acel diplomat, în mai multe servicii, și recent numit episcop de

CCU Cluj / Central University Library Cluj

⁵⁵ Principalele date: BNM, Cod. Lat. XIV-100 (=4279), f. 175^v (20 aprilie 1500; rezumat în *Regesten Maximilian*, III-2, no. 14059a, p. 846; DJAN-Brașov, A.O.B., *Fronius*, I, no. 121 (27 ianuarie 1514; copie: MOL, DF 246560; editat sub 1505, în *Hurmuzaki*, XV-1, no. 314, p. 170); HHStA, R.H.K., *Maximiliana*, fasc. 23a-2, f. 133^r; LRAT, *Maximiliana*, fasc. XIII-256 [în continuare inaccesibil], ff. 49^r-50^r (9 iulie, 27 august 1513); ATom, II, 1854, no. 253, p. 205; nos. 279-270, p. 217-218; nos. 296-298, p. 226-227; Erich Joachim, Walter Hubatsch, *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525*, I-1, *Urkunden 1198-1525*, Göttingen, 1948, no. 74, p. 229; no. 82, p. 237; I-1, no. 74, p. 229; no. 82, p. 237; *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV* (editori Antál Fekete Nagy, Victor Kenéz, László Solymosi, Géza Érszegi), Budapest, 1979, no. 2, p. 33; no. 7, p. 54, no. 19, p. 61; no. 22, p. 65; no. 27, p. 70; no. 166, p. 197; *Hurmuzaki*, II-2, no. 423, p. 525; no. 459, p. 577; II-3, no. 104, p. 93; no. 157, p. 171; XV-1, no. 310, p. 169; no. 314, p. 170; *Actae*, nos. 58-60, p. 70-71; [Manuel Malaxos], *Πατριάρχικη κωνσταντινοπόλεως ιστορία από του άυνού του αφοή έτους Χριστού. Historia politica constantinopolensis a 1454 usque ad 1578 annum Christi*, in *Historia PPC*, p. 140-141; *Ethesis Chronica (Ethesis Chronica and Chronicon Athenarum)*, ed. by Spyridon P. Lambros, London, 1902, p. 67-68, Daniela Felicia Gheorghiu, *Moldova în sistemul politic internațional. Extrase din Jurnalul cancelarului polon Cristofor Szydłowiecki din 1523*, în *AIR*, sn, I, 2004, 2, p. 308-326; Christoph Scheurl, *Geschichtsbuch der Christenheit von 1511-1521*, JDRDK, I, 1872, p. 31-32 (trimișii Moldovei la Reichstag-ul de la Trier din mai 1512); H. Wiesflecker, *Neue Beiträge zur Frage des Kaiser-Papstplanes Maximilians I. im Jahre 1511*, în *MIÖG*, LXXI, 1963, p. 311-332; Franz Babinger, *Arianiti Commeno. Schwieger vater Skanderbegs*, în *SA*, I, 1964, p. 139-147; Idem, *Das Ende der Arianiten (=SBAW, NS, X, 4)*, München, 1960, p. 38 (nota 2), 86 (nota 4); Al. Simon, "Fata de la nemți". *Maximilian I, Bogdan III și o căsătorie din 1513*, în *AȘDI*, II, 2006, p. 101-116.

Pécs, Filip More de Ciula, în timp ce tradiția târzie înregistrată de Gheorghe Șincai vrea ca dezastrul să fi atribuit dorinței magnaților ungari de a nu împărți gloria victoriei asupra *Turcului* cu românii care trebuiau să vină din est. Profitând și de atacurile tătarești asupra Moldovei și de atitudinea duplicitară a lui Radu de la Afumați, Ioan, fiul lui Ștefan Zápolya, și-a așezat trupele transilvane ca un obstacol între ajutorul din Răsărit și oastea tânărului Ludovic II. Nu peste multă vreme a murit și Ștefan IV. Habsburgii păreau să fi pierdut Moldova. Ca în urmă cu trei decenii, Pocuția și domeniile transilvane au întors însă situația în favoarea lor⁵⁶

2. *Imagini creștine externe și mecanismele politice interne ungare și moldave.* În 1471, probabil, Ștefan III îi zdrobise pe tătarii lui Mengli Ghiray. Aceasta a avut un mare impact asupra Vienei. Raportul habsburgic din primăvara lui 1474 asupra lui Ștefan începea cu victoria sa *asupra împăratului tătarilor*, care, din punct de vedere cronologic, era amestecată cu bătălia de la Baia. Pe baza acestui amestec, s-a născut apoi legenda germană a lui Ștefan al Moldovei care putea învinge doi monarhi în aceeași zi:

Steffanus weida in der Molda hats dem Thatarischen Kaiser/ ongefertlich vor 6 jaren [1467/1468] gefangen und sein volk erschlagen, da hats dem gefangenem

⁵⁶ Cu titlu orientativ (începând cu 1519): HHStA, S.A., A.D.S., *Hungarica*, I-2, fasc. 2, f. 41^{r-v} (21 septembrie 1526); fasc. 3, ff. 6^r-12^v [octombrie-decembrie 1526]; fasc. 4, f. 18^r (9 august 1526); *Polonica*, I-1, fasc. I-C, f. 1^r (1 ianuarie 1527); *Turcica*, I-1, fasc. I-A, f. 12^r (27 aprilie 1523); fasc. I-B, ff. 3^r, 6^r-9^r (14, 27 februarie 1527); *Documente turcești*, I, nos. 10-13, p. 11-15; *Hurmuzaki*, II-3, no. 224, p. 308; no. 255, p. 362; no. 298, p. 433; no. 458, p. 719; VIII, no. 56, p. 45; nos. 60-62, p. 49-50; *Documente Ștefan*, II, no. 171, p. 384; *Regesta OSMT*, I-3, 1511-1525, 1973, no. 22588, p. 187; Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, în Idem, *Opere* (ediție Florea Fugariu), II, București, 1968, p. 116-118; III, București, 1969, p. 23-27 (tot Șincai vorbea vizavi de 1490, despre *sumetirea* lui Ioan Corvin sprijinită pe valahi; vezi aici și I. Drăgan, *Românii din Transilvania în lupta antiotomană din a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în *AIAC*, XXVII, 1985-1986, p. 67-77); N. Iorga, *Pretendentul Iani rege al Moldovei (1516-1521)*, în *RI*, I, 1915, 2, p. 24-25; Alexandru Ciorănescu, *Petru Rareș și politica orientală a lui Carol Quintul*, în *AARMSI*, s. III, t. XVII, 1935, p. 241-256; Constantin Cihodaru, *Pretendenți la tronul Moldovei între anii 1504 și 1538*, în *AIAC*, XIV, 1977, p. 107, 112-114; Gábor Barta, *An d'illusions. Notes sur la double élection de rois après la défaite de Mohács*, în *AOASH*, XXIV, 1978, 1, p. 1-40; Nicolae Grigoraș, *Formația, cultura și începutul domniei lui Petru Rareș*, în *RdI*, XXXVIII, 1985, 7, p. 650-651; I.-A. Pop, *Dalla Crociata alla pace: documenti veneziani riguardanti i rapporti tra le potenze cristiane e l'Impero Ottomano all'inizio del XVI secolo*, în *Italia e l'Europa Centro-Orientale attraverso i secoli. Miscellanea di studi di storia politico-diplomatica, economica e dei rapporti culturali* (a cura di Cristian Luca, Gianluca Masi, Andrea Piccardi), Brăila-Venezia, 2004, p. 95-108; Al. Simon, *Quello ch'è appresso el Turcho. About A Son of Stephen the Great*, în *AIRCRU*, VI-VII, 2004-2005, p. 158-166; Idem, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 205-208, 319-323, 404-405.

Thatarischen Kaiser eringtem fridt und/ plündung gemacht und sein leiblicher sonn dem gewaltem/ weida eingesercht [...].

Legenda a fost preluată și redată de către Mollinet, cronicarul brugund tânărului, la 1490, Maximilian. De acest amestec cronologic s-a prevalat și *Cronica moldo-germană* care a perpetuat ideea dublei victorii a lui Ștefan de la sfârșitul anului 1467, atât împotriva lui Matia Corvin, cât și împotriva tătarilor, ținta ideii fiind evident la vest de Suceava. Pe de altă parte, marile succese ale lui Ștefan III, ca la 1497, pot să fi ținut, dincolo de aspectele propagandistice și diplomatice, de o tehnică a detaliului politic intern și extern, o tehnică dezvoltată în prima fază în cadrul huniad al relațiilor regionale de dinainte de 1490⁵⁷.

După 1490, în regatul ungar, Ștefan III a preluat o parte, destul de importantă, dincolo de aspectul numeric, dintre vechii fideli *unguri* sau *valahi* ai familiei huniade. Este greu de spus care a fost, în cadrul politicii ungare și regionale a domnului moldav, ponderea acestora în raport cu sprijinitorii unguni ai lui Ștefan III de dinainte de 1490 ori cu adversarii lui Matia ori Ioan Corvin, care s-au apropiat astfel de Ștefan. În orice caz, demn de remarcat este caracterul pragmatic pan-*valah* îmbrăcat de replica anti-jagiellonă a lui Ștefan de de la Suceava la Târgoviște și Buda, replică în care vechi adversari *valahi* (de origine *valahă*) ori *ungari* s-au regăsit de aceeași parte a baricadei. Ca în cazul lui Matia Corvin, titlul de *crăișor al valahilor* dat de Bonfini și lui Ștefan III după 1490 nu a fost doar o licență umanistă. Chiar și așa însă elementul românesc era doar o parte din angrenajul diplomatic și politic pus în mișcare de către Ștefan. În mod interesant, acesta avea foarte bune conexiuni, pare-se și la nivel de micro-

⁵⁷ Date: HHStA, S.A., A.D.S., *Hungarica*, A.A., I-2, fasc. 2-4, f. 30^r [aprilie-mai 1474]; *Okiratok*, I, nos. 550, 553, p. 141; Enrico Cornet, *Le guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474. Documenti cavati dall'Archivio ai Frari in Venezia*, Vienna, 1856, no. 85, p. 106; no. 90, p. 112; Malipiero, p. 41, 43, 73-74; Mollinet, II, p. 199-200; *Cronica moldo-germană* (1958), p. 32; I.-A. Pop, *Privilegii obținute de români în epoca lui Matia Corvinul*, în **RI**, sn, II, 1991, 11-12, p. 667-677; I. Drăgan, *Aspecte ale relațiilor dintre români și puterea centrală în timpul domniei lui Matia Corvinul (1458-1490)*, în **RI**, sn, III, 1992, 9-10, p. 905-916; Idem, *Despre numărul preoților români din Transilvania în jurul anului 1500*, în *Slujitor al Bisericii și al Neamului. Părintele prof.univ.dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 ani*, Cluj-Napoca, 2002, p. 291-294; Nagy Pienaru, *Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Hanatul din Crimeea. O controversă: prima incursiune tătară în Moldova*, în *Ștefan-Atlet*, p. 298-302; vezi, în acest context, ținând cont și de prezența husită din serviciul lui Ștefan la 1497-1498, *Analecta Monumentorum Hungariae Historicorum Literariorum Maximum Inedita* (edidit Franciscus Toldy), I, Pesthini, 1862 (ed. critică de Géza Erszegi, Budapest, 1986), no. 11, *Blasii de Zalka et continuatorum eius chronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae*, p. 247-248; Mihail P. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, 1944, p. 190-197; František Šmahel, *Die hussitische Revolution*, III, Hannover, 2002, p. 1965.

structură ecleziastică, în cadrul Bisericii Catolice, din Ungaria și Moldova, pe care, cu sprijinul Romei și al Budei, din anii 1470 o trecuse, din punct de vedere al structurilor latine, din aria de influență polonă în cea ungară. S-ar părea că nu doar Anton de Thaucz, notarul lui Ștefan III, devenit episcop catolic al Moldovei în cursul lui 1503, și Petru de Insula (†1486), vicar al episcopului Transilvaniei, episcop (al Moldovei) la Baia, după 1476, au fost oamenii săi de încredere, ci și Tamás *Batcha* de Széged, predecesorul lui Thaucz ca episcop catolic, mai ales dacă îl identificăm cu acel *Tamás*, prepozit minor de Pécs, amintit de raportul bakóczian de la 1498, în serviciul lui Ștefan III de dinainte de 1497. Era un serviciu greu și riscant, inclusiv în plan moldav, așa cum o arată și asasinarea unui *nemunit* episcop catolic al Moldovei, la începutul lui 1503 sau la 1498, la Ortești, în vecinătatea Mănăstirii Neamț, dar un serviciu care aducea perspectiva unui episcopat sau măcar a unei prepozituri ca în cazul lui Petru More⁵⁸.

În contextul *valah și creștin (latin și grec)* descris de anii 1497-1498, drept semnificative apar și gesturile donative făcute de logofătul Ioan Tăutu la stavropighia din Peri și vistiernicul Isac la *mitropolia din Feleac* la sfârșitul lui 1498, cei doi sfetnici și negociatori ai lui Ștefan arestați de Jan Albert la intrarea sa în Moldova, în septembrie 1497. În anii 1390, Periul, ctitoria Drăgoșeștilor, fusese ridicată, în folosul anti-

⁵⁸ Orientativ: *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*, editor József Lukcsics, IV, 1492-1526, Budapest, 1907, no. 135, p. 167 (1505); Addenda, no. 390, p. 462-463 (1475); Ioan C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului*, (extras din RC, III, 1913), [I], *Documente bisericești. Documente privitoare la episcopatele catolice din Principate*, București, 1914, nos. 41-44, p. 53-56; nos. 61-62, p. 70, nos. 65-67, p. 73; nos. 73-76, p. 76-77 (1457-1497; Baia); nos. 55-60, p. 68-70 (1468-1484); no. 65, p. 72 (1487), nos. 79-84, p. 80-84 (1501; toate pentru episcopia de Milcov), *Annatae Regno Hungariae provenientes in Archivio Secreto Vaticano. A Magyarországi egyházmegyék javad-almainak annátái. 1421-1536* (kiadta Körmeny József), Budapest, 1990, no. 154, p. 84 (1474); György Bónis, *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon* (ediție Balogh Elemér), Budapest, 1997, I, no. 2854-3582, p. 344-472 (1458-1490); *Registrum Capituli Cathedralis Ecclesiae Strigoniensis/ Az esztergomi székeskáptlan jegyzőkönyve (1500-1502, 1507-1527)*, editat László Solymosi, Budapest, 2002, p. 96-97, 102-103, 106-107, 110, 117 (1512-1517; Mihail, episcop de Baia); *Hurmuzaki*, II-2, no. 147, p. 168 (1466); no. 233, p. 262 (1479); *Ub.*, VII, no. 4225, p. 161 (1477); no. 4666, p. 454 (1486); DIR, A., *Veac XVI*, I, no. 169, p. 191 (1522); *Hierarchia Catholica Medii Aevi sive Summorum Pontificum S.R.E. Cardinalium Ecclesiarum Antistitum Series*, [I], *Ab anno 1198 usque ad annum 1431 producta* (edita per Conradum Eubel), Monasterii, 1898, p. 361; [II], *Ab anno 1431 usque ad annum 1503 producta*, edita per C. Eubel, Monasterii, 1901, p. 214; Victor Motogna, *Un notar necunoscut al lui Ștefan cel Mare (magistrul Anthonius de Thaucz, episcop de Baia)*, în **RI**, VIII, 1922, 10-12, p. 198; Ioan Sabău, *O nouă listă a episcopilor catolici din Moldova*, în **RI**, XXIX, 1943, 7-12, p. 236-238; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 198 (nota 75), 258 (nota 382), 414.

moldav al Drăgoșeștilor și al lui Sigismund de Luxemburg, de către Patriarhia Ecumenică de Constantinopol la rangul de stavropighie. Printr-un act al regelui Vladislav II Jagiello, redactat de însuși cancelarul său, Tamás Bakócz, la acea dată doar episcop de Eger, Peri-ul trecuse în mod evident necanonic, în 1494, la un an după ce Bartolomeu Dragffy, bunul prieten al lui Bakócz la acea dată, devenise voievod al Transilvaniei, sub autoritatea *arhiepiscopiei din Transilvania* (în sprijinul Peri-ului, în conflict cu episcopia de Munkács, intervenise, cu succes, cu un an în urmă, și Ioan Corvin). Ea fusese ridicată, tot necanonic din punct de vedere al reglementărilor nord-carpatine ale patriarhiei ecumenice, și așezată de Matia Corvin, cu sprijinul ortodox al lui Ștefan III (în anii 1480), pe domeniul regal al Feleacului, lângă Cluj. Gesturile marilor dregători moldavi sunt gesturi de reafirmare, deopotrivă a puterii moldave în planul ortodoxiei (valahe) din regatul ungar și al atașamentului la un proiect și o cauză creștină comună, date fiind și formule de compromis căutate cu insistență de Buda și Viena după evenimentele din anul 1497. Din păcate nu se pot spune mai multe despre rolul jucat de aceste structuri ecleziastice răsăritene din regatul ungar, anterior bine controlate de către Matia Corvin, în cadrul evenimentelor de la 1497, dată fiind și puterea lor ecleziastică, financiară și politică destul de relativă și discutabilă datorită cursului politic al regatului după 1490, mai ales după Dieta din 1495. Ea reafirmase întâietatea și cvasi-exclusivitatea “maghiarilor” în raport cu ne-maghiarii în cadrul structurilor regatului ungar. În mod sugestiv poate, aceste elemente definitorii pentru tensiunile din regat, atât înainte, cât și după 1490, au fost reiterate de Dieta din 1498. Ea s-a arătat în plus și extrem de ultragiată de traficul cotidian de frontieră, pe care inclusiv autoritățile *ungare* îl făceau cu Imperiul Otoman⁵⁹.

În aceleași plan al structurilor de rit răsăritean din aria cuprinsă de acele evenimente, ținând cont și de faptul că în firdedele bisericilor, în

⁵⁹ CJH, 1490, arts. 8-13, p. 476; 1492, arts. 4-9, p. 484-486; 1495, arts. 30-32, p. 580-581; 1498, arts. 20-24, p. 606-609; art. 72, p. 621; 1514, art. 3, p. 708; Ioan I. Mihály de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Cluj-Napoca, 2000 (reprint), no. 313, p. 567; Carmen Ghica, *Vel Logofătul Ioan Tăutu. Cea mai veche minatură a unui dregător*, în *SCIA*, XV, 1968, 1, p. 114-117; Ș. Papacostea, *Byzance et la création de la Métropole de Moldavie*, în *EBPB*, II, 1991, p. 133-150; Marius Porumb, *Ștefan cel Mare și Transilvania. Legături culturale și artistice moldo-transilvane în secolele XV-XVI*, Cluj-Napoca, 2004, p. 15; Al. Simon, *Feleacul (1367-1587)*, Cluj-Napoca, 2004, p. 102-104; Idem, *Între porturi și cer. Chilia, Cetatea Albă, Istanbul și Veneția în vara anului 1484*, în *AMN*, XXXIX-XL², 2002-2003 [2005], p. 259-262 (nota 171); Idem, *Porturile Moldovei. Ștefan II, Iancu de Hunedoara și Murad II în documente italițe*, în *AȘUI*, sn, LII, 2006 [2008].

primul rând de curte, ridicate de către Ștefan III între 1493-1496/1497 se află cel puțin un ducat venețian, merită reținut drumul făcut de el imediat după Codrîi Cosminului. În sanie, având încă din acei ani mari dificultăți în a merge, Ștefan III s-a dus la sfințirea noii biserici a mănăstirii Neamț, care avea o gropniță pentru o singură persoană, Ștefan II, domnul anti-unionist și filo-otoman al Moldovei din anii 1440, cel căruia, la 1446, în urma unui raid asupra insulei Lesbos (Mitilene), Murad II îi trimisese „în dar” una din fiicele lui Dorino I Gattilusio. A fost încă o demonstrație de tact politic din partea lui Ștefan, tact care, dublat de acțiuni în forță împotriva opoziției, i-au păstrat domnia. La 1497, ca și ulterior (cu relativ mai mare succes) la 1504, Jagiellonii mizaseră pe abandonarea lui Ștefan de către supușii săi (evenimentele de la 1467, 1476 ori 1484-1486 erau încă vii în memorie). În fapt, Jagiellonii, mai ales Vladislav, au fost cei abandonați și încercuiți de reprezentanți de vază, laici și eclesiastici, din cele două regate. Este încă un motiv pentru care evenimentele de la 1497 merită privite și din perspectiva raporturilor Biserica/ Biserici-Stat, inclusiv prin prisma relațiilor lui Ștefan cu patriarhia ecumenică, în condițiile în care, la 1497, el a acționat ca un supus fidel al Porții. În primăvara lui 1499 ori 1501, patriarhul ecumenic Ioachim, cel gonit apoi de Bogdan III (1505) din țară, pentru că se opusese succesiunii sale, a venit pentru prima dată în Moldova. În urma unui tur de forță diplomatică, prin călătorii personale, el recâștigase Georgia, tentată de Roma, și Muntele Athos, care, inclusiv după 1453 și eliberarea otomană din *lătinie* a patriarhiei își păstrase, pentru beneficii ortodoxe și otomane deja tradiționale, ostilitatea față de aceasta (1496-1498). În funcție de datarea vizitei patriarhale în Moldova, variază și receptarea succesului sau eșecului acesteia. În vara lui 1499, prin tratatul de la Hârlău, garantat și de ierarhii moldavi care, după „ruptura de la 1473”, își făceau o reparație singulară pe marea scenă politică, Ștefan se angaja pe o cale antiotomană. În vara lui 1501, Ștefan abandona tabăra cruciată, în care intrase prin promisiuni față de Apus și provocări la adresa lui Baiazid II, și se înțelegea cu sultanul, în schimbul unor avantaje atonite (temporale, dar și semnificative, în acest caz, fiind vorba chiar de patronajul asupra întregului munte), ca după pacea moldo-otomană din 1486, și concesiile financiare (tributul era redus de la 5000 la 4000 ducați anual). Sunt aspecte care rămân și trebuie să rămână deschise cercetării, așa cum și raporturile de dinainte de 1526, mai ales, dintre Casa de Habsburg și

Moldova rămân și trebuie să fie un vast subiect de cercetare, cu încă multe resurse documentare⁶⁰.

Anexă

Relatare anonimă din 1498, despre "conspirația" plănuită de Maximilian, regele romanilor și Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei, îndreptată împotriva "statutului" (poziției, situației) lui Vladislav, regele Ungariei și, de asemenea, contra "statutului" lui Ioan Albert, regele Poloniei.

Modus conspirationis Romanorum regis Maximiliani cum Stephano/ waywoda Moldavo, contra statum serenissimi principis domini Wladislai,/ Dei gratia regis Hungarie, Bohemie etc., et similiter contra statum serenissimi principis/ domini Alberti, Polonorum regis, post initam cum prefata maiestate regis Hungarie/ et strictissimo iuramento firmatam perpetuam pacem et concordiam.

Cum superiore anno, hoc est 1497, regia maiestas Hungarie pro quibusdam urgentissimis negotiis/ regni sui Bohemie disponendis in Bohemiam concessisset et, ne interim negotia regni sui Hungarie/ negligenterentur, palatinum eius regni, spectabilem et magnificum Stephanum, comitem de Zapolya, qui vices interea/ regias exequeretur, loco sui reliquisset in Buda, Stephanus, waywoda Moldavus, sumpta occasione/ ex absentia regia perfidiam, quam diu reconditam in corde gestaverat, his cepit modis detegere/ et agitatam antea cum rege Romanorum secretissime contra regiam maiestatem intelligentiam, non tamen prius conclusam,/ his rursus agressus est modis concludere et finaliter terminare:

Misit duos nuntios suos inprimis ad regem Romanorum, quorum alter vocatur Petrus More^I, alter vero/ Iohannes^{II}, castellanus castri Kykellewar, olim per regium predecessorem Mathiam dicto Waywode in/ partibus Transsilvanis collati et per hos quidem nuncios misit certas litteras clausas ad ipsum Romanorum regem cum pluribus/ scriptis; aliud vero eisdem nunciis tunc in mandatis non dedit nisi, ut peterent Brancam^{III}

⁶⁰ ASM, A.D.S; Potenze Estere, *Ungheria*, cart. 650, fasc. 1, nn (28 aprilie 1446); Georgios Salakides, *Sultansurkunden des Athos-Klosters Vatopedi aus der Zeit Bayezid II. und Selim I. Kritische Edition und wissenschaftlicher Kommentar*, Thessaloniki 1995, no. 13, p. 73 (1508 pentru 1504); MHS, I-2, no. 15, p. 137; *Repertoriul*, nos. 8-16, p. 94-147; *Hurmuzaki*, II-2, no. 356, p. 406-409; *Wapowski*, p. 24-27; *Itinéraires russes en Orient* (traduits par [Sofija Petrovna Chitrovo] B. de Khitrowo), Genève, 1889, p. 259-262 (1489); *Sanudo*, IV, col. 305 (1502); *Malaxos*, p. 140-141 (1505 și 1513 pentru 1499/1501); Al. Simon, *The Use of the Gate of Christendom. Hungary's Mathias Corvinus and Moldavia's Stephen the Great Politics in the late 1400'*, în *QCR*, III, 2004, p. 205-224; Mihai Maxim, *Stephen the Great and the Sublime Porte: New Turkish Documents*, în *TR*, XIV, 2005, 1, p. 21-23 (1501); Dan Ioan Mureșan, *La place de Girolamo Lando, patrician vénétien et titulaire du Patriarcat de Constan tinople (1474-1497), dans la politique orientale del'Église de Rome*, în *AICRUCR*, VIII, 2006, p. 153-258.; P.P. Panaitescu, *Cronicari*, p. 221; Idem, *Contribuții*, p. 77-79; Al. Simon, *The Hungarian Means*, p. 259, 294.

pro cura pedis/ a rege Romanorum redditis tum prius fideliter litteris suis eidem regi Romanorum; acceperant autem iidem nuncii in/ commissis, ut palatinum Bude adirent et ab eo litteras salviconductus impetrarent, quod et fecerint./ Datus est autem salvusconductus per palatinum, qui et associari eisdem nuncios fecit laurinum usque/ et misit per eosdem nuncios idem palatinus litteras clausas similiter cum pluribus introscriptis, rogando eos./ ut regi Romanorum fideliter redderent, quas et reddiderunt; deinde, cum petissent Brancam chirurgicum,/ respondit rex Romanorum non habere talem chirurgicum sub universo dominio habereque illum carum eo, quod fuit/ ei commendatus per oratorem regis Sicilie, verum tamen petitioni waywode velle libenter complacere.

Statim itaque deputavit Brancam et ordinavit, ut iret cum nunciis; fecit tamen eosdem expectare septimanas/ decem, quousque cursor suus cum litteris ad waywodam missus reverteretur; interea vero advocatis in secretam audientiam/ nunciis prefatis dixit eis de apparatu serenissimi regis Polonie contra waywodam dominum eorum et subiunxit/ olim scivisse apparatus illum <...>⁶¹ futurum, sed speraret, quod nihil lucri de hoc apparatu rex/ Polonorum reportaret, quia olim <...>⁶² desciveratque waywodam, quid facere deberet contra Polonos similiter/ et plures ex dominis Ungaris sibi <... waywode>⁶³ cogniti, qui istud futurum olim persenserant, bene instruxerant/ waywodam, quid agere deberet, et hiis dictis subrisit dixitque, quod rex Hungarie missurus erat exercitum/ in subsidium waywode, et etiam certo ex dominis Hungaris mittere debebant exercitus suos, sed in hoc certus esse, [1v] deberet waywoda, quod Hungari contra Polonos non pugnarent, voluit eciam, quod iidem nuncii/ cum oratore regio, quem tunc maiestas sua ex Praga ad regem Romanorum miserat, domino de Plawen^{IV}/ colloquerentur, quia per illum rogari fecerat regiam maiestatem, ut ipsis nunciis iter tutum pateret per dominia/ regie maiestatis; postea dominum de Plawen premisit duobus diebus ad regiam maiestatem et ipsos nuncios sequi fecit/ cum Branca et alio adiuncto sibi nuntio vel oratore.

Hii vero nuncii cum Branca venientes recto itinere in Hungariam, repererunt maiestatem regiam Bude,/ iam ex Bohemia reversam et petiverunt salvumconductum seu litteras passuales a regia maiestate, pro se ipsis/ et pro Branca et socio, sed, cum recederent a rege Romanorum, iussum eis fuit ab eodem rege, ut huiusmodi/ litteras adhibito eciam auxilio domini palatini impetrarent; cum vero nuntii allegarent timere illum,/ ne forte aliquid de negotio domini eorum persentiens, eos capturari faceret, respondit rex Romanorum, quod sane/ et sine omni prorsus suspitione vel formidine possuerit illum semper adire, quia iam ipse⁶⁴ dominus rex/ Romanorum certus esset de omnimoda voluntate palatini, et ipse palatinus similiter intelligeret mentem regis Romanorum;/ digressi autem a rege Romanorum duos oratores, unum episcopi Quinqueecclesiensis^V et alium Laurentii ducis^{VI}, ad ipsum/ regem Romanorum missos iidem nuncii waywode secum reduxerunt ad dominos suos.

Intimavit autem per ipsos nuntios rex Romanorum vaywode Moldavo, ut nihil de ipso dubitet, sed confidat de ipso/ rege Romanorum, sicuti proprie de se ipso, quia

⁶¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm.

⁶² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3 cm.

⁶³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm.

⁶⁴ Urmează *pal*, tăiat.

<...>⁶⁵ nullo vult eum derelinquere et de rege quoque Hungarie waywoda/ ipse nihil dubitet, quin eum modis omnibus iuvabit, verum, si quid adversi waywode contingeret vel ab/ Hungarie rege, vel a rege Polonie, ipse rex Romanorum statim per viam Corvini ducis ipsum waywodam adiuvabit/ et gentes mittet secreto modo ad Strigoniensem^{VII}, ad Quinqueecclesiensem episcopum, ad Laurentium ducem, ad palatinum et ad Bartholomeum Dragfy, waywodam Transsilvanum, de quibus omnibus certus esse rex Romanorum, quod/ isti omnes waywode in casu necessitatis succurrent, sed ad Strigoniensem dixit⁶⁶ habere unum duntaxat hominem/ secretum, per quem solum vult ille sibi per nos, inquit, intimari. Dixit etiam rex Romanorum, quod dominus/ palatinus et dux Laurentius non erant certe concordēs, sed cum Wyennam^{VIII} aderimus nos, inquit, / modis omnibus concordabimus eos et invicem⁶⁷ pacificabimus.

Cum nuncii ad waywodam unacum Brancam et Nicolao Kalmanich^{IX}, qui Brance in socium/ adiunctus fuerat, pervenissent rela<cionalibus ...>⁶⁸ regis Romanorum et litteris credentialibus presentatis, intellexit/ idem waywoda Brancam, qui suo colore <medici>⁶⁹ missus fuerat, principalem esse inter alios oratorem, / et accersito eo locutus est cum illo in continuum uno duntaxat interprete presente, quatuor integras/ horas; illo vero ad hospitium remisso accersivit et alium videlicet Nicolaum et illius quoque relata/ seorsum audivit quasi duabus horis; emisso et illo ad hospitium vocatis nunciis suis waywoda, [2r] qui cum Branca redierant et vos quid rettulistis, inquit, nobis a rege Romanorum; respondentibus/ illis, id quidem, inquit, nobis rex Romanorum referre mandavit, nihil est, inquit, quod vos ambo et socius/ Brance ad nos attulistis; Branca est verus et solus orator, vos omnes estis velut frasca/ et doleo, inquit, quod tantus vir et tali functus officio, orator scilicet tanti regis debeat ad hoc vile/ ministerium curam pedis nostri adhiberi, sed prius quam serenissimo regi Romanorum ita placuit fungatur officio/ oportet pro hoc certe beneficio sue maiestatis nos quoque omni obsequio nostro gratificabimur ei; et ab eo/ tempore, quod per annum integrum quotidie vocatus ad waywodam sub specie medendi fuit, cum waywoda/ ipse Branca aliquando tribus, aliquando duabus horis, raro unam vel dimidiam cum eo pausavit horam/ remotis semper arbitris.

Exinde paulo post adventum Brance, Nicolaum illum Kalmanich, qui cum Branca venisse orator/ supramemoratus est, rursus ad ipsum regem Romanorum idem waywoda expedit cum multis intimatis/ et litteris ad regem Romanorum scriptis; qui quidem Kalmanich, circa festum Nativitatis Domini⁷⁰, Budam appulit, / clanculum autem apud superiores Calidas Aquas^X, ne persentiretur ab aliquo, concretum tunc glacie/ Danubium pertransivit et non se nunquam ostendens acceleravit Strigonium ad reginam Beatricem. / Quid cum ea tractaverit, id relator huius negotii ignorat; hoc tamen dicit, quod per eum quoque intimavit/ aliquotiens rex Romanorum ad waywodam et waywodam similiter ad regem Romanorum, quatenus teneretur modus talis/ cum regina,

⁶⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 0,5 cm.

⁶⁶ Cuvânt suprascris.

⁶⁷ Urmează uniemus, tăiat.

⁶⁸ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm.

⁶⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm.

⁷⁰ Sărbătoarea Nașterii Domnului (Crăciunul), 25 decembrie.

ne aliquando pacificaretur cum regia maiestate, neve ullis pollicitationibus flecteretur/ ad hoc, ut compromissum, si quid inter ipsum et regem Hungarie est, eidem regi relaxaret.

Interea Thomas prepositus minorum Quinqueecclesiensium^{XI}, qui olim servitor eiusdem waywode, post sepius orator regius ad ipsum waywodam extitit et illius precatu beneficium eciam, quod habet, assecutus est, sentiens clam abiise/ Kalmanyh, statim insecutus est eum et prope castrum regium Tata^{XII}, in una villa illum reperiens/ plurima cum eo tractavit in secreto; dicitur autem cum eo laborasse potissimum pro prepositura Demesiensi/ iuxta Wysegradum^{XIII}, que tempore confecte pacis inter regem Romanorum et regiam maiestatem Hungarie fuit per maiestatem regiam/ collata cuidam Johanni Polham^{XIV}, consiliario eiusdem regis Romanorum; pro qua prepositura waywoda Moldavus/ rogatu eiusdem Thome prepositi apud regem Romanorum intercesserat, ut dignaretur huic suo alumno conferre/ et illum Polham de dominio huius per omnia contentare. Et, quia id se facturum rex Romanorum/ pollicitus fuerat, egis<set... ...>⁷¹ cum Kalmanyh, ut nomine waywode regratiaretur regi/ Ro<manorum>⁷² id promissum, <... hanc>⁷³ promissionem suam perduceret ad effectum. Hic/ idem Thomas prepositus pollicitus est pacificari⁷⁴ waywode suo; nuper eciam Sigismundum quendam euntem/ a rege Romanorum ad waywodam <... propi>ciari⁷⁵ et conduci cum homine waywode, qui venerat circa festum/ Penthecostes⁷⁶ cum Turcorum rumoribus ad regiam maiestatem.[2v] Postquam Kalmanyh per waywodam Moldavum ad regem Romanorum est remissus, quod fuit circa festum Epiphaniarum⁷⁷,/ venit itaque unus cursor⁷⁸ regis Romanorum ad waywodam et attulit unas grandes litteras clausas;/ fuit autem famulus Iacobi Zekel, nomine Urbanus^{XV}, et ipse relator huius negotii expectabat, ut/ esset interpres inter illum et waywodam, sed adhibitus est alius pro interprete. Non tamen diutius aet ille/ remoratus est per waywodam, sed statim post quatuor dies adiunxit secum waywoda unum famulum suum, Demetrium^{XVI}/ nomine, scientem Latinum, sed Hwssitam. Et misit ad regem Romanorum, qui venientes per Lippam^{XVII} venerunt/ Batham^{XVIII} et inde ad Quinqueecclesias, et deinde ad duces Corvinum, illum hominem waywode⁷⁹, Petrus/ More, postea cum rursus ad regem Romanorum ascenderet, obvium habuit revertentem in una villa/ tricesimali supra Owar^{XIX}, cum vero quereret de altero socio, cum quo missus fuerat, dixit regem Romanorum/ remisisse illum ad Iacobum Zekel; dixit eciam quod hoc intimatum fuit per waywodam ad regem Romanorum/ per illum, quod videlicet idem waywoda in brevi missurus esset ad suam maiestatem unum secretissimum nuncium, cum quo/ dominus rex Romanorum remota dubitatione loqui secure posset. *Nesciebam, inquit, te esse illum futurum/ hoc tamen scias, quod bene remuneraberis a rege Romanorum.* Quod et factum est.

⁷¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

⁷² Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

⁷³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4,5 cm.

⁷⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3,5 cm.

⁷⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3 cm. Întregit parțial după sens.

⁷⁶ Sărbătoarea Rusaliilor, la șapte săptămâni după Paști.

⁷⁷ Sărbătoarea Botezului Domnului (Boboteaza), 6 ianuarie.

⁷⁸ Urmează ad, tăiat.

⁷⁹ Cuvânt suprascris.

Cum accessisset Petrus More ad regem Romanorum, voluit rex, ut legationem publicam diceret in publico,/ et adhibuit secum ad audientiam Georgium ducem^{xx}, Fredericum^{xxi} ducem⁸⁰, Iohannem ducem^{xxii} et Gasparem/ Maag^{xxiii}, consiliarium suum iam mortuum, coram quibus nuntius mandata waywode exposuit, que in publico dici commiserat/ dominus suus waywoda et dixit, qualiter waywoda Moldavie intimasset regem Polonie, dum fingit velle/ ire contra Turcos, proditorie venisse se ipsum, et per hoc quod fecit tantam cladem in Christianitate editam,/ quanta vix unquam fuit edita vel in ipso Constantinopolitano excidio, et quia duo fratres essent rex Hungarie/ et rex Polonie scire daret serenissimo Romanorum regi, quia se ipsis duobus fratribus waywoda nunquam amplius consideret,/ unde et rogaret idem waywoda Romanorum regem, ut dignaretur eum in tutelam suam unacum regno suo suscipere/ et in casu necessitatis non derelinquerentur. Ad hec statim rex Romanorum respondit presentibus ducibus prefatis,/ qualiter uterque dictorum regum stricta sanguinis affinitate sibi iunctus esset et ideo waywoda/ nil deberet curare, quoniam ipse vellet omnino materiam dissensionis componere inter ipsos reges et waywodam./ *Ne dubitet*, inquit, *waywoda quicquam de nobis, <quod> nos⁸¹ illum nichilominus in omnem eventum non deseremus, sed cum his illustrissimis ducibus et cum aliis <serenissimis> principibus⁸² preparabimus nos contra Turcos; adhortabimur, autem ad hoc idem faciendum et regem Hu<ngarie;> missuri⁸³ autem propediem sumus oratorem nostrum pro hac causa/ ad ambas regias maiestates. His d<ictis> ... audientia⁸⁴ est soluta.*

Eodem die rex Romanorum dedit nun<...>⁸⁵. Tunc idem nuntius <quoque non>⁸⁶ litteras credentiales,/ ut prius, sed alias waywode litteras <...>⁸⁷ presentavit. Quibus perlectis⁸⁸ dixit rex Romanorum/ non esse tutum talia per amplius litteras c<ontineri nam>⁸⁹ perire littere vel intercipi et confusio vel/ perturbatio in hiis rebus evenire. Quod ne fiat <... w>aywodam⁹⁰, ut tales deinceps et tam industrios homines/ ad se mittat, quorum capitibus et non litteris talia <...>eto⁹¹ committantur, intimata vero waywode hec fuerunt:

[3r] *Serenissime rex, intimat vestre maiestati Stephanus waywoda, quod maiestas vestra nunquam fuit propinquius ad obtinendum/ regnum⁹² Hungarie quam nunc. Si tamen maiestas vestra non dormitabit, sed posthabita cunctatione festinare/ laborabit. Quia hoc primum est, quod ego regem Polonie nihil curo, habeo siquidem auxilium sufficiens a/ Cesare Turco. Ipsi quoque reges alter alterum iuvare nequibunt, quia non bene stant ad invicem concordet./ Itaque nec pluris regem Hungarie facio,*

⁸⁰ Urmează et, tăiat.

⁸¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

⁸² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

⁸³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

⁸⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm. Întregit parțial după sens.

⁸⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

⁸⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

⁸⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm.

⁸⁸ Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

⁸⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3 cm. Întregit după sens.

⁹⁰ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2,5 cm. Întregit parțial după sens.

⁹¹ Cuvânt ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm.

⁹² Urmează Mo, tăiat.

quia nec Hungari diligunt eum: ad regnum quippe Hungarie⁹³/ necessarius esset homo vivax et agilis et impiger ad negotia exequenda. Festines igitur/ agitare negotium, quod, pre manibus tuis est et doceas me, quid facere debeam. Inter nuntii eciam, qui inter/ nos ambulant, tot litteras non perferant, quia poterunt littere ammitti et negotia disturbari; de quibus hominibus/ in regno Hungarie maiestas tua confidit, alliciat eos magis atque magis et cooperetur, ut me quoque certificet cum/ eis, ut rem hanc possimus agredi confidentius et inter nuncios non negligat maiestas tua mittere ad me continue,/ nec ambulent illi cum exercitu, sed paucis incedant et quia necessarius sum sepius medico, optime/ cogitavit maiestas tua de Branca ad me mittendo, quia sub hoc colore omnia negotia noastra disponere poterimus,/ ita ut nemo de nostris invicem tractatibus quicquam persentiet.

Post quatuor dies, rex Romanorum dedit certam instructionem nuntio ad dominum suum waywodam in scriptis perferendam/ et inter cetera remisit se ad Iane oratorem suum parilo ante ad waywodam missum et ad eius relata/ ille, inquit, waywodam de ultimata intentione nostra unacum Branca, similiter oratore nostro avizabit; deinde hoc dedit nuntio responsum: *Dicas, inquit, multas salutes waywode nomine nostro; agere quoque/ nos maximas Deo gratias de ista victoria contra regem Polonie obtenta; dicas sibi, quod non se deserat,/ sed continuet negocium contra Polonos, tam cum Tartaris quam cum Turcis et cum Turco habeat strictissimam/ intelligentiam, dummodo a Christianitate pietas non divellatur; maneat autem in tali intelligentia cum Turco/ interim, quousque ego dispositis rebus meis trans Austriam revertar et curet negotium cum illis, quos scit/ et qui apud eum⁹⁴ sunt iam ex nomine designati, ut inter Wladislaum regem Hungarie et Iohannem Albertum regem/ Polonie aliqua unio vel concordia non sequatur; quia aliqui sunt in Hungaria prelati, quoque ad hoc instant, ut/ ipse maiestates inter se concordent, alii vero <...>⁹⁵ contrarium sentiunt, sciunt namque et certi sunt quod, si isti duo/ fratres concordabunt et inter se unient palatinus regni, episcopus Agriensis^{XXIV} et Quinqueecclesiensis, item dux/ Laurentius, dux Corvinus et waywoda Transsilvanus statim debebunt perire, quum episcopus Agriensis fuit/ nobiscum, cum Nicolao Banfy^{XXV} un<... ...>to⁹⁶ in Wyennam strictissimo sacramento iuravit nobis,/ de cuius fide erga nos <certissimi sumus. Qui>cunque⁹⁷ igitur homo waywode veniet ad episcopum Agriensem,/ solummodo de nobis <... ...> quicquid⁹⁸ ipse waywoda vult, ilico idem Agriensis significabit/ nobis; si autem homo <waywode ...>⁹⁹ ad Agriensem pervenire non posset, saltem perveniat/ ad Bartholomeum <Dragfy waywodam Transilvanum>¹⁰⁰; ipse eciam simili iuramento obstrictus est nobis/ et illi omnia, que v<... ...>¹⁰¹ secure referat nihil omnium titubando; ipse autem ilico/ nota faciet omnia; ep<iscopus Agriensis>¹⁰² sine dilatione*

⁹³ Urmează nemo, tăiat.

⁹⁴ Cuvânt suprascris.

⁹⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm.

⁹⁶ Ilizibil. Pată de umezeală circa 2 cm.

⁹⁷ Ilizibil. Pată de umezeală circa 4 cm. Întregit după sens.

⁹⁸ Ilizibil. Pată de umezeală circa 4,5 cm.

⁹⁹ Ilizibil. Pată de umezeală circa 5 cm. Întregit parțial după sens.

¹⁰⁰ Ilizibil. Pată de umezeală circa 5 cm. Întregit după sens.

¹⁰¹ Ilizibil. Pată de umezeală circa 3 cm.

¹⁰² Ilizibil. Pată de umezeală circa 2,5 cm. Întregit după sens.

omnia, que acceperit, fideliter significabit nobis; [3v] mittat autem ad istos omnes supranominatos dominos Hungaros, sed super omnia ad episcopum Agriensem et/ waywodam Transsilvanum dominus tuus waywoda confidenter sine intermissione homines et nuntios/ suos; poterit et secure, quotiens necesse fuerat, ad eosdem litteras mittere, quia non propalabuntur;/ futurum est autem, quod Hungari propediem habituri sunt dietam in Hathwan, sed credimus, quod ipsa/ dieta ad aliquid tempus prorogabitur. Multitudo regnicolarum Hungarie nimis est perturbata et/ confusa, videns illam inordinationem et pessimam dispositionem regni, qua universum regnum Hungarie laborat temporibus moderni regis; aulici et militis, qui temporibus prioris regis/ erant optime provisi et tenebantur in honore, huius moderni regis temporibus omnes negliguntur/ et fame moriuntur. Neque¹⁰³ habent servicium aliquod vel honorem, castraque finitima/ sunt penitus neglecta et pessime provissa, ita ut in omnibus illis homines ad custodiam deputati/ fame moriantur. Ego vero grandem dispositionem et maximum iuramentum habeo cum rege/ Hungarie et regnum Hungarie finaliter est meum; meam¹⁰⁴ itaque compositionem cum ipso rege/ Hungarorum palam infringere non possumus, nec tam arctissimam fidem, salvo honore meo/ violare mihi licet sine notabili et rationabili causa, sed ex quo video tam notabile et/ evidens periculum regni Hungarie nec solum illius regni, sed et meum et totius Christianitatis/ periculum, necesse est mihi ac conservando regno Hungarie et evitando illius periculo providere./ Ex quo autem hec palam est, quod ea que <promi>sit¹⁰⁵ rex Hungarie vobis et universis Hungaris non/ servavit nec servat, nec vos, <uti o>bligaretur¹⁰⁶, defendit, nec vos obligamini, ut eum pro domino/ vestro teneatis; propterea in istum mo<du>m¹⁰⁷ incipiatis negotium, ut cum istis omnibus iam ex nomine designatis/ sitis uniti firmiter et sit inter vos <omn>es¹⁰⁸ certa fides et promissivo. Si videatis tractari concordiam/ inter ambos fratres, regem Hungarie et regem Polonie, quod procul dubio attemptabitur, vos quantumcumque/ disturbare ipsam pacem seu concordiam potetis, disturbetis et contra nitamini, ne ullo pacto perfici possit./ Verum si videretis aliter fieri nullo modo, quin fratres ipsi concordent, vos quoque non reluctemini, / quia, si etiam pacificabuntur, ante omnia <opor>tebit¹⁰⁹ eos collato invicem mutuo subsidio Turcos propellere/ de finibus suis et ab incursatione contra <...>¹¹⁰ eosdem coercere; Turco in labore oportebit eos per aliquod/ tempus occupari, tum vero liberati <a Tur>corum¹¹¹ periculo fuerint quamprimum ad invicem personaliter convenient/ et ibi tractabunt de modo quo <Turcos ...>¹¹² agrediantur et primum ab uno vestrum incipient/ et uno perduto, alium ex vobis agr<... ..> periculum¹¹³ unius, aliorum vestrum consilio utentur,/ donec vos omnes disperdent <... ..>tiana¹¹⁴ eorum casura et <...>¹¹⁵ super palatino postea/ eo

¹⁰³ Urmează enim, tăiat.

¹⁰⁴ Urmează ig, tăiat.

¹⁰⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁰⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁰⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁰⁸ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁰⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹¹⁰ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit parțial după sens.

¹¹¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

¹¹² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit parțial după sens.

¹¹³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4,5 cm. Întregit parțial după sens.

¹¹⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm.

disperdito super te waywoda <... ...>¹¹⁶ partes Transilvanie intrabunt et te de/ tota terra tua disperdent, ego <... ...>¹¹⁷ cum illis¹¹⁸, quia pro facienda/ cum illis pace multum apud te instabu<nt>¹¹⁹ palam resistere non esset sibi tutum. [4r] Sed hoc dico et te admoneo, ne te illis unquam confidas, postquam vero negotia incipient, statim significes/ nobis et ego cum capite et persona et cum omnibus viribus meis statim accurram postpositis omnibus/ aliis negotiis meis et auxiliabor tibi, quia auxiliabor regno meo Hungarie. Interea tu waywoda/ et omnes alii domini Hungari prescripti, qui huius secreti nostri consciu estis, detis unanimiter operam et omni/ studio insistatis, quo comitatus regni omnes quoscumque potestis alliciatis vobis et attrahatis ad facienda/ vobis et hec negotia sollerter et omni sollicitudine et sub maximo secreto agitetis. Et facile,/ ut de voluntate ipsorum comitatum certi sitis, misimus eciam oratorem nostrum ad Cesarem Turcorum,/ ut nobis treugas disponat ad certum tempus, ne, dum ista negotia similiter terminabimus, Turcorum nobis/ impedimentum obsistat; fuit autem apud nos orator Cesaris Turcorum adductus per Venetos. Mittat/ et waywoda oratorem suum ad Cesarem Turcorum, quia scimus ipsum waywodam nunc apud Cesarem in bona/ gratia et omnia eius cooperatione perfici apud Cesarem posse et cooperetur omni studio et diligentia adhibita,/ ut treuge nobis cum illo, modis omnibus disponantur, ut usque exitum huius negotii, quod nunc pre manibus/ habemus et tractamus non habeamus curam vel formidinem de incursatione et hostilitate Turcorum, et/ videlicet eo liberius possimus vacare perficiendis istis negotiis, sicuti et de ceteris rebus nostris iam promissionem/ fecimus et facimus in dies, ut non irretiamur aliis negotiis, dum ista perficiantur bono modo. Tractavimus autem¹²⁰/ cum dominis electoribus Imperii et effecimus, quod propediem erit transitus noster in Urbem^{XXVI}. Quando id erit,/ honor suus in omnibus waywode per <... ...>¹²¹ constituetur, invitans per hec verba et innuens, ut waywoda/ eo tempore non negligat oratores suos <et homi>nes¹²² in Urbem mittere ad coronationem regis Romanorum./ Et licet, inquit, propediem transitus noster in U<rbem>¹²³ fieri deberet, prout supradictum est, nos super hoc cum electoribus/ Imperii concordasse, propter hoc tamen negociu<m et propter> has¹²⁴ causas, apparatus eciam meum in Urbem interim differam/ et prorogabo; distendam autem propediem<m usque ad dietam>¹²⁵ que ad futura¹²⁶ est in Freybwrg^{XXVII} inter electores et/ principes Imperii et cum eis super isto <negotio dili>genter¹²⁷ conferam et tractabo et modis omnibus/ efficiam, quod et ipsi in exequendis h<uiusmodi r>ebus¹²⁸ auxiliabunt nobis et omne

¹¹⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm.

¹¹⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm.

¹¹⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm.

¹¹⁸ Urmează *sed hec admoneo*, tăiat.

¹¹⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3 cm.

¹²⁰ Urmează *erit*, tăiat, la începutul rândului următor.

¹²¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm.

¹²² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

¹²³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹²⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

¹²⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3 cm. Întregit după sens.

¹²⁶ Prefixul este suprascris.

¹²⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens. Urmează *cum illis*, tăiat.

¹²⁸ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

presidium ministrabunt./ Unde et omni studio dabo operam <...>¹²⁹ parabor, quod cum omnibus illis pacificabor et, si que essent eciam/ inter me et inter nonnullos different<ie et>¹³⁰ dissensiones modis omnibus conponam; habemus et quedam/ valde ardua negotia cum rege <Romanorum>¹³¹ conponere. Cum quo etiam simul constituar ilico post finitam/ in Imperio dietam et omnia negotia c<um>¹³² eodem rege disponemus vel saltem in bonis terminis relinquemus;/ propter istas causas ta<men donec ...>¹³³ in perficiendis huiusmodi negotiis occupabimur, impedimentum/ aliquid vel hostilit<er ...>¹³⁴ negotia nostra, vel utrumque confuse relinquenda non/ nittatur, ut videlicet <...>¹³⁵ in Hungaria peragendis vacare possumus. His vero/ omnibus dispositis et <...>¹³⁶ eciam concedemus et tunc omnia finaliter determinabimus;/ interea vero et negot<ia ...>¹³⁷ semet ipsas ostendent, quia multi internuntii incipient [4v] hincinde discursare et ex frequentibus hincinde intimates, qualis rei benegerende occasio captanda si,t/ apparebit. Scit autem waywoda et optime intelligit omnia negotia nostra, que nos fidei sue confesi sumus;/ propterea hortamur, ut cum aliis omnibus sibi notis et supranominatis, provideat ad omnia pro se ipso et pro/ filio suo et pro heredibus et posteritatibus suis, ut amoveat tantum periculum a se et a regno suo. Nunc/ nunc (sic!) tempus est, quo facile poterit omne malum impendens evadere et se ac regnum suum et omnem/ suam posteritatem in eternam libertatem et vitam quietissimam et securam vindicare.

Hec omnia, cum nuntius ex ore regis Romanorum cognovisset, et iam dicendi finem fecisset, facto/ aliquantulum silentio rursus ita fari cepit: adoperatur, inquit, waywoda cum dominis Ungaris, cum/ quibus iam poterit esse securus illis videlicet supranominatis et efficiat cum comitatibus regni Hungarie, ut/ perseverent in pertinatia sua, ne dent subsidium aliquid regi Hungarie. Sperandum est enim, quod si/ auxilium, illi sicuti hoc firmiter credimus, a regnicolis non prestabitur (ad quod et domini supradicti/ modis omnibus operam impendent), sicuti nobis firmiter promiserunt. Rex Wladislaus fame coactus sponte/ sua¹³⁸ de regno Hungarie exire compelletur et optimum factu erit, ut famescentem eum eiciamus./ Ecce autem propediem, ut prediximus ascensuri sumus ad dietam in Imperium, que dieta, sicuti prius commemoravimus,/ celebrabitur hiis diebus proximis in Freybwrg; illic, dum constituti fuerimus, aderunt et electores/ et cancellarius/ Imperii, qui habet secretum duplex sigillum nostrum maius; quam prmium vero illuc/ venerimus, faciemus cum ipso c<ancellario q>ui¹³⁹ est archiepiscopus specialis Imperii, quod sub maiore/ duplici sigillo mittemus waywode <litteras>¹⁴⁰ patentes cum fide et iuramento nostro strictissimo, in/ quibus quidem

¹²⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm.

¹³⁰ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹³¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

¹³² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹³³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm. Întregit parțial după sens.

¹³⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

¹³⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

¹³⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

¹³⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm. Întregit parțial după sens.

¹³⁸ Cuvânt scris în exterior, pe margine, în afara rândului.

¹³⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁰ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

litteris declarabitur qualiter ipsum¹⁴¹ dominum tuum waywodam, unacum regno suo Moldavie/ receperimus in tutelam et specialem¹⁴² protectionem nostram¹⁴³, ita ut deinceps obligati in perpetuum simus ipsum/ waywodam et heredes seu posteriores suos universos¹⁴⁴ unacum toto regno Moldavie non minus quam prope/ bona nostra hereditaria et signanter dominium¹⁴⁵ Austrie et Stirie, contra omnes eum ledere/ volentes defendere. Habebimus ad waywodam¹⁴⁶ dominum tuum oratores nostros, si inprimis Brancam,/ qui super omnibus dominum tuum certificabunt, qualem esse¹⁴⁷ mentem nostram latius apertiusque; illi declarabunt/ et vicissim ea omnia, quaecumque voluerit¹⁴⁸ cum illis conferre et per viam illorum nobis intimare./

His finites, expeditus est nuntius et remissum ad dominum¹⁴⁹ suum cum aliis oratoribus. Interrogatus/ a waywoda, quid responsi a rege Romanorum ...um¹⁵⁰ retulit¹⁵¹, que ex ore¹⁵² regis Romanorum/ acceperat, intelligens tam nefaria ...¹⁵³ mentis Hungarie et contra statum illius/ ac totius regni Hungarie detrimentum ...¹⁵⁴ etiam de manu fideliter¹⁵⁵ ipsius regis/ Romanorum scriptam, que plure ...¹⁵⁶ longissima, ut sub ...¹⁵⁷ est intimata/ eidem nuntio de manu regis Romanorum ...us¹⁵⁸ waywode fideliter et maximo [Sr] secreto assignari commissa non presentavit, sed in suppresso retinens dixit regem Romanorum non/ aliud intimasse vel potius respondisse ad intimata waywode nisi hoc, quod salutare nomine suo waywodam/ et diceret habere oratores suos apud waywodam, lane videlicet et Branca, cum plenaria et omnimoda/ instructione missos. *Intimavit, inquit, per me rex Romanorum, quod quicquid dominatio tua vult disponere cum ea,/ poterit confidentia omnia disponere et concludere cum qua proprie concluderet cum sola regia maiestate Romanorum./* Cum igitur rursus et iterato quereretur, si quid amplius intimasset, respondit nuntius nihil intimasse/ et tunc posuit exemplum waywoda volens notare per hoc stultitiam nuntii: *tu, inquit, alias cum visus fueris/ mihi homo sanus cerebri et integer mentis, ambulasti nunc quemadmodum stamen, cum tela/ textitur, transversaliter iactatur et in medio rumpitur. Ita tu in medio*

¹⁴¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁴² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁴³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2,5 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2,5 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2,5 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2,5 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁸ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

¹⁴⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 3,5 cm. Întregit după sens.

¹⁵⁰ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm. Întregit parțial după sens.

¹⁵¹ Cuvânt suprascris.

¹⁵² Urmează *Im*, tăiat.

¹⁵³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm. Întregit parțial după sens.

¹⁵⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 6 cm. Întregit parțial după sens.

¹⁵⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 2 cm. Întregit după sens.

¹⁵⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

¹⁵⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm.

¹⁵⁸ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 4 cm. Întregit parțial după sens.

*negotio nescivisti ambulare/ et, ubi osten<dere tuam>*¹⁵⁹ *prudentiam debueras ibi defecisti*¹⁶⁰.

Dicit idem nuntius, quod <... ...>¹⁶¹, an instructionem illam in scriptis sibi datam per regem Romanorum/ <ipso>¹⁶² waywode in s<... ...>¹⁶³ et mandata sibi commissa referre waywode deberet/ et considerans, quantum <... ...>nuntium¹⁶⁴ tractaretur et subinde cogitabimus in/ ordine secessisse <... ...>¹⁶⁵ nostrum instructionem waywode presentare et intimata/ per ordinem referre <... ...>imus¹⁶⁶ obrepsit et super uno acervo frumenti in octo consistenti et <... ...>em¹⁶⁷ elevatus a terra acervus¹⁶⁸ fuerat sese deponens [5v] dormire cepit et mox nota quedam persona ex nobilitate Hungara unam personam et regia maiestas/ cognovit, licet iam defunctam, que est sibi obversanti ante oculos, ita dormientem nuntium compellans./ *Heus*, inquit, *illum* et ingerit iterum regestum, inquit, *instructiones tibi date, quas quidem in/ sinu tuo gestas, presentare waywode non debeas quia maxima per hoc sanguinis Christiani/ effusio causabitur* moxque etiam statuit regestum illum nullo presentare, nec intimata referre./ sed licentia a domino suo accepta exivit festinanter in Hungariam et maiestati regie fecit se/ in servitium commendari per waywodam Transsilvanum cum litteris waywode Moldavi in suam commendationem/ ad waywodam scriptis. Ita postea hec omnia regie maiestati ex ordine declaravit cogitans, quantum/ periculi utroque fraterne maiestati et regnis eis subditis posset evenire, si hec omnia ipsis ignorantibus/ et ad precavenda talia se tenere¹⁶⁹ nescientibus contingeret, per ipsos conspiratores executioni demandaret.

1496. Puncta pacificationis et accorda inter Stephanum Vaivodam Moldavum et Regem Romanorum Maximilianum contra statum Domini Wladislai Regis Hungarie conspirantes. Copia lectu difficilis¹⁷⁰.

Note complementare

I. Petru (Péter) More, probabil rudă cu diplomatul și prelatul ungar de origine română, Filip More (o "creație" venetă ca și Bakócz), căzut la Mohács, care la acea dată nu-și începuse încă marea sa ascensiune, abia la 1502, el apărând ca prepozit de Bács (a se vedea în acest sens I. Drăgan, *More-un apelativ românesc în mediul nobiliar medieval din Transilvania și Ungaria*, în *AG, V (X)*, 1998, 1-2, pp. 59-61; Idem, *Nobilimea*, pp. 322-324 (Petru More de Galați, provizor al cetății episcopale Gilău, apare mult mai târziu în acte, într-o dispută cu umanistul ungar Anton (Antál) Verancics); Tamás

¹⁵⁹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1,5 cm. Întregit după sens.

¹⁶⁰ Urmează 15 rânduri tăiate, peste care este scris *Hic articulus supra est positus et hic scriptus fuerat per errorem*. Adică: "Acest articol a fost pus mai sus, iar aici a fost scris din eroare".

¹⁶¹ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 6 cm.

¹⁶² Ilizibil. Pată de umezeală de circa 1 cm. Întregit după sens.

¹⁶³ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 6 cm.

¹⁶⁴ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 6 cm.

¹⁶⁵ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 6 cm.

¹⁶⁶ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 6 cm.

¹⁶⁷ Ilizibil. Pată de umezeală de circa 5 cm.

¹⁶⁸ Urmează *erat*, tăiat.

¹⁶⁹ Ultima parte a cuvântului ilizibilă. Pată de umezeală de circa 0,5 cm. Întregit după sens.

¹⁷⁰ Însemnare tîrzie de cancelarie, cu data greșită de 1496.

Fedeles, *Egy Jagelló-kori humanista pályaképe: Csulai Móre Fülöp (1476/1477–1526)* [Portretul unui umanist din epoca jagiellonă: Filip More de Ciula (1476/1477–1526)], în *LK*, LXXXV, 2007, 2, pp. 35–85).

II. Ioan Grumaz/ Grumeza, castelan/ pârcaľab de Cetatea de Baltă (Küküllővár, Kockelburg). A se vedea N. Edroiu, *The Transylvanian Estates of the Moldavian Rulers*, p. 158).

III. Brancho/ Branko, probabil. Personaj de origine necunoscută, cel mai probabil un ceh sau un polon/ rutean care a trăit în Boemia. Dat fiind numele, nu putem exclude însă nici o posibilă origine sârbă a acestui emisar al lui Ștefan III.

IV. Heinrich (III) von Plawen/ Plauen (astăzi parte a Dresdei). În Evul Mediu făcea parte din așa-numitul *Vogtland* (Voitland) mărgnit de Saxonia, Turingia, Bavaria și regiunile Boemiei în partea estică a ariei imperiale germane, controlat, din anii 1320, de prevoții (*vögte*) de Weida, Plauen și Gera, în numele regilor Boemiei (vezi *LMA*, VIII, 1998, col. 814). La sfârșitul secolului XV, Heinrich III von Plauen apărea (din 1482) ca și conte castelan de Meißen (Gerhard Billig, *Pleissenland - Vogtland. Das Reich und die Vögte. Untersuchungen zu Herrschaftsorganisation und Landesverfassung während des Mittelalters unter dem Aspekt der Periodisierung*. Plauen, 2002).

V. Sigismund (Zsigmond) Ernest (Ernuszt) Csáktornyai (1473–1505), episcopul de Pécs (Fünfkirchen, Quinqueecclesiae).

VI. Laurențiu (Lőrinc) Újlaki, ducele Bosniei (1477/1478–1524), fiul lui Nicolae (Miklós) Újlaki, voievod al Transilvaniei în repetate rânduri (1441–1465) și rege al Bosniei. (1472–1477). Datorită drepturilor avute pe linie paternă de soția sa Catherina (Katalin) Pongrácz asupra Cetății de Baltă, el a ajuns în conflict atât cu Ștefan III, cât și cu Bogdan III, care, spre deosebire de tatăl său nu se mai putea baza pe dușmănia dintre Laurențiu și Bartolomeu Dragffy (*Actae*, nos. 65–67, pp. 83–85, no. 69, pp. 88–94; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, pp. 202, 284, 290).

VII. Tamás Bakócz, arhiepiscop de Esztergom (Gran, Strigoniu). Vezi notele 1 și 2.

VIII. Viena (Bécs).

IX. Personaj necunoscut. Poate rudă a lui Dominic (Domonkos) Kálmáncehi, episcopul Orăzii, dat în judecată, la 1495, împreună cu Ștefan III al Moldovei și Ioan Ungur de Nădăștia, de către Sofia (Zsófia), fiica răposatului co-voievod Ladislau (László) II Losoncz (1493–1495), pentru vechile posesiuni de familie, printre care Ciceul (*Actae*, nos. 40–41, pp. 45–46; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, p. 226).

X. Hévizig/ Felhévizek (lângă Buda).

XI. Personaj neidentificat. Poate identic cu Tamás *Batcha*/ *Bakócz*, episcop al Moldovei (din 1498/ sau septembrie 1497 probabil și până la 1503). În registrul papal, numele episcopului Tamás *Batcha*, numit în septembrie 1497 episcop al Moldovei, apărea ca *Bakócz* în iunie 1505, când Iuliu II dădea curs unei cereri făcute odinioară de acesta, când era încă episcop (*Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*, IV, no. 135, p. 167; vezi și materialele citate în nota 58). Astfel, pe moment, nu putem exclude nici posibilitatea ca acest personaj să fi fost identic cu Tamás, prepozitul de Pécs, amintit de raportul din 1498 ca fiind odinioară în serviciul lui Ștefan III al Moldovei, nici posibilitatea ca Tamás episcopul de la sfârșitul lui 1497 să fi fost un membru al familiei *Bakócz*, ceea ce ar putea oferi explicații suplimentare privind reținerile din raport vizavi de situația (viitorului) arhiepiscop(ului) de Esztergom în cursul evenimentelor din 1497.

- XII.** Castelul de la Tata (*Dotis*), în Ungaria de nord (și astăzi), la granița cu Boemia.
- XIII.** Visegrád, cu prepozitura *Demsch* din vecinătatea castelului (vezi și nota următoare).
- XIV.** Bernhard <Johann(es)> Polheim era și prepozit de Timiș, similitudinile onomastice dintre cele două prepozituri ale acestuia dând naștere la confuzii (pentru cariera sa, numit înainte de toate Bernhard, vezi Norbert Kernbichler, *Die Familie der Herren von Polheim im Dienste Kaiser Maximilians I.* (teză de doctorat), Graz, 1974 (mss); pp. 22-31).
- XV.** Personaj necunoscut.
- XVI.** Personaj necunoscut.
- XVII.** Leipzig (Lippa, Lipsca)
- XVIII.** Bardejove (Bártfa, Brotfeld; astăzi în Slovacia).
- XIX.** Cel mai probabil Obuda (Buda Nouă).
- XX.** Ducele Georg cel Bătrân al Saxoniei (1500-1539), căsătorit (1496), cu Barbara, fiica lui Cazimir IV. La 1497 însă, puterea nominală pe linia albertină a familiei era încă în mâinile tatălui lui Georg, Albert cel Inimos (1485-1500).
- XXI.** Ducele Frederic III cel Înțelept al Saxoniei (1486-1525), principe elector (Kurfürst) și mareșal al imperiului, aparținând liniei ernestiene a familiei Wettin, vărul lui Georg, ulterior protectorul lui Martin Luther. În urma partajului de familie de la Leipzig 1485, ducatul Saxonia-Wittemberg, cu demnitatea de principe elector, a revenit lui Ernst, tatăl lui Frederic III, pe când cea mai mare parte din Meißen a revenit lui Albert, el și urmașii săi purtând titlul de duci ai Saxoniei.
- XXII.** Ducele Ioan cel Constant al Saxoniei, fratele lui Frederic și succesor al său ca principe elector (1525-1532).
- XXIII.** Poate Johannes Gaspar de Lobenberg, diplomat și consilier al lui Maximilian, sau mai probabil Gaspar de Mech (Meckau), fratele episcopului Melchior de Brixen, consilier intim al regelui romanilor.
- XXIV.** Hippolit de Este (1479-1520), nepotul reginei Beatrice de Aragon, numit episcop de Eger (1487-1490) și arhiepiscop primat al Ungariei (1486/ 1487), încă de la vârsta de 7/ 8 ani, "revenit" în scaunul episcopal (cel mai bogat al Ungariei), pentru scurt timp însă, după ce Bakócz a devenit arhiepiscop de Esztergom, numirea devenind oficială însă abia pe 20 decembrie 1497, ceea ce lasă loc suplimentar pentru interpretările la care se preta în epocă și se pretează la ora actuală raportul din 1498 (E. Fügedi, *Die Wirtschaft des Erzbistums Gran am Ende des 15. Jahrhunderts*, în *AHASH*, VII, 1960 [1961], pp. 253-294).
- XXV.** Nicolae (Miklós) Bánffy († 1501), din ramura Losonci-Bánffy a clanului, căsătorit cu Margareta fiica lui Johann II cel Crud de Sagan († 1504), dorită, pare-se, de Matia pentru el, motiv pentru care el i-ar fi și luat cu armele lui Johann II ducatul de Glogau (ajuns apoi la Sigismund Jagiello), pe care Matia i l-a dat fiului său Ioan la 1486-1487, și i-ar fi aruncat în închisoare pe Nicolae Bánffy, pe atunci comite de Bratislava (vezi Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin*, pp. 459-460).
- XXVI.** Roma
- XXVII.** Freiburg. Dieta de la Freiburg (vezi nota 1 și studiul lui S.W. Rowan, *A Reichstag at Freiburg*, pp. 31-57).

Pentru sprijinul acordat în procurarea unei noi copii după document și pentru verificarea pasajelor dificile din acest raport suntem îndatorați profesorilor Géza Erszegi (Arhivele Naționale Ungare, Budapesta) și Vasile Rus (Universitatea “Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca). Mulțumim totodată domnului dr. Ovidiu Cristea (Academia Română, Institutul de Istorie “Nicolae Iorga”, București) pentru deosebita înțelegere arătată în cursul lucrului anevoios la acest material.

Abrevieri¹⁷¹

Cu excepția arhivelor și bibliotecilor ASM, ASV, ASVe, BMC, BNM, EA, ELTEK, FHKA, HHStA, MOL (DL), documentele din celelalte arhive și biblioteci ne-au fost accesibile doar prin intermediul fotocopiilor păstrate predominant la MOL (DF) și, în parte, în DJAN-Cluj. Ca în cazul celorlalte trimiteri abreviate, pe criteriile de frecvență și relevanță, din paginile următoare, am încercat să reducem, din rațiuni de spațiu, la un minim datele. Informații (mai) complete privind acestea pot fi găsite în lucrările din ultimii ani (2004-2007) ale autorilor materialului de față.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Arhive și biblioteci

- AGAD Archiwum Glowne Akt Dawnych, Warszawa
- Dokumenty Pergaminowe (D.P.) Metrika koronna (M.K.).
- AMK Archiv Mesta Košic, Košice
- Collectio Schwartzbachiana
- ASM Archivio di Stato di Milano, Milan
- Archivio Ducale Sforzesco (A.D.S.), Potenze estere.
- ASV Archivio Segreto Vaticano, Città di Vaticano
- Armara, Armarium (Arm.), Miscellanea Armadi (Misc., Arm.).
- ASVe Archivio di Stato di Venezia, Venice
- Miscellanea, Atti della Curia Romana (M.C.A.R.), *Collezione Podocataro (Podocataro)*, Senato Secreto [Senato Secreti] (S.S.), *Deliberazioni; Capi del Consiglio de Dieci, Deliberazioni Miste; Collegio, Lettere segrete.*
- BCC Biblioteca Capitular Colombiana, Sevilla
- Codices, Cod. 82-4-8, *Joannis Pannonii Vitesii episcopi Quinque Ecclesiarum Silvaruni Liber et Epistolae (Pannonius)*
- BMC Biblioteca Museo Correr, Venice

¹⁷¹ (Nota ed.): Datorită numeroaselor abrevieri din aparatul critic am preferat să lăsăm lista de prescurtări utilizată de autori. Am eliminat doar acele prescurtări care se regăsesc în lista generală de abrevieri.

Manoscritti.

BNM = Biblioteca Nazionale Marciana, Venice

Ufficio Manoscritti/ Codices = Codici Latini (Cod. Lat); Codici Italiani (Cod. Ital.)

DJAN-Braşov = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Braşov, Braşov, Arhiva Oraşului Braşov (A.OB.), *Arhiva familiei Fronius (Fronius).*

DJAN-Cluj = Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Cluj, Cluj-Napoca

Documente medievale din Regatul Ungariei, rol. XV-XVI (din MOL, FT, *Nehring*, rol. 30173-30174)

EA = Erdödy Archiv, Vienna (depozitat la HHSa, în colecția *Familien Archive*)

EFK = Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom Kézirattár (Codices)

ELTEK = Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtár, Budapest Kézirattár (Codices).

FHKA = Finanz- und Hofkammerarchiv, Wien Hofkammerarchiv, Hofffinanz (H.F.), *Ungarn*, Sammlungen und Selekte 1170-1996 (S.u.S.), Sonderbestände und Sammlungen, *Gedenkbücher*

HHSa = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien Mainzer Erzkanzlerarchiv (M.E.A.), *Reichstagakten*, Reichshofkanzlei (R.H.K.), *Fridericiana (1442-1493)*; *Maximiliana (1447-1519)*; Reichsregisterbücher (R.R.B.); Staatenabteilungen (S.A.), Ausserdeutsche Staaten (A.D.S.), Urkundenabteilung (U.A.), Allgemeine Urkundenreihe-Abschriftensammlung (A.U.R.)

LRAT = Landes- und Regierungsarchiv von Tirol/ Tiroler Landesarchiv, Innsbruck *Maximiliana*, I.

MOL = Magyar Országos Levéltár, Budapest Antemohacsiana [Medieval Documents prior to 1526] (Q section) Diplomataikai Levéltár [Diplomatic Archive] (DL), (U section) Diplomataikai Fényképgyűjtemény (DF) ; Filmtár (FT), *Karl Nehring gyűjtése (Nehring).*

StAN = Staatsarchiv Nürnberg, Nürnberg Fürstentum Brandenburg-Ansbach (F.B.A.), *Brandenburger Literalien.*

SOAB = Státny Archiv v Prešove pobočka Bardejov/ Státny Okresný Archiv Bardejov, Bardejov (Slovakia) Bártfa város levéltára (B.V.L.), *Középkori gyűjtemény*

SUAB = Státny Ústredný Archív, Bratislava [Section] L, Rody i panstvá, I. Rody (L-I), Erdödy Ústredný Archív/ Erdödi család levéltára (E.C.L.). *Galgóci Hitbizományi Archív/ Galgóci Hitbizományi levéltár.*

UKB = Masarykovy Universitni knihovny, Brno Mk 9, *mikulovsky rukopis*

Reviste, periodice, colecții documentare

AHASH = Acta Historica (până în 1966) Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest, 1952

AIR [B. Petriceicu-Hăjdêtu] = "Archiva istorică a României. Colecțiune critică de documente asupra trecutului român, începând delă timpii ceî mai depărtați și pônê la anulul 1800", București, [1864-] 1865-1867, sn, 2004

AIRCRO = Annuario del Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica, Venezia, 1999

- AKÖGQ** = Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen, Wien, 1848-1857
- AMS** = Annual of Medieval Studies at C[entral] E[uropean] U[niversity], Budapest, 1995
- AOASH** = Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest, 1947
- AÖG** = Archiv für Österreichische Geschichte, Wien, 1865
- ASI** = Archivio Storico Italiano, Firenze, 1842
- ASLH** = Universitas Iagiellonica. Acta Scientiarum Litterarumque. Schedae Historicae, Kraków, 1992
- ASD** = Anuarul Şcolii Doctorale "Istorie. Civilizaţie. Cultură", Cluj-Napoca, 2005
- Atom** = Acta Tomiciana, Cracoviae, Wratislaviae, Posnaniae, 1850-1946
- CASS** = Canadian-American Slavic Studies. A Quaterly Devoted to Russia and East Europe, Pittsburgh, 1967
- CHR** = The Catholic Historical Review, Washington, DC, 1915
- CJH** = Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar, Budapest, 1896-1945
- CLit** = Cercetări literare. Facultatea de Litere din Bucureşti, Bucureşti, 1934-1943
- CSHB** = Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae, 1828-1897, Wien, 1991
- DRTA** = Deutsche Reichstagsakten, [A], Ältere Reihe; [B], Mittlere Reihe, Gotha, Göttingen, München, Stuttgart, 1867
- DZG** Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaften, Freiburg in Breisgau, 1889-1898
- EKE** Egyetemi Könyvtár Évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominate, Budapest, 1962-
- ETTK** = Értekezések a történeti tudományok köréből, Budapest, 1867-1917
- FIMPR** = File din Istoria Militară a Poporului Român: studii, Bucureşti, 1973-1988
- FRA** = Fontes Rerum Austriacarum. Österreichische Geschichts-Quellen, Sectio I, Scriptorum; II, Diplomataria et Acta, Wien, 1849
- FRT** = Fontes Rerum Transylvanicarum. Erdélyi történelmi források, Budapest-Kolozsvár, 1911-1921
- FTNT** = Fontes Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Toruń, 1897
- HK** = Hadtörténelmi Közlemények: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Folyóirta, Budapest, 1888-1943, sn, 1954
- JDRDK** = Jahrbuch des Deutschen Reiches und der Deutschen Kirche, Leipzig, 1872-1916
- JBRI** = J[ohann].F[riedrich]. Böhmer, *Regesta Imperii*, Stuttgart, Frankfurt am Main, Innsbruck, Wien, Köln, Graz, 1829
- KH** = Kwartalnik Historyczny, Warszawa, 1887
- LK** = Levéltári Közlemények, Budapest, 1928
- LMA** = Lexikon des Mittelalters, München-Zürich, 1977-1999
- MAPS** = Memoirs of the American Philosophical Society, Philadelphia, 1933

MGH = Monumenta Germaniae Historica, Hannover, [seria a I-a] Scriptores, [sub-seria 7] Scriptores Rerum Germanicarum. Novae Series (NS), Leipzig, Weimar, München, Berlin, 1826

MHG = Mélanges d'histoire générale, Cluj, 1927-1938, NS, 2007

MHH = Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi emlékek, Seria I-a, Diplomataria; a II-a, Scriptores; a IV-a, Acta Extera, Pest, Budapest, 1857-1917

MIÖG = Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Wien, 1880

MMP = Monumenta Medii aevi res gestas Poloniae illustrantia, Cracoviae, 861-1938

MPH = Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowje Polski, Leipzig, Lwów, Krakow, Warsawa, 1864-1893, series nova (a II-a; reeditare in mare parte), 1946-

MSI = Miscellanea di Storia Italiana, Roma-Torino, 1862-1968

MSM = Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Zagreb, 1867-1918; 1948-1979; 2002

MSV = Monumenti Storici Publicati dalla Deputazione Veneta di Storia patria, Venezia, 1876

MT = Mediaevalia Transilvanica, Satu Mare, 1997

OGS = Osmanische Geschichtsschreiber, Graz-Wien-Köln, 1955-1981, NF, 1982

PAUHF = Polska Akademia Umiejętności. Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego, Kraków, 1922

QCR = Quaderni della Casa Romana di Venezia, Venezia, 2001

RHC = Revue de Histoire Comparée, Budapest, 1923-1948

RIS = Rerum Italicarum Scriptores. Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al Millecinquecento, ordinata da Lodovico Antonio Muratori, Mediolani, 1723-1751; Città di Castello-Bologna, 1900- (nuova edizione riveduta, ampliata e corretta con la direzione di Giosue Carducci, Vittorio Fiorini)

SBAW = Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, München, s. I, 1871-1928; s. II, 1929-1944; s. III, 1944/1946

SH = Studia Historyczne, Kraków, 1958

Spomenik = Spomenik. Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Beograd, 1888-1942, 1948-1956, 1959

SRH = Scriptores Rerum Hungaricarum veteres, ac genuini (cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri), Bibliopolae Vindobonensis [Viena], 1746

SRPol = Scriptores Rerum Polonicarum, Cracoviae, 1872-1917

SRPru = Scriptores Rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit, bis zum Untergang der Ordensherrschaft (herausgegeben von Theodor Hirsch, Max Töppen und Ernst Strehlke), Leipzig, 1865-1874 (reeditat anastatic la Frankfurt, in 1965)

SRS = Scriptores Rerum Silesicarum. Sammlung Slesischer Geschichtsschreiber (herausgegeben von Gustav Adolf Stenzel), Breslau, 1835-1902

Starine = Starine, Zagreb, 1869

StudItal = Studii Italiene, București, 1934-1943

Sz = Századok (anexă inițial la (M)TT), Budapeșt, 1867-
TR = Transylvanian Review/ Revue de Transylvanie, Cluj-Napoca, 1992-
MTT = (Magyar) Történelmi Tár (1878-1911), Buda(pest), 1855-1934
UMM = Új Magyar Múzeum, (Buda) Pest, 1850-1860, 1957-

Surse, cronici și istorii

Acta Alexandri = *Acta Alexandri Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae, etc.* (1501-1506) (=MMP, XIX), editor Fryderik Papée, Cracoviae, 1927.

Actae = *Actae et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia* (=FRT, IV, VI), editor Endre Veress, Budapeșt, 1914-1921; 2 volume.

Acten Preussen = *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens* (herausgegeben von M. Toeppen), Leipzig, 1878-1886; 5 volume.

Akta Stanów = *Akta Stanów Prus królewskich. Acta statuum terrarum Prussiae regalis* (= FTNT, XLI, XLIII, L, LIV, LVII, LXIV-LXVI, LXVIII, LXXI, LXVII), editori Marian Biskup, Karol Górski, Toruń, 1955-1993; 12 volume.

Bayezid = *Der fromme Sultan Bayezid. Die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus* (=OGS, IX), editor Richard F. Kreutel, Graz-Wien-Köln, 1978.

Beiträge = Friedrich Firnhaber, *Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II. (1490-1526)*, în *AKÖGQ*, II, 1849, 2 (3), pp. 375-551

Bonfini (1936-1941) = [Antonio Bonfini] Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades*, editori József Fögel, László Juhász, Béla Iványi, Leipzig, 1936-1941; 4 volume.

CDH = *Codex Diplomaticus Partium Regno Hungariae Adnexarum. Magyarország Mellékartományainak Oklevéltára* (=MMH, I, 31, 33, 36, 40), Budapeșt, 1903-1915; 4 volume. I, Lajos Thallóczy, Antal Hodinka, *A Horvát véghelyek oklevéltára, 1490-1527*, 1903 (*Horvát*); II, Lajos Thallóczy, Antal Aldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összekötetések ok-levéltára. 1198-1526* (1907) (*Szerbia*), IV, Lajos Thallóczy, Sándor Horváth, *Jajcza (Bánság, vár és város) története 1450-1527* (1915) (*Jajcza*).

Chronicon = *Chronicon Dubnicense cum codicibus Sambu ci Acephalo et Vaticano, cronicque Vindobonensi Picto et Budensi accurate collatum* (= HFFD, III), editor M[átyás]. Florián, Quinque-Ecclesiis [Pécs], 1884

CJH = *1000-1526. évi törvényzikkék* (=CJH, [V]), editori Gyula Nagy, Sándor Kolosvári, Kelemen Övári Kelemen, Dezső Márkus, Budapeșt, 1899.

Codex = *Codex epistolaris saeculi decimi quinti* (= MMP, II, XI-XII, XIV), Cracoviae 1876-1894; 4 volume. III, *1392-1501*, editor Anatol Lewicki, 1894; [IV], *Index auctorum saeculi XV ad res publicas Poloniae spectantiam (Index)*, editor Anatol Lewicki, 1888.

Cronici turcești = *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, editori Mustafa Ali Mehmet, Mihail Guboglu, București, 1966-1980; 3 volume.

Cronicile = *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ioan Bogdan*, ediție P. P. Panaitescu, București, 1959.

Długosz = Jan Długosii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia (editor Alexander Przezdziecki), Lipscae-Cracoviae [Leipzig-Cracovia], 1863-1887; 15 volume.

Documente Braşov = Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Braşovul și Ungaria în secolele XV și XVI*, București, 1902.

Documente Ștefan = Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913; 2 volume.

Documente turcești = *Documente turcești privind istoria României*, editori Mustafa Ali Mehmet, Mihail Guboglu, București, 1976-1986; 3 volume.

Dokumenty = *Katalog Dokumentów Tureckich. Dokumenty do dziejów Polski i krajów ościennych w latach 1455-1672* (opracował Zygmunt Abrahamowicz), Warszawa, 1959.

GVU = *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns*, editori Ferenc Döry, György Bónis, Géza Érszegi, Zsuzsa Teke, Vera Bácskai, Budapest, 1976-1989; 2 volume.

Historia PPC = *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos. Epirotica* (=CSHB, III), editor Immanuel Bekker (Bonn 1849).

Istvánffy (1724) = [Miklós Istvánffy/ Istvánfi] Nicolaus Isthvánffy, *Regni Hungarici historia post obitum gloriosissimi Mathiae Corvini Regis libris XXXIV, ab anno 1490 exacte descripta*, Coloniae Agrippinae [Köln], 1724.

Konvent = Zsigmond Jakó, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*, Budapest, 1990; 2 volume.

LECU = *Liv-, Esth- und Curlandisches Urkundenbuch nebst Regesten* (herausgegeben von Friedrich Georg von Bunge, fortgesetzt von Hermann Hildebrand, Philipp Schwartz und Leonid Arbusow), Reval, Riga, Mokau, 1853-1906; 14 volume în 2 serii.

Magyarország = Edgár Artner, *Magyarország mint a Nyugati Keresztény művelődés védőbástyája: a Vatikáni Levéltárnak azon okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak (cca. 1214-1606)* [ediție Péter E. Kovács], Budapest, 2004.

Malipiero = *Annali veneti dall'anno 1457 al 1500 del Senatore Domenico Malipiero ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo; Parte Ia e Ila degli Anali-Guerra co' Turchi-Guerre d'Italia* (=ASI, VII, 1), con prefazione annotazioni de Agostino Sagredo, Firenze, 1843, pp. 3-586.

Materialy = *Materialy do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486-1516 (Kodeks Zagrzebski)* editor József Garbacik, Wrocław-Warsaw-Krakow, 1966.

MDE = Iván Nagy, Albert B. Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek. Mátyás király korából 1458-1490* (=MHH, IV, 1-4), Budapest, 1875-1878; 4 volume.

MHS = Viaceslav Makusev, *Monumenta Historica Slavorum Meridionalum vicinorumque populorum e tabularis et bibliothecis italicis deromp*, Varşovia Belgrad, 1874-1882; 1 tom/ 2 volume.

Notes = Nicolae Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, Bucarest, 1899-1916; 6 volume.

Quellen = Karl Nehring, *Quellen zur ungarischen Außenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts* (I-II), în *LK*, XLVII, 1976, 1, pp. 87-120; 2, pp. 247-268.

Raguza = *Diplomatarium relationum reipublicae regasane cum regno Hungariae. Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára* (összeállította Gelcich József, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Thallóczy Lajos), Budapest, 1887.

Regesten = (*Friedrich*) *Regesten Kaiser Friedrich III. (1440-1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet* (=JFBRI, XIII), editori generali Heinrich Koller, Paul-Joachim Heinig, Alois Niederstätter, Wien-Köln-Graz-Weimar, 1982-2002; 22 volume.

(*Maximilian*) *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I, 1493-1519* (=JFBRI, XIV), editor general Hermann Wiesflecker, Wien-Köln-Weimar, 1989-2005; 10 volume.

Reichstagsakten = (*Friedrich*) *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III.* (=DRTA, A, XV-XXII), Gotha, Stuttgart, Göttingen, 1912-1914-2001; 7 volume.

(*Maximilian*) = *Mittlere Reihe, Deutsche Reichstagsakten unter Maximilian I.* (=DRTA, B, I-VI), Göttingen, 1972-2001; 10 volume.

Relațiile = *Relațiile istorice dintre popoarele URSS și România în veacurile XV-începutul celui de al XVIII-lea*, București-Moscova, 1966-1981; 3 volume.

Sanudo = [Marino Sanudo Il Giovane], *I diarii di Marino Sanudo (MCCCCXCVI-MDXXXIII) dall'autografo Marciano ital. cl. VII cod. CDXLIX-CDLXX VII*, editori Guglielmo Berchet, Federico Stefani, Nicolo Barozzi, Rinaldo Fulin, Marco Allegri, Venezia 1879-1903; 58 volume.

SD = Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1901-1916; 32 volume,

Topukapu = György Házai, *A Topukapu Szeráj Múzeum levéltárának Magyar vonatkozású török iratai*, in *LK*, XXVI, 1955, pp. 286-295.

Ub. = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Hermannstadt-Bukarest, 1892-1991; 7 volume.

Unrest = Jakob Unrest, *Österreichische Chronik* (=MGH, I, NS, 11), herausgegeben von Karl Grossmann, Weimar, 1957 (reprint München, 1982).

VMPL = Augustinus Theiner, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, Romae [Roma], 1860-1864; 4 volume.

Wapowski = *Chronicorum Bernardii Vapovii partem posteriorem 1480-1535*, editor J[ózsef]. Szujki, in *SRPol*, II, 1874, pp. 1-256.

Werböczy (1897) = [István Werböczy/ Werböczy] *Werböczy István hármaskönyve* (=CJH, [II]), editori Dezső Márkus, Sándor Kolozsvári, Kelemen Ovári, Budapest, 1897.

Lucrări colective, culegeri de studii și repertorii

Between Worlds = *Between Worlds* (=MHG, NS, I, 1-4), editor Alexandru Simon, Cluj-Napoca, 2007-2008. I. *Stephen the Great, Matthias Corvinus and their Time*, edited by László Koszta, Ovidiu Mureșan, Alexandru Simon (2007).

Cultura = *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare* (culegere îngrijită de Mihai Berza), București, 1964.

Crusading = *Crusading in the Fifteenth Century: Message and Impact* (edited by Norman Housley), New-York, 2004.

Fight = *Fight against the Turk in Central-Europe in the First Half of the 16th Century*, edited by István Zombori, Budapest, 2004.

Nobilimea = *Nobilimea românească din Transilvania. Az erdélyi román nemesség*, editor Marius Diaconescu, Satu-Mare, 1997.

Rapporti = *L'Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana: quattro secoli di rapporti e influssi intercorsi tra Stati e civiltà (1300-1700)*, a cura di Cristian Luca, Gianluca Masi, Venezia-Brăila 2007.

Repertoriul = *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare* (culegere îngrijită de Mihai Berza), București, 1958.

Ștefan-Atlet = *Ștefan cel Mare și Sfânt: Atlet al credinței creștine* [editori Ștefan Sorin Gorovei și Maria-Magdalena Székely], Putna, 2004.

BCU Cluj / Central University Library Cluj